

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra společenských věd

Diplomová práce

Marie Žlábková-Höfnerová jako učitelka a osvětářka

Vypracovala: Bc. Marcela Müglová
Vedoucí práce: Mgr. Helena Stejskalová

České Budějovice 2015

Děkuji vedoucí knihovny Jihočeského muzea v Českých Budějovicích Mgr. Heleně Stejskalové, za vřelé přijetí, inspirativní téma, trpělivost a čas. A děkuji člověku, který přestože odešel, ukázal mi cestu, kterou je možné jít.

„Naši učitelé nesmějí být podobni sloupům u cest, jež pouze ukazují, kam jít, ale samy nejdou.“

Jan Ámos Komenský

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých

Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne:

.....
Marcela Můglová

ANOTACE

Tématem diplomové práce bude osobnost Marie Žlábkové-Höfnerové. Ženy, která šířila osvětu a myšlenky ženské samostatnosti. Z počátku autorka diplomové práce zmapuje cestu feminismu, a to jak světového tak českého, jeho příchod, působení a změny, které přinesl. V další části diplomové práce bude věnována celibátu. Nejprve celibátu, jako historickému faktu s otázkami, co je to celibát, kde a proč byl zaváděn, jaké byly následky či přínosy, jenž sebou nesl. Posléze přijde kapitola věnovaná čistě celibátu učitelek v českých zemích. Stěžejní část práce bude zasvěcena osobnosti Marie Žlábkové-Höfnerové, která jako vyučující měla s celibátem osobní zkušenost. Autorka diplomové práce naváže na stávající poznatky o životě této jihočeské osvětové pracovnice. Hlavním materiálem pro tuto práci bude studium pramenů Jihočeského muzea v Českých Budějovicích. Při práci bude využita deskriptivní a v první řadě bibliografická metoda. Cílem práce bude doplnit dosavadní vědomosti o postavě Marie Žlábkové-Höfnerové a informovat o jejím přínosu pro společnost.

Klíčová slova

feminismus, celibát, vzdělání, osvětová činnost

ANNOTATION

Diploma Thesis is focused on personality Marie Žlábkové-Höfnerové, Women who spread awareness and thoughts of women independence. First part of thesis is going to map path of world and Czech feminism, it's Czech origins and changes in gender stereotypes, which it brought. Second part of thesis is focused on celibacy of teachers, as an historic phenomena, with so far unknown regional aspects. Main part of thesis is focused on less known character of Marie Žlábkové-Höfnerové, who as a teacher had personal experience with celibacy. Author of this diploma thesis is going to enhance current findings about life of this south bohemian educational worker.

Keywords

feminism , celibacy , education , public awareness campaigns

OBSAH

ÚVOD	2
METODY PRÁCE	5
1 FEMINISMUS	7
1.1 Feminismus ve světě.....	8
1.2 Feminismus v českých zemích.....	16
2 POSTAVENÍ ŽENY NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ	26
2.1 Rodina na konci 19. století.....	27
2.2 Vzdělání pro ženy.....	32
2.3 Žena – učitelka a celibát.....	35
3 ČESKOBUDĚJOVICKÉ ŠKOLSKÉ ÚSTAVY NA PŘELOMU TISÍCILETÍ	39
3.1.1 Stručná historie vzdělávacích ústavů na jihu Čech.....	39
3.1.2 Dívčí vzdělávání v Českých Budějovicích během 19. století.....	41
4 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA JAKO PŘEDMĚT VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH ... 45	
5 MARIE ŽLÁBKOVÁ HÖFNEROVÁ – ŽIVOT, SOUDNÍ SPOR, DÍLO	55
5.1 Dětství a rodina.....	56
5.2 Cesta za vzděláním a pedagogická činnosti.....	58
5.3 Osvětová činnost.....	59
5.4 Soudní spor.....	63
5.5 Penze a poslední roky života.....	68
5.6 Deník Marie Žlábkové.....	69
5.7 Publikační činnost.....	72
5.7.1 Duše české ženy.....	75
5.7.2 Rozžatá i zhaslá světla - dospívajícím dívkám.....	75
ZÁVĚR	79
SEZNAM PŘÍLOH	87

ÚVOD

Předložená diplomová práce se zabývá životem a dílem Marie Žlábkové-Höfnerové, zdíkovské rodačky, významné jihočeské pedagožky a nezlomné osvěťárky ve věci pohlavní výchovy mládeže. Marie Žlábková žila v období dvou zásadních světových konfliktů, narozena do Habsburské monarchie roku 1883 prošla během svého života mnoha výraznými společenskými změnami, ke kterým docházelo, jak ve sférách státoprávních, politických, sociálních, hospodářských i společenských a kulturních. Výrazně se mění dosavadní pojetí politického systému a s ním i celá občanská společnost. Do popředí se dostávají emancipační snahy žen, jež toužily nejprve po kvalitnějším vzdělávání a posléze po rovnocenném a rovnoprávném postavením žen v celém systému společnosti.

Jako učitelka měšťanské školy prožívá první světovou válku, která vyústila v nové uspořádání Evropy a vznik nového státu – Československa, jako již ředitelka školy základní prochází druhou světovou válkou. Během druhé světové války zažívá nejdůležitější a zároveň nejtěžší období své profesní kariéry. Do jejího života zasáhne nenávist a zrada z okruhu blízkých lidí, které ji na několik let znepríjemní život zásadním způsobem a ovlivní ho i do budoucnosti. Přes všechna zklamání a těžké životní zkoušky zemřela v Českých Budějovicích, v pozhnaném věku osmdesáti let. Cílem této diplomové práce je představit Marii Žlábkovou-Höfnerovou jako osvěťárku, která zásadním způsobem ovlivnila vnímání pohlavní výchovy zde na jihu Čech. Žlábková byla činná v mnoha směrech, bojovala za osvětu mládeže, angažovala se v kulturním dění, psala do novin, brojila proti celibátu učitelek, psala vlastní literární publikace, avšak nikdy své snažení nenazvala emancipačním. Vše konala v zájmu všeobecného dobra a své práci obětovala celý svůj život, a to mnohdy za minimální finanční honoráře. Speciálně osvěťářské činnosti věnovala několik desítek let, sepsala publikace a drobné náčrty týkající se tohoto tématu, pořádala nespočet osvětových přednášek, které pomáhaly otevřít oči a odkrývat tabuizovaná témata pro mnohé dívky a chlapce v adolescentním věku. Součástí této práce je i interpretace dvou publikací, jejichž autorkou je právě jihočeská pedagožka Marie Žlábková.

V první části diplomové práce představím hnutí, či ideologii feminismus, jeho směry a dopad ve světovém i českém měřítku. Samostatnou kapitolu věnuji postavení ženy na přelomu století, možnostem vzdělávání a celibátu učitelek, který se stal palčivým a nepříjemným důsledkem pro ženy, které si zvolily profesi pedagožky. V souvislosti s Marií Žlábkovou- Höfnerovou a jejím pedagogickým působením v jižních Čechách krátce představím soudobé českobudějovické školství, s důrazem na možnosti dívčího vzdělávání. Dále bude jedna z kapitol věnována historii pohlavní výchovy jako vyučovacímu předmětu, s jehož podstatou se na současných školách můžeme setkávat v hodinách předmětů Výchovy ke zdraví, či Rodinné výchovy. Jak dlouhá byla cesta od prvních osvětových přednášek a publikací k dnešnímu vcelku otevřenému a komplexně informačnímu pojetí pohlavní výchovy, i na tuto otázku můžeme nalézt odpověď na následujících stránkách této diplomové práce.

METODY PRÁCE

Dějiny vytvářejí lidé, pokud chceme poznat historické skutečnosti, jednou z cest může být studovat je na základě inventáře pozůstalostí konkrétních osobností a jejich životních osudů. Na příkladu životního příběhu Marie Žlábkové-Höfnerové jsem se snažila představit profil učitelky v českých zemích, a to na přelomu 19. a 20. století. V diplomové práci předkládám reflexi Marie Žlábkové a její ztotožnění s vlastní identitou, jako ženy a pedagožky. Zpracování osobního života a soudního procesu, v němž byla Marie Žlábkové v pozici obžalované, hrály zásadní roli archivní materiály Jihočeského muzea v Českých Budějovicích. V pozůstalosti Marie Žlábkové nalezneme osobní korespondenci, deník, památník, dobové rodinné fotografie, rukopisy týkající se osvěťárské a pedagogické činnosti, náčrty divadelních her atd. Diplomová práce navazuje na článek vedoucí knihovny Jihočeského muzea Mgr. Heleny Stejskalové s názvem *Marie Žlábková mravně pohoršující? : k životnímu osudu emancipované ženy z první poloviny 20. století* (uveřejněn ve sborníku Prachatického muzea Zlatá stezka roku 1999 a 2000), ten se věnuje především soudnímu sporu, kterým si Marie Žlábková musela na konci 30. let projít. Tato diplomová práce si klade snahu představit Marii Žlábkovou v širším světle tehdejšího společenského dění s ohledem na soudobé pojetí pohlavní výchovy. Dalšími důležitými materiály jsou dva literární spisky z pera Marie Žlábkové, a to *Duše české ženy a Rozžatá i zhaslá světla - dospívajícím dívkám*, o jejichž interpretaci se na následujících stránkách pokusím.

V počátcích práce na tomto textu bylo důležité zdokumentovat veškerý archivní materiál z Jihočeského muzea týkající se Marie Žlábkové-Höfnerové. Dohromady pozůstalost tvoří pět kartónů s poměrně různorodým osobním a pracovním materiálem. Veškeré materiály jsem vyfotografovala a poté je pečlivě rovnala na pomyslné časové ose, kterou bylo nutno vypracovat, pro přesnější a komplexnější charakter celé diplomové práce. Celkový soupis inventáře přikládám na konci této diplomové práce.

Biografická část práce vychází ze studia již zmíněných archivních materiálů, kdy na životě jedné osobnosti rekonstruuji soudobé sociální smýšlení. Pokouším se tedy o celkovou rekonstrukci a interpretaci průběhu života Marie Žlábkové, a to až do roku 1963, kdy zemřela ve věku osmdesáti let. Některá

období jsou nejasná díky chybějícím záznamům a nedostatků dokumentů, na jejichž základě by bylo možné vypracovat přesnou charakteristiku celého života Marie Žlábkové-Höfnerové. Pracuji s dokumenty osobní povahy, při práci nezkoumám objektivnost jednotlivých faktů, ale doklad vlastních prožitků, postojů a myšlenek. Na základě těchto důvodů vycházím ze zásad kvalitativního výzkumu, pro který je charakteristický induktivní způsob dosažení poznání. Kdy na základě indukce získáme informace, které jsou založeny na usuzování z jednotlivého na obecné.¹

O životě Marie Žlábkové-Höfnerové je k dispozici tedy poměrně malé množství informací. O to je její archivní pozůstalost vzácnější. Mnohá data nebyla Marií Žlábkovou pořizována pro další účely, jedná se o důvěrné materiály, které obsahují i informace ryze osobního charakteru. Práce s archiváliemi je nereaktivní metodou sběru dat. Jako pisatel diplomové práce jsem neměla vliv na podobu autorčina sdělení, výpovědi nejsou ovlivněny mými dotazy, ale probíhaly nezávisle na mojí osobě. Bohužel v určitých částech života Marie Žlábkové jsem neměla možnost proniknout hlouběji do dané problematiky, ale pouze do té míry jakou mi archivní dokument dovolil. V počátcích práce jsem měla strach z nedostatku informací nutných k pochopení celkových souvislostí, avšak tento problém během tvorby práce postupně vymizel. Jednotlivé informace se mi začaly spojovat a souvislosti mezi nimi se mi jevily srozumitelnějšími.

---

¹VANĚK, Miroslav; MŮCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011. str. 112.

1 FEMINISMUS

Již od pradávna se vede malá skrytá válka mezi mužským a ženským pohlavím. Jednou je vítězem muž, jindy se jím stane žena. Proto je feminismus stále živé a velice aktuální téma pro mnoho odborníků i laiků. Feminismus ovšem v současné době pro laickou veřejnost představuje především „boj proti mužům“. Následující kapitola má za úkol tento mylný dojem vyvrátit a poukázat na feminismus ve všech jeho podobách. Představím feministické hnutí jako společenství, které se snaží s muži spolupracovat, a tak navodit lepší podmínky pro obě pohlaví v rozmanitých směrech lidského života. Je důležité si představit myšlenkovou ideu celého feministického hnutí a společně s ní několik základních pojmů, které k tomuto hnutí patří.

Za nejzákladnější a nejprimitivnější rozdíl mezi lidmi považujeme rozdílnost pohlaví. Tedy rozdělení společnosti na muže a ženy. Za celá staletí si muži i ženy osvojili vlastnosti, činnosti, práva a povinnosti, která považujeme za výhradně mužská či naopak výhradně ženská.

Slovo *feminismus* pochází z latinského výrazu *femina* neboli žena. Žena jako symbol hnutí, které se snaží pojmenovat problém týkající se nevýhodného postavení žen v lidské společnosti. Feminismus poukazuje na podřadné postavení žen vůči mužům. Feministické hnutí si klade za cíl, aby žena byla muži vnímána jako rovnocenný partner, jako bytost individuální se zcela stejnými právy a povinnostmi, které jsou vlastní právě mužům. Tedy mluvíme o hnutí podporující rovnoprávnost žen.

Pojem feminismus je v některých případech zaměňován s pojmem *emancipace*. Je důležité upozornit, že tyto dva pojmy nemají též význam. Jedná se o pojmy, které jsou navzájem propojeny, ale každý má svůj samostatný výklad. Emancipace je de facto zrovnoprávnění, boj za osvobození ze stavu podřízeného. Ve spojení s feminismem se jedná o boj za rovnoprávnost žen. Ženská emancipace se zaměřuje především na postavení žen v sociálním a politickém životě. Na to navazuje další pojem, jež označujeme jako *feminizaci*, tedy převahu

žen nad muži v rozmanitých odvětvích lidské činnosti. V reálném životě máme toto slovo spojené s oblastmi vzdělání, politiky a zaměstnání.²

Několik posledních let z médií a jiných informačních zdrojů slýcháme pojem *gender*. Toto slovo pochází z latinského jazyka (*genus, genuris*) a překládáme jej jako rod. Nejedná se zde o rod slovesný či jmenný. Ve skutečnosti gender považujeme za sociální konstrukt poukazující na rozdíl mezi muži a ženami v rovině kulturní. Kulturou myslíme biologicky dané zákonitosti respektované tisíce let. Genderem pojmenováváme rozdíly vycházející z výchovy v rámci určité společnosti či kultury, nejedná se o rozdíly biologické, o kterým můžeme říci, že jsou stále, ale o rozdíly společenské, duševní, které se v časové rovině neustále mění. Z těchto rozdílů vychází tzv. genderové role, které společnosti připisuje muži či ženě. Jsou proměnlivé, a to jak mezi různorodými kulturami, tak i v čase. Chování mužů a žen se liší, ovšem v některých případech se jisté druhy reakcí a chování ve společnosti natolik zakořenily, že se na ně začalo nahlížet s jistými předsudky, těmto představám říkáme genderové stereotypy³.

V následujících podkapitolách si vysvětlíme vývoj feminismu, tedy jeho historické pozadí, a to nejprve ve světě. Poté se přesuneme k počátkům feminismu u nás.

1.1 Feminismus ve světě

Feminismus jako téměř každé hnutí vychází z potřeby nedostatku. V případě feminismu mluvíme o nedostatku ženského faktoru v různorodých činnostech lidského konání. Feminismus v Evropě přichází s obdobím osvícenství, tedy 18. století, století vědy, pokroku a intelektu. Lze hovořit o třech vlnách světového feminismu. První malé krůčky v boji za rovnoprávnost žen lze spatřit na území Francie a Spojených států amerických. Pěšími vojáky v těchto bitvách byly souběžně vznikající ženské spolky a kluby. Ty reagují na Velkou

---

² BOUDON, Raymond. *Sociologický slovník*. 1. české vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, ISBN 8024407353, s. 45-46.

³ PLESKOVÁ, Kateřina. *Průvodce na cestě k rovnosti žen a mužů: (pracovní sešit)*. 2., aktualiz. vyd. Brno: Nesehnutí, 2005 ISBN 80-903228-7-5, s. 4.

francouzskou revoluci, jež zapálila pomyslný oheň myšlenkám rovnosti a svobody.

I. První vlna feminismu (konec 18. století – pol. 20. století)

V první vlně bylo největší snahou zakotvit rovnoprávnost žen a mužů na legislativní úrovni. Roku 1791 vzniká ve Francii *Deklarace práv ženy a občanky*. Tuto deklaraci jako odpověď na Deklaraci lidských práv sepsala francouzská spisovatelka a dramatička Olympe de Gouges⁴. Tato deklarace hlásala svobodu pro všechny ženy, rovnost žen vůči mužům a vyžadovala příslib rovných práv pro všechny ženy. De Gougesová sama jeden ženský klub založila a vedla, ovšem narazila na tvrdý odpor ze stran vládnoucích elit a mužů samotných. Po její smrti byly z příkazu vlády ženské kluby rozpuštěny a zakázány.⁵

Na území Anglie se zastavíme u dvou osobností, každá do dění feminismu zasáhla z jiného pohledu, jedna z pohledu ženy, jedna z pohledu muže. Mary Wollstonecraftová, anglická spisovatelka, reformátorka, feministka a především autorka spisu z roku 1792 *Obrana práv žen*, ve kterém požaduje rovnoprávnost žen a mužů a právo na vzdělávání všech žen.⁶ Ryze mužský pohled na tuto problematiku představoval John Stuart Mill. Anglický myslitel a politik, který jako jeden z prvních mužů hájil práva žen na půdě anglického parlamentu. Zde prosazoval především volební právo žen, sám se stal předsedou Výboru pro volební právo žen. Roku 1869 sepisuje spis *Poddanství žen* zabývající se postavením žen v Anglii. Mill trefně poukazuje na role žen ve společnosti, s důrazem na role podřadné, kdy jsou ženy stylizovány do rolí otroků a sluhů.

---

⁴ *Olympe de Gouges*: za své názory obviněna z touhy po moci a následně sřata gilotinou (3. listopadu 1793). Stala se obětí porevolučního dění a jednou z prvních žen ve Francii, která nahlas poukazovala na rozdíly mezi muži a ženami. Později se ve Francii rozpoutala „protifeminí“ kampaň, jejím vyústěním byl zákaz účasti na politickém hnutí pro všechny ženy, dokonce se ženy nesměly seskupovat na veřejných prostranstvích ve větším počtu než pět.

⁵ Marie-Olympe de Gouges Facts. [online]. [cit. 2014-10-20]. Dostupné z: <http://biography.yourdictionary.com/marie-olymp-de-gouges>

⁶ HORSKÁ, P. *Naše prababičky feministky*. Praha: Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-380-0, s. 19.

První vlna feminismu přináší tedy ty nejzákladnější požadavky, právo žen na rovnoprávnost, vzdělání a volební právo. Tyto změny se odehrávají ve spojení s přechodem tradiční společnosti na společnost moderní. Moderní ale tato doba nebyla ve všech směrech. Existovaly zákony stanovující zákaz vlastnění majetku ženami, na úřadech mohly být ženy zastupovány svými otci a později manžely.⁷

Kolem roku 1866 vzniká *Nadnárodní spolek pro hlasovací právo*⁸. Ten byl založen v reakci na ignoraci petice podporující plné hlasovací právo pro ženy. Členkám – aktivistkám tohoto hnutí se přezdívalo „*suffražetky*“. Do konce 19. století začala vlna feminismu rychle mohutnět. Ve Francii, Spojených státech amerických i Velké Británii probíhaly pouliční demonstrace, pochody, čtení a přednášky podporující rovnoprávnost. Americké feministky se mezi lety 1830-1850 zapojily do úsilí o zrušení otroctví. V té době nedisponovaly žádnými formálními politickými právy a nemohly participovat na skutečných politických rozhodnutích této doby. Následně na to roku 1840 probíhá ve Velké Británii, konkrétně v Londýně, Světové shromáždění proti otroctví, kterého se ženy nemohly zúčastnit. Poté, co bylo otroctví zrušeno, dostali možnost volit z řad bývalých otroků pouze muži.

Ženy neslevily ze svých cílů a po dlouhých letech se dočkaly kýženého výsledku, a to zavedení volebního práva ve většině evropských zemí v první polovině 20. století (Finsko 1906, Norsko 1913, Dánsko 1915, Velká Británie a Polsko 1918, Československo 1920, Španělsko 1931, Francie a Itálie 1945). Šlo o výhru dlouhá léta touženou, ovšem změna zákona nevyvolala totální osvobození pro veškerou ženskou populaci. I když ženy mohly volit své politické zástupce, byly v mnoha ohledech stále těmi opovrhovanými a zavrhanými.

Přišly světové válečné konflikty (1. světová válka a 2. světová válka) a s nimi i léta odmlky. Ženy se soustředily na jakoukoliv pomoc, často našly své roli ve zdravotnictví jako dobrovolné zdravotní sestry a ošetřovatelky zraněných vojáků. Ve druhé světové válce se muži a ženy spojovali za společný cíl, tedy

---

⁷PLESKOVÁ, Kateřina et al. *Průvodce na cestě k rovnosti žen a mužů: (pracovní sešit)*. 2., aktualiz. vyd. Brno: Nesehnutí, 2005. ISBN 80-903228-7-5, s. 7-9.

⁸ *National Society for Women's Suffrage*: *suffrage* znamená volně přeloženo z anglického jazyka volební právo.

v boji proti fašismu. Příkladem může být španělský ženský spolek *Mujeres Libres – Svobodné ženy*. Tyto ženy bojovaly proti fašismu, diskriminaci a útlaku žen.⁹ Jak řekla jedna z jejich členek Suseso Portales: „...*Nebojovaly jsme proti mužům. Nechtěly jsme nahradit maskulinní hierarchii feministickou. Je nezbytné spolupracovat a bojovat společně, protože kdybychom tak nepostupovaly, nebyla by sociální revoluce nikdy možná. Přesto potřebujeme svoji vlastní organizaci, abychom mohly bojovat samy za sebe.*“¹⁰ Po dvou světových konfliktech byly v popředí zájmy sociální, feministické hnutí přešlo tedy mírně do pozadí.

II. *Druhá vlna feminismu (50. – 70. léta 20. století)*

Opět se probouzí v 50. letech, a to i ve spojení s jinými formami boje za lidská práva. Po úspěchu odstranění legislativních překážek se do středu zájmu dostávají dosud skryté příčiny stálého nerovnocenného postavení žen. Objevují se protesty afroamerického obyvatelstva, demonstrace studentů, vznikají hnutí hippies, otevírají se otázky sexuality, intimního života, genderových stereotypů. V tzv. *druhé vlně feminismu* hledají členky aktivistických hnutí cesty, jak dosáhnout dlouhodobějších a radikálnějších změn. Ačkoliv se v této době již celkem obstojně zapojovaly do veškerých úloh veřejného života, stále byly jaksí odsunovány do pozadí, na podřadnější pozice. Objevuje se tedy snaha změnit celkový systém hodnot, jenž je založen na patriarchálním kapitalistickém systému. Ženy aktivně vstupují do politiky, věnují se uznávaným profesím jako je lékařství a věda, ženy vstupují do povolání, jež byla do té doby vysloveně mužskými profesemi. Dbají o svou psychickou a fyzickou kondici, zvyšuje se počet žen navštěvujících vysokou školu. Svá práva rozšiřují, například se objevuje požadavek práva na dobrovolné ukončení těhotenství (potrat), možnost ukončení

---

⁹ SOKAČOVÁ, L. *Významné ženy a hnutí v historii feminismu*. In *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN: 80-903228-3-2, s. 190–192.

¹⁰ Významné ženy a hnutí v historii feminismus – kapitola z nové knihy od Nesehnutí od ABC Feminismu In: [online] [cit. 2014-09-21]. Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/vyznamne-zeny-a-hnuti-v-historii-feminismu-kapitola-z-nove-knihy-od-nesehnuti-abc-feminismu>

manželství – manželský rozvod.¹¹ O těchto změnách lze hovořit ve vztahu k západní Evropě (Paříž, Londýn,...) a Severní Americe (USA). Zcela odlišný vývoj zaznamenala ženská práva v zemích sovětské Evropy. V těchto zemích se vrací model ženy do původního, dalo by se říci tradičního stádia hospodyně a ženy v domácnosti. Druhou etapu feminismu spojujeme se jmény Simone de Beauvoir¹² a Betty Friedan¹³.

III. Třetí vlna feminismu

80. a 90. léta 20. století znamenají doslovný boom v tématu ženských práv. Svět zkoumá příčiny patriarchálního hodnocení lidské společnosti. Z feministického hnutí se stává celosvětový fenomén. Dochází k zakládání nových studijních oborů – *gender studies*. Na světlo přichází nová díla, jež se zabývají dějinným postavením žen ve společnosti. Objevují se knihy, publikace, studie zabývající se gender tematikou.¹⁴ Otvírají se do té doby tabuizovaná témata (násilí na ženách, potraty, homosexualita...). Ovšem paradoxy se objevují i v této době. Lesbičkám v USA, ačkoliv to byly ženy, bylo zakázáno účastnit se feministického hnutí. „Skutečné“ ženy měly strach z veřejného mínění.

S rozšiřujícími požadavky se i feminismus rozvrstvěje a začíná se vymezovat do několika proudů.¹⁵ Jedním z nejrozšířenějších je proud liberální,

---

¹¹HAVELKOVÁ, H. První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly. In *ABC feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2, s. 180-181.

¹²*Simone de Beauvoir* (1908-1986) - proslavila se svou studií *Druhé pohlaví* (1949). Zde se snaží analyzovat, proč ženy v odlišných kulturách byly považovány za ty méně významné.

¹³*Betty Friedan* (1921-2006) - autorka díla *Ženská mystika (Feminine Mystique)* z roku 1963). V díle popisuje zkušenosti amerických žen, které za druhé světové války plně zastoupily mužské role. Po skončení války se vracely zpět k rodinám a domácnostem, s čímž byla spojena nespokojenost a pocity izolace a zbytečnosti.

¹⁴FREIOVÁ, M. *Ženské úvahy o feminismu*. Praha: Občanský institut, 2004. ISBN 80-86228-10-X, s. 19.

¹⁵SOKOLOVÁ, V. Současné trendy feministického myšlení. In *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2., s. 199–203.

který vévodí feministickým směrům až do dneška. S vlnou feministického smýšlení postupuje i vlna demokratická. Dochází k povolení politického napětí. Ženy více než kdy jindy vstupují do veřejného dění, například roku 1992 v jihoamerickém Riu de Janeiru vystupují za konferenci o životním prostředí. Společně diskutují ženy z nevládních organizací o tom, zda se mají účastnit procesu fungování Světové banky. Tento krok nakonec společně odsouhlasí.¹⁶

V současnosti je feministické hnutí šířeno v mnoha podobách a směrech. Ženy jsou si již plně vědomy své ceny a práv. Pozitivním faktem je zvyšující se počet mužů, kteří podporují feministické snahy. Vzniká spolupráce mezi oběma pohlavími, kdy jedno si plně váží druhého, muži již nejsou nepřáteli. Hlavním cílem současnosti je odstranění genderových stereotypů z vnímání celé společnosti, jenž stále i dnes vedou k nerovnocennému postavení žen a mužů

IV. Směry feminizmu

Jako mnoho jiných sociálních struktur, tak i feminizmus lze dělit do několika směrů. V této podkapitole budou představeny ty nejzákladnější, které se vyvinuly koncem 18. století.

Liberální feminizmus

Jedná se o nejsilnější a nejrozšířeněji zastoupený proud feministického hnutí. Zakládá si na rovných právech mezi ženou a mužem a bojuje proti přesvědčení, že rozdíly mezi pohlavími jsou způsobeny vrozenými dispozicemi. Tento proud prosazuje názor, že obě pohlaví jsou si rovna a rozdíly mezi nimi jsou dány výchovou a prostředím. Cíle byly jasné; rovné volební právo, prosazení rozvodových zákonů a liberalizace antikoncepce a interrupce. Samozřejmostí byl požadavek seberealizace žen v pracovním prostředí, možnost svobodného podnikání a přístup ke vzdělání. Tento směr volí cestu spolupráce s muži, vyhýbá se radikálním zásahům a revolucím, věří v postupné změny.

---

¹⁶ *Stručná historie feminizmu*. [online]. Praha: Gender Studies o.p.s. [cit. 10.09.2014]. Dostupné na WWW: <http://is.muni.cz/el/1421/jaro2009/DVT067/Strucna_historie_feminizmu.pdf>.

Radikální feminismus

Radikální feminismus se ve Spojených státech amerických a Velké Británii zaměřil především na prostitutky. Na tyto ženy bylo skrze evangelické náboženství nahlíženo jako na ženy morálně narušené. Radikální feminismus kritizuje tlak, který je na ženy vyvíjen – žena fungující pouze na pozicích náleží rodině, žena jako matka, dcera, manželka. Ženy jsou utlačovány mužským pohlavím ve všech směrech. Cílem je vzbudit u žen větší sebeúctu a sebevědomí, donutit ženy vnímat svou ženskou stránku dle sebe, ne dle ryze mužského hlediska. Dále si radikální směr stojí za názorem, že ženy jsou „lepší“ než muži. Ti nejradikálnější stoupenci jsou přesvědčeni, že ženy převezmou vládu nad muži, pouze tímto krokem lze spasit svět, Dialog s muži je zavržen, formami komunikace jsou politické boje a revoluce.

Socialistický feminismus

Socialistický feminismus přesunuje marxistickou kritiku kapitalistického tlaku a představuje ji na ženách. Tento druh feminismu se zaměřuje na zlepšení ženského postavení v celé společnosti. Důraz je kladen na finanční nezávislost žen, která může nastat pouze v případě, kdy bude ze společnosti odstraněna sociální nespravedlnost. Toho lze dosáhnout pouze cestou revoluce. Ženy jsou dle socialistického feminismu vyřazeny z produkce, proto nemají pro kapitalistickou společnost žádnou hodnotu. Velkým mezníkem byla pro ženy druhá světová válka, ta si vyžádala zapojení žen do pracovního procesu – trhu práce. Po válce ženy nadále zůstaly zapojeny do pracovního procesu, nastala tedy výrazná změna postavení ženy v moderní společnosti.

Ekofeminismus

Tento směr vznikl v 60. a 70. letech 20. století, spojuje útlak přírody s útlakem žen. Snaží se nalézt mezi těmito stranami rovnováhu – vyvážený vztah mezi přírodou a člověkem. Ekofeminismu tedy skloubí dva směry – feministický a environmentální. Shodují se na názoru, že mužské pohlaví je kruté jak k ženě,

tak k přírodě. Ženy jsou zde považovány za dokonalé bytosti náležící k přírodě a odmítající všechny druhy násilí.¹⁷

---

¹⁷ PLESKOVÁ, Kateřina et al. *Průvodce na cestě k rovnosti žen a mužů: (pracovní sešit)*. 2., aktualiz. vyd. Brno: Nesehnutí, 2005. ISBN 80-903228-7-5, s. 9-10.

1.2 Feminismus v českých zemích

V tehdejší habsburské monarchii platila různá práva a povinnosti pro ženy, ta se řídila dle jejich společenského postavení. Ženy z vyšších společenských vrstev prosazovaly volně své představy o rodinném způsobu života, potažmo partnerovi a společenském životě. Pokud žena vlastnila dostatečně veliký majetek, mohla žít do jisté míry zcela „nezávisle“. Na veřejnost se dostávaly případy mimomanželských vztahů, rozvodů, svobodných lásek a jiné. První feministické snahy byly spojeny s národním obrozením a celkovým kulturním povznesením české společnosti. Za průkopnici lze považovat Magdalenu Dobromilu Rettigovou¹⁸ (1785 – 1845), která ve své vlastní domácnosti vedla soukromé hodiny pro dívky z chudších vrstev společnosti a byla zakladatelkou nadace pro studium chudých dívek v Litomyšli. Následně byla otevřená první veřejná dívčí škola z podnětu Karla Slavomila Amerlinga¹⁹ (1807-1884). Tuto školu vedla Bohuslava Rajska (1817-1852). Budova s moderními laboratořemi, třípatrovou knihovnou, fotoateliérem předběhla svou dobu. Ústav poskytoval vzdělání studentkám ve věku 5-18 let, roku 1848 byl kvůli vysokému zadlužení zavřen a prodán.

Významnou představitelkou českého ženského hnutí byla Marie Riegrová-Palacká²⁰ (1833–1891), dcera Františka Palackého. Ta svou dobročinnou činnost zaměřovala především na pomoc matkám s dětmi. Angažovala se v několika dobročinných a vzdělávacích spolcích. Spoluzakládala řadu jesliček a mateřských škol v Praze. Další neméně významnou českou bojovnicí za práva žen byla spisovatelka Božena Němcová²¹ (1820–1862). Němcová dokonce dostala

---

¹⁸ *Magdalena Dobromila Rettigová* – česká spisovatelka, autorka kuchařek, divadelních her, beletrie, básní a ženská buditelka. Vedla mladé ženy k osvětě, domácím pracím a vzdělání.

¹⁹ *Mudr. Karel Slavoj Amerling* – lékař, filozof, pedagog a zakladatel vzdělávacího ústavu Budeč.

²⁰ *Marie Riegrová – Palacká* – manželka Františka Ladislava Riegra, filantropka a dobrovolnice v pomoci ženám a dětem.

²¹ *Božena Němcová* – česká spisovatelka věnující se především prozaickým celkům. Autorka díla *Babička*, které bylo přeloženo do několika desítek světových jazyků. Sběratelka lidové slovesnosti a lidových obyčejů (Chodsko, Slovensko).

přídomek „První česká feministka“. Avšak nelze zde hovořit o aktivním a protimužském postoji. Byla první českou ženou živící se psaním knih a črt, stala se tedy profesionální spisovatelkou, jež byla uznávána i mezi muži. Nebojovala urputně za větší práva žen, ani neznevažovala roli mužů, pouze chtěla možnost vzdělat se pro všechny ženy bez výjimky. Dále si přála, aby si ženy mohly svobodně volit své partnery, potažmo své budoucí chotě. Na sklonku života měla možnost osvobodit se od materiální a finanční závislosti na svém manželovi (Josef Němec), bohužel ale podlehla nemoci a skutečné osobní samostatnosti se nedožila (tyto závěry jsou patrné z posledních třech dopisů adresovaných Vojtěchu Náprstkovi).²²

1.2.1 Počátky feministického hnutí v českých zemích (počátek 19. století)

Roku 1865 je v Praze Vojtěchem Náprstkem²³ (1826-1894) založen *Americký klub dam* jako sdružení volně profanující zájmy českých žen. Náprstek našel inspiraci ve své matce a studiu na univerzitě ve Vídni. Po porážce tehdejšího studentského povstání ve Vídni byl Náprstek nucen odcestovat do Spojených států amerických, byla to jediná šance, jak se vyhnout zatčení. O deset let později se vrací zpátky do vlasti s myšlenkou založit technické muzeum, ženský sirotčinec a spolek českých žen. Pro své záměry potřeboval podporu veřejného mínění, a proto začal přednášet na Střeleckém ostrově v Praze. Jeho přednášky měly úspěch (technický pokrok v domácnostech, ženská hnutí ve Velké Británii a USA). Pro společenství kolem Vojtěcha Náprstka začal být volně užíván termín „Americký klub dam“. Klub měl čtyři hlavní cíle (dosažení určitého stupně vzdělání, podpora nových strojů usnadňující práci v domácnosti, schopnost

---

²²ADAM, Robert a Lucie SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ. Božena Němcová - *Korespondence*. Praha: Lidové noviny ISBN 80710669744, s. 86-89.

²³ *Vojtěch Náprstek* - původním německým jménem Adalbert Fingerhut, (17. dubna 1826 Praha – 2. září 1894 Praha) byl významný český vlastenec, národopisec, mecenáš a zapálený bojovník za pokrok.

samostatně se uživit a rozvíjení charity tohoto klubu). Salón a knihovna Amerického klubu v domě U Halánků (ten původně patří Náprstkově matce) se v té době staly centrem pražské vlastenecké inteligence.

Spisovatelka Karolína Světlá²⁴ (1830-1899) byla zakládající členkou *Ženského výrobního spolku* (1871). Prostřednictvím tohoto spolku bylo možno založit obchodně průmyslovou školu pro dívky a později i vyšší dívčí průmyslovou školu. Hlavním cílem bylo uplatnění žen na trhu práce. Na Moravě obdobnou funkci vykonával spolek *Vesna*.

Jiná česká spisovatelka, a to Eliška Krásnohorská²⁵ (1847-1926), byla zakladatelkou prvního dívčího gymnázia *Minerva* (1890). Studium na gymnáziu umožnilo studentkám získat maturitu a ucházet se tak o studium na vysoké škole, které bylo v pozdějších letech ženám umožněno (roku 1897 se absolventkám gymnázia povolilo univerzitní studium na filozofické a lékařské fakultě, ostatní akademické obory byly zpřístupněny po vzniku samostatného Československa. Vůbec první ženou, která získala vysokoškolský diplom na českém území, byla Marie Zdenka Baborová (1901).²⁶

V pozdějších letech se do popředí feminizačních hnutí na našem území dostávaly takové organizace jako *Ženských klub český*²⁷ a *Ženská národní rada*²⁸.

---

²⁴**Karolína Světlá**– vlastním jménem Johanna Rottová česká spisovatelka, představitelka literární skupiny Májovci, zakladatelka vesnického románu. Silně ovlivněna Boženou Němcovou. Ve svých díle se věnovala sociální tematice (úloha služek, měšťanství, ...).

²⁵**Eliška Krásnohorská** – česká básnířka, libretistka, překladatelka a spisovatelka. Činní v emancipačním hnutí, členka a později vedoucí *Ženského výrobního spolku* ženského (založen Karolínou Světlou). Redaktorka *Ženských listů*. Je autorkou úvahy o ženském hnutí *Ženská otázka česká* (1881).

²⁶BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Slon, 2005, Gender sondy, ISBN 80-7277-241-4, s. 14-19.

²⁷**Ženský klub český** - založen roku 1903 Terézou Novákovou, Františkou Plamínkovou a Marií Tůmovou. Klub sdružoval ženy z různých vrstev společnosti a povolání. Zaměřoval se na vývoj vzdělání pro dívky. Sdružoval několik dalších spolků (nař. spolek učitelek, poštovních a telegrafních manipulantelek, pěstounek mateřských škol,...). Od roku 1930 sídlil tento klub v Praze (dům Ve Smečkách), zde měli členky k dispozici kanceláře, přednáškový sál, restauraci a ubytovnu. Později roku 1950 byl klub donucen ukončit svou aktivitu, veškeré dosavadní snahy přešly na politicky zřízený Svaz československých žen.

Tyto dvě organizace spojovalo jedno jméno – Františka Plamínková²⁹, která stála u zrodu obou těchto institucí (například společně s Marií Tůmovou aj.). Tato hnutí se plně soustředila na rozvoji rovnoprávnosti žen v různých oblastech, a to v oblastech právních, politických, vzdělávacích. Ke konci roku 1905 Františka Plamínková zakládá *Výbor pro volební právo žen*. Tento výbor posléze zasílá petici požadující volební právo pro ženy do vídeňského parlamentu. Jejich snažení bylo úspěšné až v roce 1920, kdy bylo volební právo pro ženy v tehdejší Československu zavedeno.

Františku Plamínkovou považujeme za vůdčí osobnost feministického hnutí na našem území. Potom, co společně s ostatními ženami dosáhly přijetí volebního práva pro ženy, založila roku 1923 Františka Plamínková *Ženskou národní radu*, která plnila úlohu jakéhosi dozorce, který měl dbát na dodržování rovnoprávnosti žen a mužů v reálném životě. Později se Plamínková stala i členkou mezinárodních ženských organizací, roku 1925 byla zvolena do postu senátorky za Československou stranu národně socialistickou – zde byla jejím úkolem sociální politika (péče o ženu a dítě).³⁰ Plamínkovou podporoval i Tomáš G. Masaryk, který schvaloval typ feminismu, jež zastávala. Typ feminismu, jenž nebyl cíleně zaměřen proti mužům, ale stavěl na pevném vztahu mužů a žen,

---

²⁸ **Ženská národní rada** - sdružení zastřešující feministické liberální spolky. Roku 1923 založila tuto radu Františka Plamínková, rada měla sídlo v Praze a Brně. Toto sdružení vydávala vlastní periodikum s názvem *Ženská rada*. Rada měla výkonné orgány (valné shromáždění), pracovní a zájmové skupiny. Po roce 1941 přestala samostatně fungovat, po smrti její zakladatelky byla její aktivita zcela ukončena.

²⁹ **Františka Plamínková**: česká novinářka, senátorka, učitelka, aktivistka za práva žen. Myšlenkově ovlivněna Tomášem G. Masarykem (toho ovlivnil již zmiňovaný John S. Mill), který řekl, že otázka ženská, je jen otázka lidská. Politickou aktivitu započala v boji za zrušení celibátu učitelek. Inspirovali ji i britské sufražetky, jejich masové demonstrace a dobrovolná uvěznění. Rozvíjela myšlenku Elišky Krásnohorské na rovné vzdělávací možnosti dívek a chlapců. V době haydrichiáských represí byla zatčena gestapem a vězněna v Terezíně. poté byla na Kobylišké střelnici popravena. In HENDRYCHOVÁ, Soňa. Z historie feminismu v českých zemích. In Společnost žen a mužů z aspektu gender. Sborník studií. Praha: Open Society Fund Praha, 1999, s. 43–49.

³⁰ Významné ženy a hnutí v historii feminismus – kapitola z nové knihy od Nesehnutí od ABC Feminismu In: [online]. [cit. 2014-09-21]. Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/vyznamne-zeny-a-hnuti-v-historii-feminismu-kapitola-z-nove-knihy-od-nesehnuti-abc-feminismu>

jejich spolupráci a úctě. Svůj projev s názvem „*Moderní názor na ženu*“, který prezident Masaryk přednesl před sto lety v Brně v cyklu přednášek pořádaných Dívčí akademii, směřoval právě k tomuto tématu.³¹ V projevu veřejnost informoval o smutné situaci v českém dívčím vzdělání a sám navrhl možná řešení tohoto citlivého problému.

Františka Plamínková je autorkou hesla „*Ženská emancipace*“ v Ottově slovníku naučném, které zní:

„ *Hlavní složky hnutí emancipačního jsou:*

- 1) úsilí o uvolnění individuální s praktickým požadavkem neomezovaného vzdělání pro ženy;*
- 2) sociální a éthické s požadavkem přístupu ke všem povoláním a oborům lidské práce, odstranění dvojí morálky, nuceného celibátu a prostituce;*
- 3) politické, bojující za právo volného sebeurčení ve státě, tedy volební právo, změny některých zákonů;*
- 4) rodinné, snažící se o mravní a právní rovnost v rodině, nezávislost hospodářskou a rodičovskou moc.*

Jádro sporu: platí individualismus také pro ženy, nebo jest žena určena podříditi se prospěchu rodiny a společnosti, tedy místo svobodného sebeurčení a volby povolání, jak chce feminismus – uzavřítí ji do sféry dané tradicionální dělbou práce – pouze do domácnosti – jak chtějí odpůrci. Důvody těchto: žena určena mateřstvím, její psychika inferiorní: není géniův

ani velkých myslitelů – žen. Důvody feminismu jsou: žena je především člověk, život její není vyčerpán úkolem manželky a matky.“³²

---

³¹ MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí--proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, s Gender sondy, ISBN 8086429423, 24.

³² *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Polička: Argo, 2002, ISBN 8072030078, s. 803-811.

1.2.2 Novodobé směřování českého feminismu (1945 – současnost)

Po druhé světové válce se vlna feministického hnutí uklidnila. Komunistický převrat roku 1948 přišel s formálními podmínkami, jež byly pro ženy příznivé (vstup žen do veřejné sféry, podpora zaměstnanosti žen, systém mateřských škol, propagace rovnosti pohlaví,...). Silné zdi komunistické strany způsobily izolaci od rozvoje v západním světě. Socialistická emancipace se neslučovala s původní feministickou ideologií. Ba právě naopak, socialistická ideologie se distancovala od původních feministických myšlenek, které označila za buržoazní přežitek doby. V této době byly ustanoveny dvě skupiny zaměřující se na ženské odbory v dílčích politických stranách. Obě vznikly roku 1945: *Rada československých žen*³³ a *Národní fronta žen*³⁴.

Roku 1950 byly sloučeny *Rada československých žen* se *Slovenským svazem žen* (Živena), toto spojení dalo vzniknout jednotnému svazu žen – *Československý svaz žen*, v jehož čele stále Anežka Hodinová – Spurná³⁵ (1895–1963). Sdružení podporovalo agitační cíle komunistické strany, ženy byly podporovány pro práci v průmyslu, zemědělství a zapojeny do aktivní politiky komunistické strany. Po roce 1960 byl výbor Československého svazu žen

---

³³ *Rada československých žen* - Čestnou předsedkyní Rady československých žen byla Milada Horáková (1901 – 1950), která si zakládala na odkazu předválečného feministického hnutí. Rada vyznávala hodnoty demokratické společnosti. Hlavním orgánem této organizace byl ústřední výbor skládající se z 24 členek. Rada vydávala vlastní periodikum *Rada žen*, které bylo roku 1947 přejmenováno na *Vlastu*. Rada žen se zapojovala do novelizací legislativního směru (manželské, dědické a rodinné právo).

³⁴ *Národní fronta žen* - sdružovala ženské odbory napříč politickým spektrem . národní socialistky, lidovkyně, sociální demokratky a komunistky. Hlavním orgánem tohoto spolku byl Ústřední výbor Národní fronty žen skládající se z 12 členek (3 členky z každého politického uskupení - strany), který byl plně v souladu s programem tehdejší komunistické strany. Aktivity byly zaměřeny na ryze kolektivní činnosti /práce na brigádách, lidovýchovné kurzy – vaření, šití, technické inovace v domácnostech). Díky rozdílnému politickému smýšlení členek fronty se toto uskupení rozpadlo v březnu roku 1947). In UHROVÁ, E. *Národní fronta žen a Rada československých žen - dva proudy ženského hnutí v českých zemích a jejich zájem o sociální a právní postavení žen*. In KÁRNÍK, Z., KOPEČEK, M. (eds.). *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, sv.IV. Praha: Dokořán, 2005. ISBN 80-7363-033-8, s. 88

³⁵ *Anežka Hodinová* – Spurná – česká politička, členka Komunistické strany Československa, bojovnice za ženská práva.

rozpuštěn a vznikla organizace, jež zastupovala všechny ostatní ženské aktivity navenek – *Český svaz žen*.

Nové myšlenky feminizmu k nám postupně pronikaly, a to s velkým zpožděním počátkem 90. let.³⁶

O několik let později (1998) je na Filosofické fakultě Karlovy Univerzity založeno *Centrum genderových studií*, v té samé době se v Brně na Masarykově univerzitě zakládají první semináře s genderovou tematikou. Socioložka PhDr. Jiřina Šiklová³⁷ (1935) zakládá nadaci Gender Studie. V Brně vzniká Gender centrum a genderová knihovna spadající pod Katedru sociologie MU. V současné době se v krajských městech organizují přednášky, semináře, workshopy, vydávají se nové publikace a studie. Gender studies zavádí i univerzita v Ostravě, Západočeská univerzita v Plzni, Pardubická univerzita a Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Vznikají i neziskové organizace, jako např. Nesehnutí Brno a Gender Studies o. p. s. Do současných osobností českého feministického hnutí řadíme již zmiňovanou PhDr. Jiřinu Šiklovou, ekonomku Annu Kovaříkovou, bohemistku Evu Věšínovou – Kalivodovou, překladatelku Pavlu Jonsson, psychologku Šárku Gjuričovou, průkopníka českého feminizmu Mirka Vodrážku, Janu Hradilkovou, Marii Koudelkovou, Janu Valdovou a další.

V České republice se pořádaly kurzy, výběrové semináře, přednášky pro studenty i širší veřejnost. Ovšem v roce 2003 přišel menší zásah do aktivit genderového hnutí. Akademický senát FF UK existenci Centra genderových studií zrušil. Důvodem ukončení této aprobace bylo, že genderová studia nejsou obor, který by FF UK chtěla nadále v budoucnosti rozvíjet. Genderová studia přesídlila za plné místní podpory na Fakultu humanitních studií UK (v současné době je zde možno genderová studia studovat v bakalářském i magisterském oboru).

---

³⁶Leták dějin feminizmu. In: [online]. [cit. 2014-10-21]. Dostupné z: <http://zenskaprava.cz/files/let%C3%A1k-historie-feminizmu.pdf>

³⁷ **PhDr. Jiřina Šiklová, CSc.** – publicistka, socioložka, signatářka Charty 77, držitelka ocenění Žena Evropy.

1.2.3 Ženské spolky napříč dobou

Žena se v 19. století chovala tak, jak to tehdejší společnost vyžadovala. Dobře se vdát a vést spokojenou domácnost, porodit a vychovat zdravé děti největší tužba mnoha dívek a žen. Ženy v době národního obrození neměly svobodná práva, nebyly prakticky brány v úvahu a za nejvyšší ženské ctnosti byly považovány pokora a pracovitost. Místa, kde se ženy mohly alespoň z malé části realizovat, byly různé pracovní kroužky, zájmové organizace či právě ženské spolky.

Spolek lze definovat jako skupinu, kterou spojují společné zájmy a má pevně stanoveny pravidla vzájemného styku jejích členů. Právě v 19. století se na základě zvýšeného zájmu o postavení ženy ve společnosti zakládá spolků nejvíce. Spolky měly vzdělávací a charitativní charakter, těmito přívlastky nebyly společnosti nikterak nápadné a jejich činnost nekonfliktní.

Dle knižní zmínky v knize Josefa Jungmanna považujeme za nejstarší ženský spolek *Jednota paní a dívek ku podporování ženské umělosti*, založen roku 1813 v Praze. Spolek se věnoval charitativní činnosti, jež umožňovala ženě vstoupit blíže do společenského dění. Dobročinná činnost se považovala za ctnost a byla to jedna z mála forem „zábavy“, který byla ženám umožněna. Později, a to roku 1848, je založen spolek Sestry Slovanské neboli Spolek Slovanek. Tato organizace byla po politické revoluci rozpuštěna. Dalším ženským spolkem byl *Spolek Sv. Ludmily* (založeno roku 1851) vedený Marií Riegrovou-Palackou (od roku 1865)³⁸. Spolek si za hlavní cíl kladl pomoc chudým rodinám, které v Praze neměly domovské právo. Dívky zde byly vzdělávány v duchu pobožnosti a mravnosti. Dále se spolek věnoval podpoře vdov, nemajetných žen a dětí bez domova. V pozdějších letech kladlo vedení spolků důraz na vzdělání žen ve všech oblastech – psychologie, estetika, etika, literatura, ale i ženská hygiena. Spolek pořádal kurzy šití, kreslení, účetnictví a rytectví.³⁹

V dalších letech je založen Karlem Slavomírem Amerlingem *Spolek paní Sv. Anny*. Původně tato organizace sloužila jako patronát Průmyslové jednoty, kde

³⁸ do té doby spolek vedla hraběnka Kristina Schönbornová

³⁹ SECKÁ, Milena. *Počátek ženských spolků v českých zemích*. In: [online]. [cit. 2015-01-03]. Dostupné na: <http://katolickezeny.cz/babyka/?p=166>

byly vedeny vzdělávací kurzy pro pražské mladé měšťanky. Od roku 1871 se zaměření spolku změnilo a dosavadní budova byla přeorganizována pro účely domu pro choromyslné. Kapacita domova nestačila, proto se několik zámožných žen z vyšší společnosti rozhodlo zakoupit Šternberský palác na Hradčanech. Tento ústav byla na počest hraběnky Ernestiny Desfours – Walderodové (ta nově vznikajícímu ústavu poskytla nejvyšší finanční obnos) nazván „*Ernestinem*“.

V následujících letech vznikaly spolky již výše zmíněné: po *Americkém klubu dam* (1865), *Ženském výrobním spolku* (1871), *Minervě* (1890) a *Ústředním spolku českých žen* (1897) šel již vývoj k *Ženskému klubu českému* (1904), *Výboru pro volební právo žen* (1906) až vyvrcholil v r. 1923 v *Ženské národní radě*.

Významného úspěchu dosáhl *Spolek českých učitelek*, když bylo roku 1869 umožněno ženám vyučovat na školách. Pokud se tato práce týká jihočeské rodačky Marie Höfnerové – pedagožky a osvěťárky, je nutné zmínit i ženský spolek *Ludmila*⁴⁰, vznikající na jihu Čech. U základů tohoto spolku stál muž, jihočeský advokát August Zátka⁴¹ (1847-1935) a jeho žena Jana Zátková⁴². Spolu s tehdejšími řediteli českého reálného gymnázia Josefem Mrňávkem tvořili plány na založení vyššího ženského vzdělání na Českobudějovicku. Prapůvodním společným cílem této dvojice bylo zrovnoprávnění českého a německého obyvatelstva žijícího v Českých Budějovicích. Ženy měly svou aktivitou podporovat ve spolupráci mládež a v konečném důvodu tak zabránit postupům germanizace. Spolek byl nazván dle české kněžky Ludmily, od roku 1884 ředitel Mrňávek pracoval na jeho stanovách. Jejich konečná podoba byla přestavena 13.

---

⁴⁰*Dámský spolek Ludmila* – jihočeský ženský spolek založený advokátem Augustem Zátkou. V rámci svých aktivit se snažil o zrovnoprávnění českých a německých občanů v Českých Budějovicích a do tohoto úsilí zapojit především ženy.

⁴¹*August Zátka* (27. července 1847 České Budějovice – 31. ledna 1935, České Budějovice) - V 70. letech 19. století pracoval August Zátka v Besedě českobudějovické, Měšťanském pivovaru a Záložně českobudějovické. Až do první světové války působil coby poslanec zemského sněmu. Byl mluvčím budějovických Čechů, zakladatelem řady spolků a podporovatelem nově vznikajících českých podniků.

⁴² *Jana Zátková* – (30. dubna 1859 České Budějovice – 20. září 1933 Libnič). Významná podporovatelka „české věci“ na jihu Čech. Dlouholetá předsedkyně Dámského spolku Ludmila.

března 1885 v Besedě. Stanovy byly schváleny (dva dny na to, tedy 15. března) a o několik měsíců později se konala ustavující schůze českých paní a dívek (dostavily se v úctyhodném počtu osmdesáti). Schůze dala vzniknout několika aktivitám a nově zvolené funkci předsedkyně, tou ženy zvolily tehdy šestadvacetiletou Janu Zátkovou (manželka Augusta Zátky). Cílem spolku bylo „*pěstovati ušlechtilou zábavu, vzdělávati se ve zpěvu umělém, šířiti vzdělanost, starati se o rozkvět českého průmyslu a obchodu, zvláště o prospěšný odbyt výrobků ženské práce, pečovati o materiální prospěch dívek chudých a působiti ve prospěch dobročinných a lidumilných účelů*“.⁴³

Konec spolku Ludmila nadešel v časech vlády Komunistické strany Československa, která plánovala veškeré dámské spolky sloučit do Rady československých žen. Tak se také stalo roku 1950, kdy členky Ludmily odevzdaly finanční jmění spolku Radě, ta jej následně rozpustila a oficiálně vymazala ze spolkového rejstříku.

---

⁴³ *Dámský spolek Ludmila v Českých Budějovicích*, Sborník vzpomínek, České Budějovice, 1936.

2 POSTAVENÍ ŽENY NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ

Žena byla považována za nerovnocennou v postavení k muži, od tohoto přívlastku se odvíjela i její společenská funkce. Čím vším žena byla? Rolí, které mohla v pevné struktuře tehdejší společnosti sehrát, nebylo mnoho. Během 19. století žena nebyla ani právoplatnou občanskou státní, díky absenci práva volebního. Změna přišla s příchodem osvěťářských myšlenek, které ženu osvobozovaly z rolí pečovatelek, manželek a matek a umožňovaly ženám vstup do tehdejší ryze mužské společnosti.

19. století lze považovat za dobu skutečného „rozkvětu“ feministického hnutí. V této době se odehrává největší počet strukturálních a ideologických změn obecně, za všechny lze jmenovat revoluci vědeckou, nové ekonomické, filosofické a politické teorie, rozvoj industrializace, urbanizace a především emancipace. Dle autorky knihy *Zrození moderní ženy* Lynn Abramsové byly v 19. století ženy utlačovány nejvíce: „(...) důsledkem vzestupu celoevropské ideologie, která vykazala ženám místo v domácnosti.“⁴⁶ Ženy tedy zaujaly místo v soukromé sféře života, zatím co muži byli „usazeni“ ve sféře společenské. Ženy svědomitě plnily své domácí povinnosti běžně zahrnující porození potomka, jeho následná výchova, starost o domácnost a péče o manžela. Paradoxně v domácím prostředí začal růst vliv ženského pokolení. Žena v rámci své domácnosti držela pevně otěže v rukou, bylo to působiště její moci. Potomci byli pod jejím vedením, v mnoha případech i domácí finanční rozpočet, byl to ryze její svět, který se stal prvním krokem pro další rozvoj ženské otázky. Prostřednictvím výchovy svých dětí pomáhaly ženy spoluutvářet národ (např. v českých zemích možnost vést své děti ke vlastenectví).

Ženy v této době byly obětmi, ale i tvůrkyněmi dění. Byly to právě ženy, kdo musely jako první poznat a především uznat své postavení ve společnosti a pak se aktivně věnovat utváření a budoucnosti vlastního života. Prvními pomyslnými krůčky bylo zaměstnání a vzdělání pro ženy, těmito činnostmi si ženy rozšiřovaly pole působnosti. Na druhou stranu, pro vdanou ženu bylo získat

---

⁴⁶ABRAMSOVÁ, Lynn: *Zrození moderní ženy. Evropa 1789-1918*. Brno 2005, s. 9.

zaměstnání velice nelehkým úkolem, stále platilo, že práce v domácnosti byla pro ženu klíčovou.

První bitvy se vedly za hlasovací právo pro ženy, vstupem do politické sféry se pomalu a jistě začala měnit podoba dosud silně patriarchální společnosti. Ženy dále vstupovaly do oblasti vědy a politiky, na půdu univerzit i pracovní trh. Šlo v podstatě o začarovaný kruh, aby žena mohla vychovat svého syna ve vzdělaného muže, musela být sama vzdělána. Pokud žena získala potřebné vzdělání, chtěla jej využít v reálném životě, tedy na trhu práce. Pro tehdejší podnikatele žena představovala levnou pracovní sílu, a pokud se žena nevdala, zůstala pro svou rodinu ekonomickou zátěží.⁴⁷

„Emancipace ženy, má-li být sama sebou, nelze redukovat na plození a pokračování rodu nebo jen na samostatnost hospodářskou a právní nebo připodobnění ženy muži nebo na pouhý sex. Smyslem emancipace je uskutečnění ženy jako sebe samé. Vztah muže – ženy – společnosti měl charakter nesvobody všude tam, kde byla zdůrazňována jen část pojetí osobnosti, jak nám podává zřetelně historie – historia magistra⁴⁸.“

2.1 Rodina na konci 19. století

V 19. století všeobecně existoval model patriarchální rodiny, jež fungoval na základě léta stanovených genderových rolí. Ve většině vztah celé rodiny ke společnosti určoval muž, který svou rodinu finančně zaopatřoval, dle svého pracovního místa rodinu de facto řadil do určité sociální vrstvy. Vdanou ženu tedy zajišťoval její manžel, neprovdané ženy často nacházely útočiště v rodinách svých sourozenců, kde byly nápomocny s výchovou potomků a pracemi v domácnosti, často byla tato žena terčem posměchu a i kritiky z řad vlastní rodiny. Znamenala totiž finanční přítěž, kterou své rodině málokdy mohla skutečně kompenzovat.

---

⁴⁷ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. 1. vyd. Olomouc: Katedra historie, Univerzita Palackého, 2001, ISBN 8024402483, s. 21-25

⁴⁸Tamtéž, s.40

Jak již bylo řečeno, rodina bylo místo, kde se žena mohla plně angažovat, v tomto prostředí hrála hlavní roli, zde měla pevně určené místo působení. Pro ženu bylo nutností vybojovat si silnou pozici v rodině, poté mohla usilovat o působení i v životě veřejném. Ačkoliv v předchozích řádcích bylo uvedeno, že rodina je pro ženu hlavní prioritou a doménou, dle tehdejšího zákona tomu tak nebylo. Obecný zákoník občanský z 1. června 1811 uvádí: *Muž je hlava rodiny. V této vlastnosti přísluší mu obzvláště právo vésti domácnost; náleží mu však také závazek, aby poskytoval manželce podle svého jmění slušnou výživu a zastupoval ji ve všech případech.*

§ 92 *Manželka obdrží jméno mužovo a požívá práv jeho stavu. Jest povinna následovati muže do jeho bydliště, pomáhati, seč jest, v domácnosti a ve výdělku a, pokud toho vyžaduje domácí pořádek, sama plniti i dáti plniti opatření mužem učiněná.*⁴⁹

Rodina byla považována za miniaturu státu, z této doby existuje i tvrzení: „muži stát, ženě rodina“, které je ovšem paradoxně v rozporu s uvedeným zákonem⁵⁰. Kde tedy začínala a končila „ženská sféra“? Soudobé problémy žen se nejprve řešily mezi nimi samotnými a občas i na stránkách ženských periodik (ženské časopisy často řadily do svého obsahu rubriky týkající se domácích prací, jak si tuto práci ulehčit, jak šetřit rodinný rozpočet, recepty pro chutné pokrmy, méně často věnovaly pozornost skutečným sociálním problémům). Důkazem je úryvek novinového článku: „ženská práce mimo domov může vést pouze k tomu, že začne zanedbávat vlastní domov...jest tedy domácí hospodářství pro ženu nutností, ale ne nutností ponižující a jařmem otrockým...Domácí hospodářství má býti ženě příjemnou povinností, má si v něm libovati, oddávati se mu vážně a vesele“, ženy byly varovány i před najímáním služek do vlastních domácností, mohlo by to mít neblahý následek v podobě zlenivění: *Následkem této zahálky slábnou i tělesně a churaví, kdežto služky následkem tělesné práce tělesně sílí*

---

⁴⁹Obecný zákoník občanský z 1. června 1811: Hlava druhá. In: [online]. [cit. 2015-02-02]. Dostupné z: <http://abonent.lexdata.cz/>

⁵⁰BOCK, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. Utváření Evropy, sv. 11. ISBN 9788071064947, s. 45.

a prospívají...⁵¹. Tyto články a další jim podobné uveřejňoval na svých stránkách například časopis *Moravská žena*⁵². Tento časopis obsahoval rubriku „Rady pro domácnost“ obsahující praktické rady do každodenního života vdané ženy (jak vyčistit nábytek, jak vyprat bílé záclony, jak rychle vymýt mravence z domácnosti a další). Rady byly směřovány především ženám, byly psány pro ně, avšak cílem nebylo zpříjemnit domácí práce ženě, ale zpříjemnit pobyt v domácnosti jejímu manželovi, jelikož pokud se cítil spokojeně muž, cítila se i tak celá rodina. Žena se tak mohla snadno vyhnout častým manželovým návštěvám v hostincích a jejich nepříjemným případným následkům (alkoholismus, nevěra, rozpad manželství).⁵³

Témata mnohem vážnější, jako rozluka manželství, domácí práce a problémy s alkoholem, právě ty problémy, které ovlivňovaly de facto celou společnost, se až postupem času probojovávaly do pozornosti mužů – zejména politiků, jelikož rodina je základ států a pouze bezproblémové rodiny mohou vychovat psychicky i fyzicky zdravé spoluobčany. Boj proti alkoholismu byl jednou z cest, jak se žena mohla ve společnosti angažovat, bránila tak své rodinné štěstí a lepší morálku ve společnosti: „*Uved'me si na paměť, jak ohromný počet jich tráví večery – ve vzduchu prosyceném kouřem, před sebou více méně hojně se obnovující sklenice piva nebo vína. Představme si účinky toho všeho na celý organismus, (...) a hned na to si představme poměr mnohých těchto mužů k ženám, k ženám od styků nejdůvěrnějších k nejpovrchnějším. (...) Je dosti jasno a známo, jaké jsou následky toho pro ženy samy a pro potomstvo.*“⁵⁴ Ženy jevíly

---

⁵¹ ABRAMS, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, ISBN 8073250608, s. 136.

⁵² *Moravská žena* - časopis vydávaný v letech 1919-1926, později přejmenován na *Křesťanská žena* (1927-1954)

⁵³ Žena v kruhu rodinném. *Moravská žena*, 1920, roč. 2, č. 7, s. 4.

⁵⁴ JIRÁNKOVÁ, Božena: *Žena v boji proti alkoholismu*. Eva, 1905, roč. 2, č.6, s. 102 in ABRAMS, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, ISBN 8073250608, s. 136.

snahu informovat o nebezpečí alkoholu již na školách, apelovat na mládež, jelikož bylo běžné, že se z dětí alkoholiků stávali alkoholici.⁵⁵

Dalším vážným a již výše zmiňovaným problémem tehdejších žen byl manželský rozvod. Názory naň byly v této době velice rozporuplné. Pro nábožensky smýšlející občany byla rozluka manželství něčím nepředstavitelným, neb „*Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj*“. Dle nich žena měla v manželství raději snést všechno, než zůstat sama a odkázaná na sebe, či své rodiče. Ženy, které se vztyčenou hlavou snášely nezdary svého manželství, byly považovány za ženy – hrdinky.⁵⁶ Ovšem později, tedy kolem roku 1910 ženy a později i muži vnímali reformu manželského práva na rozvoj jako neodkladnou záležitost. Ženy požadovaly rozlučitelnost manželského svazku, ale současně si uvědomovaly nutnost zajištění i po zákonném rozpadu manželství. Až v roce 1919, tedy v době první republiky, byl přijat zákon – občanská novela (č. 320/1919 Sb.), jež umožňoval zánik manželství, stanovil principy rozlučitelnosti a ve skrze moderněji přistupoval k otázce rozvodu manželského svazku. Tato občanská novela umožňovala tzv. rozluku manželství. Důvody k rozluce byly následující: zlomyslné opuštění, zlé nakládání, zhýralý život, vzájemný nepřekonatelný odpor.⁵⁷ Ačkoliv byla tato novela přijata, i tak stále zůstával rozvod nenormálním jevem, četnost rozvodů byla nízká, i když postupem let narůstala. Rozvod byl společností postupem doby tolerován, ale ne plně akceptován.

Vše ale není černobíle. Byly ženy, které bojovaly za svá práva a toužily po zrovnoprávnění ve všech oblastech života, ale rovněž byly ženy, které přijímaly svou roli s pokorou a byly na ni pyšné. Sňatek, porození potomka a péče o domácnost pro ně byly vším. Obzvláště mladé novomanželky s nadšením přijímaly úkoly týkající se zařizování nové domácnosti, které pro ně byly novým a vzrušujícím dobrodružstvím. Tyto ženy naopak vyhledávaly časopisecké články

---

⁵⁵ NEUDORFLOVÁ, Marie L. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: Janua, c1999, ISBN 8090262228, s. 172-173.

⁵⁶ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 38. ISBN 9788086429878, s. 205.

⁵⁷ SRB, Vladimír. *1000 let obyvatelstva českých zemí*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2004, ISBN 80-204-0283-7, s. 180.

informující o moderních barvách interiérů, jak skloubit praktický a moderní nábytek či jaké doplňky do své domácnosti umístit. S láskou se věnovaly rodinným povinnostem manželek a domácí práce byly jejich oblíbenou činností (domácí práce jako úklid, praní, žehlení, péče o děti a manžela, výzdoba domácnosti a jiné). Ačkoliv domácí práce a péče o rodinu byly častou jedinou náplní volného času žen, ve společnosti byly tyto činnosti vnímány jako neproduktivní, málokdy byly oceňovány. Háček byl v tom, že tyto domácí práce měly ženu komplexně uspokojovat, tak tomu ovšem u mnohých nebylo. Domácí činnosti se pro ženy stávaly čím dál tím větší přítěží. Vystávala opět otázka, proč by žena neměla být oceněna i za práci, kterou odvádí v domácnosti? Na stranu obhajoby produktivity domácích prací se postavil i tehdejší československý politik Karel Riedl⁵⁸. Zastal se domácích prací jako produktivní činnosti, plně si uvědomoval úsilí vynaložené na spokojený chod domácnosti a ženinu úlohu v něm. V rámci tohoto úsilí publikoval v *Ženské revui* (1905 – 1920) článek s názvem *Žena v domácnosti a rodině*⁵⁹.

Až po první světové válce se objevují názory, že domácí práce nejsou samozřejmou doménou žen (neměly by býti) a dokonce by za něj měla být žena oceňována, a to i finančně. Objevují se nápady, jak ženám práci v domácnosti ulehčit, aby mohly rozvíjet svůj duševní život, a tak uplatit i svůj um ve sféře veřejné, která jim byla do té doby zapovězena: „*Žena může být svému muži pouze tehdy dobrou družkou, pokud má možnost svobodně a rovnoprávně rozvíjet své schopnosti i mimo dům.*“⁶⁰.

Liberálně orientované ženy chtěly svobodně rozhodovat o svém životě, vymanit se z vlivu svého manžela a zlepšit celkové postavení žen v rodinném schématu: „*Zbude-li jim při rodinných a domácích pracích ještě pokdy k jiným zájmům – proč by ho neužily? Když muž při všech svých starostech, průmyslu, obchodu má možnost, aby se zajímal o politické, lidumilné a společenské*

---

⁵⁸ **Karel Riedl** (1882 – 1951), československý politik (poslanec a senátor).

⁵⁹ RIEDL, Karel: *Žena v domácnosti a rodině. Ženská revue*, 1918, roč. 13, č. 9-10, s. 202-203.

⁶⁰ ABRAMS, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, ISBN 80-732-5060-8, s. 129-130.

záležitosti, proč žena, stejně vychovaná, se stejnými schopnostmi, v moderní době, kdy domácí práce jsou různými vynálezy a přístroji tak usnadněny, nemohla by zajímat se o věci, které týkají se nejen jejího muže, ale jí samotné a budoucnosti jejich dětí? “⁶¹

Po první světové válce ženy konečně získaly vytoužené hlasovací právo, volný přístup na většinu škol, možnost svobodně pracovat. S těmito fakty výrazně klesl status domácích prací.

2.2 Vzdělání pro ženy

Ženám byl v 19. století umožněn vstup na gymnázia, ale sílila vlna požadující umožnění vstupu pro ženy na půdu univerzit. Cílem bylo přesvědčit tehdejší konzervativní vládu a taktéž církev o nové úloze ženy v systému vzdělávání. Již zmíněné první dívčí gymnázium Minerva nabízelo dívkám vzdělání zakončené maturitní zkouškou. Pomocí maturitní zkoušky mohl být ženám ulehčen vstup na univerzity a jiné vysoké školy. První faktický úspěch nadešel roku 1895, kdy bylo umožněno absolventkám gymnázia Minerva studovat na Karlo-Ferdinandově univerzitě na pozicích hospitantek, ovšem bez právního nároku skládat zkoušky. Až o dva roky později bylo umožněno ženám vystudovat filozofickou fakultu a od roku 1900 i fakultu lékařskou (první vystudovaná žena – lékařka byla Anna Honzáková⁶²).⁶³

Ženy požadovaly vysokoškolské vzdělání, byla to jedna z cest vedoucí k ekonomické nezávislosti na manželovi, otci či jinak spřízněné osobě. Často ženy využívaly ke svým snahám argument týkající se budoucnosti národa – dětí. Pokud národ žádá zdravé a psychicky zdatné občany, musí být jejich matky –

---

⁶¹ Tamtéž str. 150

⁶² **Anna Honzáková** (1875 – 1940) – absolventka gymnázia Minerva, první promovaná lékařka na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Českých zemích.

⁶³ MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí--proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, Gender sondy, 3. ISBN 80-864-2942-3, s. 39-42.

vychovatelky patřičně vzdělány. Další silný argument se týkal pevnosti manželství, aby muž nehledal zábavu či společníka pro zajímavé (intelektuální) rozhovory mimo domov, měla mu žena být dostačujícím partnerem s patřičnými vědomostmi a vzděláním. Bez potřebného vzdělání ženy byly nevědomé a lehce ovladatelné, veškerou svou pozornost věnovaly dětem, manželovi a Bohu. Vzdělání bylo cestou k individuálnímu smýšlení a rozšíření obzorů, ženy mohly vidět dále než za zdi svých domů a zahrad (často jediná cesta mimo domov vedla pro tehdejší ženu do kostela či na nákup potravin).⁶⁴

Vzdělané ženy mohly mít vlastní názory, tohoto faktu se zalekla především církev, ženy by již nebyly snadno ovladatelné a mohly by volit z řady možností. Jak bylo řečeno výše, zdroj informací pro tehdejší ženy byly především časopisy. Tato periodika ženy informovaly o soudobých možnostech vzdělávání. Samozřejmě tyto informace poskytovala liberální periodika, katolicky orientované ženské časopisy nepodporovala vstup žen do vyššího školství a jiné inovace týkající se žen a jejich veřejného života.

Můžeme si dovolit malé rozřazení, kdy je možné okolí Prahy považovat za volně smýšlející, již v této době se objevují snahy změnit povinný předmět Náboženství v předmět volitelný, avšak tehdejší území Moravy bylo pod přísným dohledem církevních autorit, zde měla církev monopol na dívčí vzdělávání. Objevily se názory, že není možné společné vyučování chlapců a děvčat, každé pohlaví si žádá zcela odlišný přístup k výuce. Odborný lékař ženských chorob MUDr. Otakar Rožánek tehdy napsal: „*Na studující dívky nesmí se klásti tytéž požadavky jako na jinochy! Je to příkaz rozumu, vědy a sebezachování. Stane-li se tak přes varovné hlasy lékařů, těžce bude to v budoucnosti ztrestáno...*“⁶⁵ Koedukace ovšem měla i své zastánce, společného vzdělávání dívek a chlapců se zastal například český filozof a univerzitní profesor František Drtina⁶⁶:

---

⁶⁴ NEUDORFLOVÁ, Marie: *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha 1999, s. 174.

⁶⁵ MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí--proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, Gender sondy, ISBN 80-864-2942-3, s. 40.

⁶⁶ **František Drtina** (1861 – 1925) – filozof, profesor, politik, jeden z českých zakladatelů skautingu a znalec zahraničních školských systémů.

„Odloučené vychování je dále ve sporu se skutečností životní. Nejen v rodině, nýbrž v celém životě společenském uplatňují a stýkají se obě pohlaví ve svých podobnostech i zvláštěnostech.“⁶⁷ Zcela logicky odkazoval na běžné soužití mužů a žen v reálném životě každého člověka.

Pro dnešní dobu jsou dále zcela nepochopitelné tehdejší lékařské prohlídky, které musely dívky, usilující o vzdělání absolvovat: „*Hlavní rysy požadavků(u) reformní dívčí výchovy bud'ěž: Lékařské vyšetření dívek studovati hodlajících. Přijmuty bud'ěž pouze ty, které jsou fysicky i psychicky studia schopny. Budiž z učebné osnovy vymýtěno vše, co zbytečně konsumuje duševní intensitu a energii. Učivo nechť odpovídá požadavkům naší doby. Vyučování svěřeno budiž ženským silám, eventuelně mužským, jež prokáží zvláštní způsobilost vyučovati na ústavech dívčích. – Stálý lékařský dozor, kterémuž přirčen budiž nejen poradní hlas, ale i právo veta...*“⁶⁸ Když už byly dívky na školu přijaty, musely zachovávat určité dekérum náležející jejich stavu, to spočívalo v pravidelných návštěvách kostela, tedy každý den vždy před začátkem vyučování.

Pokud společnost přistoupila na fakt, že vzdělání je novodobou nutností moderní ženy, náleželo jí vzdělání tzv. praktické. U žen měly býti díky vzdělání rozvíjeny pouze ty vlastnosti, které se zdály býti užitečnými, např. rozpoznat co se sluší, rozeznat povahu lidí, jemné cítění a další praktické dovednosti. Proto v této době byly velice podporovány školy kuchařské, hospodyňské, školy pro služebné, které svým zaměřením neodporovaly tehdejší morálnímu smýšlení.

Dívkám je kolem roku 1900 povoleno skládat maturitní zkoušku na chlapeckých gymnáziích, od roku 1907 mohou tuto zkoušku složit na svém ústavu. Co se týče koedukace, její plné vžití do školního systému přichází až s rokem 1919 a úplná svoboda ve vzdělávání žen je stvrzena školním výnosem z 16. června 1921

---

⁶⁷DRTINA, František: O koedukaci. *Ženská revue*, 1905, roč. 1, č. 10, s. 91-94.

⁶⁸ Otázka sociální, ženská a hospodářská. *Eva*, 1910, roč. 7, č. 1, s. 21. In MALINSKÁ, Jana: *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha 2005, s. 40.

2.3 Žena – učitelka a celibát

Na přelomu devatenáctého a dvacátého století byly ženy od malička předurčeny pro roli „maminek“. Dívčím se málokdy pokládala otázka: „Čím bys chtěla býti, až vyrosteš?“ Bylo dobovou zvyklostí, aby si mladá dívka našla muže, jenž ji dokáže finančně zabezpečit, porodit mu potomka a v následujících letech se věnovat jeho výchově a pracím v domácnosti. Když už byly ženy z chudších vrstev nuceny vykonávat placené zaměstnání, často pracovaly jako služby, šičky, švadleny, dělnice, kuchařky, vychovatelky a učitelky. Malé procento žen se živilo uměleckou činností. Objevovaly se neopodstatněné obavy, např. že práce by ženy odváděla od jejich rodin, dokonce že práce je nežádoucím faktorem pro ženino osobní zdraví a nepřímo mohou ženské pracovní mzdy ovlivňovat ty mužské. Jelikož žena je ochotná pracovat za nízkou mzdu, nutně tedy musí dojít i ke snížení mezd u mužů. Naprostá většina žen se v tehdejší době vdala a dosáhla tak dobového „ideálu“ společnosti, to zda tyto ženy byly skučně šťastnými je otázka druhá.

Choulostivým problémem české společnosti 19. století byla profese učitelky a s ní související povinný celibát⁶⁹. Většina žen vykonávající učitelské povolání valnou část svého vzdělání získala v kláštrech, tedy již od mládí byly tyto ženy vedeny k mravnosti a cudnosti, k víře, že panenský život je Bohu nejmilejší. Ženy – učitelky měly býti mravními vzory pro své studentky, k nim měly dívky vzhlížet, jako k obrazu inteligentního ženství. Jednalo se o jednu z mála pracovních příležitostí pro ženu v intelektuální rovině, na rozdíl o velkého množství manuálních prací, které ženy ve velké míře vykonávaly. Pokud se ovšem našla žena, která vykonávala povolání učitelky a chtěla se vdát, musela své pracovní místo opustit. Často byly ženy – učitelky trnem oku svým kolegům mužům – učitelům, ti se odvolávali na to, že musí živit rodinu a požadují tak vyšší platy než jejich kolegyně.

---

⁶⁹ *celibát* – z latinského slova caelebs, což znamená bezmužství či bezženství, v duchovních sférách se jedná o akt dobrovolné svobody pro duchovní představitele církve. Přijetí kněžského celibátu je podmínkou k zasvěcení kněze. Celibátem je myšleno úplné se zdržení od jakýchkoliv sexuálních praktik, ne pouhé vzdání se manželského svazku s mužem či ženou: „*Duchovní jsou povinni zachovávat dokonalou a trvalou zdrženlivost pro boží království, a proto jsou vázání celibátem, který je zvláštním božím darem, jímž se mohou duchovní snáze a nerozděleným srdcem svobodněji oddat Kristu a službě Bohu i lidem*“ IN *Kodex kanonického práva*, Zvon české katolické nakladatelství, Praha 1994, s. 119.

Proč byl v českých zemích celibát zaveden? V 60. a především v 70. letech 19. století prudce rostl počet žen zaměstnaných v profesi kantora, celibát byl přijat jako odrazující opatření pro ženy a jejich plán věnovat se pedagogické činnosti. Tehdejší vláda vycházela z předpokladu, že pro dráhu učitelky se rozhodují ženy, které nemají z různorodých důvodů naději na sňatek, a budou tedy potřebovat ekonomické zajištění, které si mohou obstarat samy. Profese kantora byla jednou z nejčastěji volených, nebyla fyzicky náročná a ženě se na učitelském ústavu dostalo poměrně kvalitního vzdělání, které jim v budoucnosti slibovalo slušnou obživu. Tento úsudek byl ale chybný, celibát byl spíše pojat jako ochranný prostředek před muži, kteří lačnili po finančních prostředcích žen, tedy proto, aby si muži nebrali ženy jenom proto, že vydělávají peníze.⁷⁰

V českých zemích byl celibát zaveden zemskými zákony v první polovině 20. století, jeho existence trvala téměř 20 let: „...§ 51 z. z. ze dne 27. ledna 1903 stanovil, že provdání se učitelky má býti pokládáno za dobrovolné vzdání se služby. Na Moravě byl zaveden celibát učitelek § 14 z. z. ze dne 26. prosince 1904, podle kterého prozatímně a definitivně ustanovené učitelky a definitivní učitelky ručních prací vystoupí provdáním se z úřadu učitelského, při čemž mají dostati odbytné nepřesahující posledního ročního služného. Ve Slezsku byl celibát učitelek stanoven § 21 z. z. ze dne 6. listopadu 1901 a nevztahoval se na učitelky ručních prací. Rakousko-uherské říšské zákony celibát učitelek nenařizovaly, na Slovensku nebyl zaveden...“.⁷¹

Po přijetí celibátu představiteli tehdejší vlády nemusely ženy – učitelky skládat žádný oficiální slib, jeho přijetí bylo považováno za naprostou samozřejmost. Ovšem ihned po přijetí tohoto kontroverzního opatření se téměř okamžitě zvedla vlna protestů. Ženy bojovaly proti celibátu pomocí petic, burcujícími články v časopisech a novinách a snažily se nalézt podporu pro své snažení u svých mužských protějšků. Odvolávaly se na základní lidská práva, na svobodu plně rozvíjet osobní potřeby a poslání, tedy býti matkou. Paradoxem

---

⁷⁰ NEUDORFLOVÁ, Marie: *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha 1999, s. 112.

⁷¹ *Zasedání Národního shromáždění československého r. 1919*. In: [online]. 1919 [cit. 2015-02-25]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1439_00.htm

bylo, že žena, která několik let usilovně studuje, aby se stala kantorkou, musí po sňatku své povolání opustit, nač tedy bylo veškeré vynaložené úsilí?

V návrhu zprávy kulturního výboru ve složení František Houser, Josef Smrtka, Alois Konečný a Františky Zeminové z roku 1919 se můžeme dočíst: ⁷² „Pak-li jsou učitelky nuceny, aby se po sňatku vzdávaly svého povolání, ztrácí tím stát řadu zkušených a kvalifikovaných sil a zároveň i značná část kapitálu, investovaného v odborné vzdělání těchto žen, přichází tak na zmar.

Zůstávají-li učitelky ve svém povolání a zřikají se manželství, ztrácí národ řady inteligentních matek a řady dobře vychovaných a zdatných dětí.

Celibát způsobuje, že úřad učitelský u těch matek, jež se provdati chtějí, stává se pouze povoláním přechodným, k němuž se ony ani nesnaží přilnouti celou duší, jak, by to zájem a prospěch žáků vyžadoval: stává se tedy povoláním méněcenným, což škole a výchově nemůže býti na prospěch.

Osamělý život učitelčin - zvláště na venkově - poskytuje jí málo opory v těžkém a vysilujícím povolání, a je-li učitelka svědomitá, pilná, není-li její práce ve škole jen řemeslnou, nýbrž tvůrčí, a nenachází-li ona za to ve vlastním domově a vlastním rodinném kruhu vzpruhy a osvěžení, jsou její síly předčasně vyčerpány.
73

Myšlenka, že by žena zvládla spořádaně vést vlastní domácnost, starost o manžela a případné potomky, navíc spojit s vlastním zaměstnáním, nebyla do začátku 20. století podporována. Názory uvědomělých žen, že v manželském svazku jsou žena i muž, a tudíž by si oba měli dopřávat vzájemné pomoci, ba dokonce by muž v mnohém mohl ženu v domácnosti zastat, byly pro soudobou společnost humornou představou. Ženy zůstaly v domácnosti až do konce první světové války. Drobnou výjimkou byly učitelky z Vídně, těm byl celibát zrušen už roku 1911, pro kantorky z Čech, Rakouska a Slezska celibát stále platil.

Konec války přinesl nedostatek mužů na pracovních pozicích, tento fakt rozevřel dosud pevná pouta celibátu. Projevuje se akutní nedostatek učitelů, a proto se ředitelé škol obraceli na vdané učitelky. Po válce byl definitivně

---

⁷² NEUDORFLOVÁ, Marie: *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha 1999, s. 114

⁷³ *Zasedání Národního shromáždění československého r. 1919*. In: [online]. 1919 [cit. 2015-02-28]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1439_00.htm

učitelský celibát zrušen. Přesto ženy musely dále vést boje za uznání svých prací, často když žena práci získala, byla umístěna na pracovní pozici špatně placenou a bez možnosti kariérního postupu. Nově se ženy dostávaly na pozice úřednic, novinářek, telefonistek, ale téměř ve všech případech byl jejich nadřízeným muž, který nad nimi vykonával dohled a kontrolu. Po druhé světové válce začínají ženy plně vstupovat na trh práce, stávají se nezávislými a více samostatnými, přichází celková revitalizace ženy ve společnosti.

Ne všechny ženy tuto změnu vítaly. Byly mnohé, které se nechtěly vzdát starých pořádků a ztratit tak dosavadní „ženskou identitu“ vdané ženy a matky. „Nová žena“ měla být schopna dělat svobodná rozhodnutí, sama rozhodovala o svém vzdělání, sama si hledala pracovní příležitosti, ale zároveň na ni stále spočívala starost o případnou domácnost, děti a manžela. Učitelský celibát zrušen roku 1919, ovšem opět se zde objevila drobná klauzule, zkušební celibátu se týkalo žen, které měli řádně vykonanou maturitní zkoušku, zkoušku z učitelské způsobilosti a 2 – 3 letou praxí. Návrh na zrušení celibátu z roku 1919 přednesl tehdejší místopředseda sněmovny Alois Konečný, povoláním řídící učitel. S definitivní platností je celibát zrušen až roku 1928.

Několik let na to se objevuje se termín „velký strach žen“, když muži disponují obavou, že se ženy chopí pomyslné vlády ve společnosti a oni budou muset zaujmout místa u kuchyňských pultů a převzít starost a výchovu svých potomků. Poprvé se tento termín zmiňuje během 19. století, kdy jsou emancipované ženy společností nazývány „mužatky“. Tzv. „nový strach z žen“ se objevuje kolem 70. let 20. století.⁷⁴

---

⁷⁴ BOCK, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007, Utváření Evropy, sv. 11. ISBN 97-8807-10649-47, s. 10-11

3 ČESKOBUDĚJOVICKÉ ŠKOLSKÉ ÚSTAVY NA PŘELOMU TISÍCILETÍ

Marie Žlábková během své profesní pedagogické kariéry pracovala v mnoha městech v jižních Čechách (Strakonice, Vodňany, Netolice, České Budějovice, Křemže, ...). V jihočeské metropoli, tedy v Českých Budějovicích studovala na místním učitelském ústavu. V následujících řádcích si ve stručnosti přiblížíme historii vzdělávacích ústavů právě na jihu Čech. V jakých městech nejčastěji školy vznikaly, jaké šance měli na vzdělání dívky a kdo byl zřizovatelem místních škol?

3.1.1 Stručná historie vzdělávacích ústavů na jihu Čech

České Budějovice byly v minulosti silnou hospodářskou, politickou a náboženskou metropolí. S Budějovicemi držely krok pouze Jindřichův Hradec a Písek, i v těchto dvou městech lze doložit významné vzdělávací ústavy. Avšak úplné počátky školství na území dnešních Českých Budějovic datujeme do 1. poloviny 14. století, zde máme doloženu existenci dvoutřídní městské školy u kostela svatého Mikuláše. Během 15. a 16. století rostl počet farních škol, spravovaných místní farou a městem, a škol latinských. Školy se zakládali i v jiných menších městech, například v Jindřichově Hradci a Českém Krumlově. S příchodem piaristů⁷⁵ zde bylo založeno i několik gymnázií s vysokou odbornou úrovní. V následujících letech během sedmnáctého století postihlo jih Čech několik velice zásadních událostí, mezi které patří vpád pasovských vojsk roku 1611, třicetiletá válka mezi v letech 1618-1648 či velký požár roku 1641, ten způsobil městu škody nejvíce, jeden z vedlejších následků těchto událostí byl propad kvality místního školství.

Po státních zásazích panovnice Marie Terezie a jejího syna Josefa II. se postupem času měnila celková struktura a kvalifikační zaměření veškerých

---

⁷⁵ *piaristé* -katolický řeholní řád založený v Římě sv. Josefem Kalasanským v roce 1597. Jeho členové se nazývají piaristé. Řád se zaměřuje na zřizování a správu škol, výuku, pastorační, výchovu dětí a misijní činnost. Poprvé se piaristický řád objevil v českých zemích v roce 1631, a to v Mikulově, kde piaristé založili své první školy. Přišli do Čech na pozvání kardinála Františka Dietrichsteina z Itálie.

školských ústavů, všech stupňů a tříd. České Budějovice se v té době skutečně stávaly nejvýznamnějším centrem vzdělanosti v Jižních Čechách. Chlapci se v té době vzdělávali ve staroměstské farní škole, ovšem dívkám patřila triviální škola u svatého Mikuláše, která byla oddělena od farní školy v roce 1766.

Triviální škola nabízela výuku čtení, náboženství, základy počtů a psaní, ale také i ryze praktické vzdělání v činnosti zemědělské a řemeslnické. Vyšší stupeň vzdělání navíc obsahovala základy zeměpisné výchovy, latiny, dějepisu, přírodopisu, kreslení, slohu a měřičství. Pokud student absolvoval právě tento vyšší stupeň studia, mohl pokračovat ve svých studiích na gymnáziu (piaristické gymnázium bylo v Českých Budějovicích založeno roku 1762).

Později v 19. století bylo možné na jihu Čech studovat i filozofické lyceum a biskupský teologický seminář (pro chlapce). Tyto dvě formy studia připravovali mladé muže na budoucí profesní roli duchovních. Město se tedy stalo velice důležitým duchovním střediskem a kvůli studiu sem přicházelo i mnoho studentů z jiných koutů země.

Roky mezi léty 1848 až 1918 přinesly pro jihočeské školství řadu podstatných změn. Školství jako takové prošlo velikým vývojem a stalo se podstatným prostředkem emancipace. Současně zde byla svedena bitva mezi školami německými a českými, těch německých bylo na jihu podstatně více.

V této době byl v Českých Budějovicích sloučen dvouletý filozofický ústav s šestiletým piaristickým gymnáziem na úroveň tehdejší střední školy, což bylo v podstatě vyšší osmileté gymnázium, zde byl vyučovacím jazykem ten německý.

V oblasti vzdělání pedagogickým pracovníků byly tehdejší tříměsíční až šestiměsíční přípravné kurzy pro vesnické učitele nahrazeny dvouletým pedagogickým ústavem. Na tomto učitelském ústavu probíhala výuka v jazyce německém, ale i v jazyce českém. Roku 1920 tento ústav prošel další změnou, sloučil se tehdy se soukromým dívčím ústavem. Poté se do konce 60. let 19. století českobudějovická školská síť rozšířila o několik nových škol, existovalo zde tedy osmitřídí gymnázium, dvoutřídí učitelský ústav, trojtřídí nižší reálka, čtyřtřídí Krajská hlavní škola, triviální škola a čtyřtřídí dívčí škola.⁷⁶

---

⁷⁶*Encyklopedie Českých Budějovic*. 2., rozš. vyd. České Budějovice: Nebe, 2006, ISBN 80-239-6706-1, s. 51

3.1.2 Dívčí vzdělávání v Českých Budějovicích během 19. století

Významnými změnami prošlo taktéž dívčí školství. Dívky se v rámci povinné školní docházky vzdělávaly v obecné a měšťanské škole. Oproti chlapcům se dívky učily ručním pracím, dále domácímu hospodářství, ve kterých se zdokonalovaly i v rámci pokračovacích kurzů. Tyto školy byly určené dívkám z nižších vrstev společnosti. Dívky ze středních a vyšších kruhů společnosti byly vzdělávány často v rámci svých domácností, rodiče jim hradili soukromé vyučování a ryze privátní pedagogy. Dalším místem, kde mohly dívky získat vzdělání, byly dívčí ústavy spravované některou ženskou řeholní kongregací (školské sestry, voršilky, anglické panny, atd.).⁷⁷

Až postupné reformy umožnily vzniknout plnohodnotnému dívčímu vzdělání u nás. V Písku byla založena roku 1860 první dívčí vyšší škola, šlo skutečně o první ústav tohoto typu na jihu Čech. Škola ovšem byla nucena v sedmdesátých letech devatenáctého století svou činnost ukončit. Vůbec nejdůležitějším počinem týkajícího se dívčího vzdělávání bylo v českých zemích založení dívčího gymnázia Minerva (viz oddíl 1.2.1). Od roku 1900 se dívčí školy rozrůstaly po všech částech země, nově byly zřizovány dívčí školy gymnaziálního typu – tzv. lycea⁷⁸. Zde dívky získaly plnohodnotné všeobecné vzdělání, ale nemohly se po ukončení tohoto typu studia hlásit na univerzity. Jak víme, z počátku byly ženy na univerzitní studia přijímány velice sporadicky, či vůbec. Ministerské výnosy z let 1887 – 1900 sice umožnily ženám na univerzitách studovat, ale pouze na fakultě lékařské a filozofické (zde získaly kvalifikaci učitelek dívčích středních škol).

V Českých Budějovicích došlo k výrazným změnám v rámci vzdělávání na pomezí šedesátých a sedmdesátých letech 19. století. Vůbec první gymnázium bylo v jihočeské metropoli založeno roku 1868 (jednalo se o školu soukromou

---

⁷⁷ve 30. letech 20. století se o středoškolské vzdělání v Českých Budějovicích staraly dvě církevní gymnázia, jejíž zřizovateli byly Kongregace Sester Nejsvětější svátosti a Kongregace Školských sester de Notre Dame.

⁷⁸ V Českých Budějovicích mohly dívky navštěvovat dvě lycea – německé a české. České lyceum bylo mezi léty 1921 až 1924 přeměněno na Spolkové dívčí reformní reálné gymnázium Jany Zátkové.

spojenou s českojazyčným gymnáziem), až roku 1870 se tento ústav stal subjektem státním (gymnázium Jana Valeriána Jirsíka⁷⁹). Posléze na Českobudějovicku vznikaly školské ústavy v rámci českobudějovického biskupství, Besedy řemeslnicko-živnostenské, Obchodní a živnostenské komory, Českobudějovické záložny, Matice školské a českobudějovický Dámský spolek Ludmila. Po roce 1886 v Českých Budějovicích sídlila dívčí škola mlékařská, škola hospodyňská a dvouletá dívčí škola obchodní. Zmíněný spolek Ludmila založil v Českých Budějovicích dívčí lyceum (červen roku 1903). Počátkem roku 1919 bylo toto lyceum přeměněno na dívčí reální gymnázium. Spolek se zasazoval v otázce rozšíření škol německých a českých a jejich společné spolupráce.

Spolek Ludmila měl opravdu veliký vliv na založení zdejší dívčí pokračovací školy v Českých Budějovicích. Zřízení realizoval pedagog technických předmětů Josef Mrňávek⁸⁰, pro školu sám vypracoval vyučovací osnovy. Společně se členkami a členy spolku objížděli jihočeské a další krajská města, kde přednášeli o nové dívčí škole a zvali dívky a jejich rodiče k zápisu. Škola byla zemskou školní radou schválena 17. března 1889, otevřena byla oficiálně už dva roky předtím, tedy 20. března 1887. Vyučovalo se zde vychovatelství, literatura, počty, náboženství, kreslení, šití šatů, ruční práce, zpěv a francouzský a německý jazyk. V letech 1887 až 1898 nesl tento školský ústav název *Česká dívčí škola pokračovací spolku Ludmila*. Jihočechem doktor August Zátka, vyznaný českobudějovický advokát, vyvíjel snahu ze školy vytvořit školu vyšší pokračovací, jeho snažení mělo úspěch. Roku 1898 se ústav přeměnil v dvoutřídní *Českou vyšší dívčí školu pokračovací spolku Ludmila*. Vyučovány byly nově živnostenské počty a například domácí hospodářství. Později, roku 1903 bylo v Českých Budějovicích založeno dívčí lyceum, které postupem času převzalo vedoucí úlohu v poskytování vyššího všeobecného vzdělání, pokračovací

---

⁷⁹ **Jan Valerián Jirsík** - (19. června 1798 Kácov – 23. února 1883 České Budějovice), český katolický duchovní, spisovatel, vlastenec a národní buditel. V letech 1851–1883 působil jako čtvrtý biskup českobudějovický a z titulu své funkce zasedal na Českém zemském sněmu a Říšské radě. Zvelebil českobudějovickou diecézi a vybudoval českobudějovické školství, když mimo jiné založil první českojazyčné gymnázium v Českých Budějovicích a pozval do města notredamky, aby zde zřídily klášterní dívčí školu.

⁸⁰ **Josef Mrňávek** – (14.8.1852, Pardubice-7.12.1929, Praha), ředitel školy, pedagog technických předmětů, pedagogické práce a cestopisy.

škola tak byla nucena reorganizovat svou činnost a přeorientovat se na studia odborného vzdělání. Vzniká tedy *Pokračovací a průmyslová škola pro dívky*. Dívky se zde učily zavařovat ovoce a zeleninu, úpravy masa, cukrařinu. Škola pořádala i večerní hospodyňské kurzy či tříměsíční kurzy vaření pro dělnice a služky. Dívky po absolvování těchto kurzů mohly řídit nákladné a větší domácnosti, nebo mohly vykonávat profese učitelek vaření a hospodářství. Z ministerského nařízení se průmyslová škola pro dívky mezi léty 1921 až 1922 změnila na dívčí školu rodinnou a živnostenskou, tzv. rodinka. Účel bylo vzdělat ženu v hospodyně, matku a občanku. Roku 1925 dochází k dalším reorganizačním změnám, *Ženská škola průmyslová* se mění ve *Veřejnou odbornou školu pro ženská povolání* (7. května). Škola disponovala mnoha rozličnými obory, které byly sdruženy pod názvem „Odborná škola pro ženská povolání“ (pracovní šití šatů, kurzy vaření, ...).

Dívčí českobudějovické školské ústavy se postupem času otevřely na všech stupních tehdejší školské soustavy (škola národní, škola odborná, lyceum, učitelský ústav), kolem roku 1918 byl dívkám umožněn vstup na výlučně chlapecké gymnázium Jana Valeriána Jirsíka.

Po významném roku 1918 převzal nově vzniklý Československý stát kontrolu nad organizací školství, to znamenalo omezení dosud významného vlivu němčiny na zdejších školách. Českobudějovické školství si prošlo celkovou reorganizací, mnohé německé školy byly sloučeny, jiné zanikly či se přestěhovaly do jiných objektů. Nově uvolněné budovy posloužily vznikajícím českým školám. V této době spadaly školské záležitosti do kompetence místního Okresního školního výboru a zdejší školní rady.

Po první světové válce ženy vykonávaly samostatná zaměstnání, například ruční práce, které jim zajišťovaly dostatečný přísun financí. V roce 1920 vzniká v Českých Budějovicích *Ústav ku vzdělání učitelek domácích nauk*, dívky, které tento ústav vystudovaly, mohly vykonávat profesi pedagožky domácích nauk. Ke studiu byly přijaty dívky, které vykonaly přijímací zkoušku a byly starší sedmnácti let, vyučování započalo poprvé 6. září roku 1920 v budově na Husově třídě. Tři místnosti v této budově poskytlo město k potřebám školy. Vyučován byl zpěv, počty, občanská nauka, hudební výchova, tělesná výchova, nauka o tkaninách a jiné. Formálně škola spadala k Ženské škole průmyslové, která sídlila v téže budově. Škola disponovala obsáhlou knihovnou, kvalitními

vyučovacími pomůckami a kvalifikovaným učitelským sborem. Ústav fungoval až do roku 1948, dosáhl mnoha úspěchů a patřičného renomé v kraji.⁸¹

20. září 1933 zemřela předsedkyně spolku Jana Zátková, dva roky nato zemřel i její manžel August Zátka, oba vykonaly pro Českobudějovicko mnohé skutky a zasloužili se o vybudování moderního a kvalitního dívčího školství. Spolek zvolil novou předsedkyni Adolfínu Liškovou – Vostrou a jeho aktivity pokračovaly dále. Z úcty k manželům Zátkovým požádaly členky spolku o přejmenování zmíněného školského ústavu, tak od 1. září 1937 nesl název *Veřejná odborná škola pro ženská povolání Jany Zátkové*.⁸²

Po druhé světové válce byly v Českých Budějovicích veškeré německé školy uzavřeny. Reformy a změny, které přišly s komunistickým režimem, zcela odklonily dosavadní směřování českobudějovických škol a proměnily jejich celkový charakter. Komunistický režim znamenal konec i pro výše zmíněný českobudějovický spolek Ludmila⁸³

---

⁸¹ *Dámský spolek Ludmila v Českých Budějovicích*, Sborník vzpomínek, České Budějovice, 1936.

⁸² NOVOTNÝ, Miroslav. *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech od středověkých počátků do současnosti*. Vyd. 1. V Českých Budějovicích: Jihočeská univerzita, 2006, ISBN 80-7040-883-9, s. 63 - 82.

⁸³ Komunistický režim plánoval veškeré dámské spolky sloužit do Rady československých žen, k tomu došlo roku 1950.

4 SEXUÁLNÍ VÝCHOVA JAKO PŘEDMĚT VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH

Konec 19. století a začátek století dvacátého lze v českých zemích charakterizovat jako století konzervativní a velice počestné. Sexualita byla věcí, o které se v domácnostech nemluvilo, natož aby se o ní hovořilo na veřejnosti. Jednalo se o jistý druh sociálního tabu. Pokud porovnáme oblasti město vs. venkov, lze říci, že na venkově byla morálka týkající se lidské sexuality uvolněnější. Město bylo oproti vesnickým oblastem mnohem více ovlivněno viktoriánskou strojeností (z Anglie), rakouským biedermeierem a puritánstvím. Ačkoliv již v 19. století lékaři označovali pohlavní akt za naprosto přirozený projev člověka, vždy tu byla církev, která dbala na to, aby sexualita byla zahalena určitým tajemstvím a neznámem. Lékaři se ovšem nevzdali a dbali na osvětu týkající se zájmu člověka o vlastní tělo (správně vybavená koupelna, čistota těla, oděvu a domácnosti, ...).

Dívky byly nabádány k osobní hygieně a starosti o své tělo. Časem se žena stala objektem výchovy, kterému bylo potřeba vyšlapat cestu do českého školního prostředí a specifikovat jej do nejmenších konkrétností. Účel dívčí výchovy byl spatřován v „... *same přirozenosti člověka a v jeho společenském postavení ... aby položila v dívce základ k radostnému plnění jejího nepřirozenějšího povolání, státi se matkou v nejdokonalejším smyslu slova, aby ji učinila život rodinný milým a kýženým.*“ Dle soudobých názorů se měla dívčí výchova zaměřit na „*vypěstování jemné trpělivosti ve snášení tělesných útrap, přichylnost a láska k dětem, ochota k jejich ošetřování a opatrování, jakož i záliba u vychovávání dětí.*“⁸⁴ Pro dívčí výchovu musely být vypracovány specifické učební osnovy s ucelenou koncepcí a specifikací.

Vůbec první zmínky týkající se sexuální (pohlavní) výchovy se pojí se jmény jako Jean J. Rousseau, Johann H. Pestalozzi a Jan Ámos Komenský, později se tomuto tématu u nás věnoval Bernard Bolzano. Okolní země byly v tomto tématu o velký kus vpředu, vychází knihy o pohlavním životě zvířat, historie erotiky a sexu,

---

⁸⁴KLÍKA, Josef (ed.). *Stručný slovník paedagogický VI*. Praha: Ústřední spolek jednot učitelkých v království Českém, 1909, s. 2002.

sexuální zvyky domorodých národů. V Německu a Švýcarsku se k tématu přistupuje otevřeně a přirozeně. Naproti tomu se objevilo cílené zastrašování mládeže s výsledkem omezit zájem o lidskou sexualitu (pohlavní nemoci, negace onanie⁸⁵, ...) spojenou s následky jako nechtěné těhotenství, růst prostituce, rozvraty rodin aj. Obzvláště se brojilo proti onanii u mládeže, vytvářeli se překážky postavené na společenské morálce vyúsťující do omezujících opatření a knih s odrazujícím obsahem. Ve spojení s onanií se hovořilo o slabomyslnosti, epilepsii, slabozrakosti a dokonce vykrvácením a smrtí⁸⁶. Ovšem s rozvojem moderních myšlenek a novin se objevují první lékařské a pedagogické články šířící osvětu v otázce pohlavního života.

Panoval všeobecný názor, že se základy pohlavní výchovy by měly být děti seznamovány v rodině, ovšem z rodin byl vyvíjen tlak na školské ústavy, které se měly stát hlavním iniciátorem sexuální osvěty. Ve školství byli chlapci a děvčata vzdělávání odděleně, tomuto trendu podléhala i pohlavní výchova, která svůj účel spatřovala pro obě pohlaví zcela odlišný. Důraz se kladl na přirozené lidské rozdíly mezi mužem a ženou, kdy muže považujeme za energického a živelného tvora, zatímco žena je přirozenou povahou bázlivá, vrtkavá a opatrná.⁸⁷ Samozřejmě se objevovaly protiargumenty, které koedukaci celkovou či společné pohlavní vzdělávání vnímali jako celkově prospěšné, zapadající ho principů řádného a přirozeného rodinného života. Avšak celkově byla pohlavní výchova vystavována kritice a odporu veřejnosti, přesto se ji nakonec podařilo prosadit do veřejných diskusí, škol a nakonec do školských reforem a zákonů.

---

⁸⁵ V této souvislosti je zajímavý dobový úryvek pocházející s časopisecké poradny pro čtenáře z roku 1931: „*Moje přítelkyně mne upozornila, že můj 11letý chlapec má kruhy pod očima, že tedy jistě onanuje, a že mu hrozí zblbnutí*“, autor odpovídá následovně: „*Kruhy pod očima nejsou bezpečným příznakem. Onaniizjistíte jen přistižením nebo doznáním dítěte. Zblbnutí se bát nemusíte. To jsou povídačky. Ovšem je pravda, že onanie, zejména je-li horlivě prováděna, působí v dítěti duševní rozvrat, hubí je tělesně, hlavně nervová soustava jí trpí.*“ IN JANIŠ, K., MARKOVÁ, D. 2007. *Příspěvek k základům sexuální výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, 978-80-7041-621-1, s. 383-385.

⁸⁶ Existují dokumenty dokládající existenci dětských masturbačních sanatorií. Jednou z léčebných metod byla hypnotická sugesce, dále operativní zákroky, vodoléčba, různé druhy diet a léčba elektřinou. In ŠTĚCH, Karel. *O pohlavní výchově*. Sv. 1. G. Volenský, 1920, s. 50.

⁸⁷ BÍDA, D. Něco o vychování a vyučování s ohledem na pohlavní rozdílnost. *Posel z Budče, časopis pro učitele, vychovatele a vůbec přátele mládeže*. 1848, č. 18, s. 290.

V knize Příspěvek k základům sexuální výchovy od autorů Janiš a Marková nalezneme vývoj sexuální výchovy strukturovaný do pěti základních období:

1. 2. pol. 19. století – 1. světová válka

Do tohoto prvního období řadíme myšlenky velkých osobností pedagogiky (Jean Jacques Rousseau, Johann Heinrich Pestalozzi, R. Owen). V Německu (konkrétně v Berlíně roku 1913 vzniká *Mezinárodní společnost pro sexuální výzkum*), a dokonce ve Švýcarsku byla pohlavní výchova propagována až naturalisticky, jako fakt naprosto přirozený pro člověka. Objevovaly se i extrémní názory, které hovořily o pitvání březích zvířat, sledování páření živočichů v přírodě, porodu ženy, kterému by přihlížela nejen celá rodina, ale i děti z blízkého okolí a návrh, aby lidé ve svých domácnostech chodili nazí. Ve stejné době se v českých zemích identickým tématem zabýval Bernard Bolzano⁸⁸ (ten hovořil takto: „...*pohlavní pud byl člověku dán k ušlechtilejším účelům, než pouze k rozmnožování, je však potřeba ho dobře užívat...*“⁸⁹). Z této doby se dochovaly i knižní publikace věnující se této problematice, například knihy *Věc nejdůležitější pro rodiče, školní učitele a dohlídače mládeže i také zvláště pro duchovní pastýře* od F. Neděli (hlavním tématem zde byla onanie a její školdivé působení na dospívající mládež) a od S. Kodyma *Zdravověda* (jedním z tématů tohoto spisu byla také onanie, jako jednu z mnoha léčebných terapií zde Kodyma uvádí fyzickou vyčerpanost). Jednalo se spíše o knihy pseudovědeckého charakteru zastrašující nezkušenou mládež. Jako první se v českém školství věnoval pohlavní výchově Aleš Vincent Pařízek⁹⁰, díky jeho snaze byl roku 1790 vydán český

---

⁸⁸ **Bernard Bolzano** (5. října 1781 Praha – 18. prosince 1848 Praha) byl český německy hovořící matematik, filozof a kněz.

⁸⁹ LENDEROVÁ, M., HANULÍK, V. 2013. www.gyne.cz. [Online] MEDEXART, s. r. o., 2013. [Citace: 20. března 2015.] http://www.gyne.cz/clanky/2012/412cl6.htm#_ftnref73.

⁹⁰ **ThDr. PhDr. Aleš Vincent Pařízek** (11. listopadu 1748 Praha – 17. dubna 1822 Praha) byl člen dominikánů, filosof, pedagog a teolog. Jako ředitel základní školy v Prahy proměnil svůj ústav v duchovní centrum české školní reformy. Mimo jiné byl i biskupským notářem českobudějovickým.

překlad *Praktické knihy ruční* od Wilbauma (knihy obsahuje doporučení pro vzdělavatele mládeže: „...aby se ukajováním více škody nepřinášelo, než rozumným vyjevováním...“). Dalším propagátorem sexuální pedagogiky byl český pedagog Gustav Adolf Lindner (1828 – 1887), který ji zahrnul do svého systému pedagogických disciplín.⁹¹

Jediný předmět, ve kterém se na českých školách hovořilo o lidské sexualitě, popřípadě pohlavních orgánech, byl přírodopis. Ten sexualitu popisoval na základě biologických vlastností člověka (pohlavní orgány, menstruace u dívek, oplodnění ženy, těhotenství a porod, ...). Biologická stránka tématu byla doplněna o stránku mravní, jednalo se o neustálé nabádání k věrnosti, na vhodný výběr partnera, odsouzení negativních vlivů společnosti. Soudobý časopis *Škola našeho venkova* otiskl na svých stránkách: „*Naši patnáctiletí hoši jsou poučeni, sedmnáctileté a sedmnáctiletí se dokonce vyznají v praxi, devatenáctiletí jsou – otcí.*“⁹²

Volné myšlenky byl název kongresu, který se roku 1907 pořádal v Praze. Cílem bylo prosadit větší sexuální osvětu mezi mládeží na zdejších školách. Skutečné zavedení tématu pohlavní výchovy a s ním spojená osvěta je do českých škol zavedena až kolem roku 1919, a to až na střední školy. V Praze je ve stejné době založena bezplatná poradna pro pohlavní výchovu (zřizovatel byl spolek Záchrana), v rámci omezení počtu občanů nakažených pohlavní chorobou a stále narůstajícím počtem potratů a dětí narozených mimo manželství.

Na osvětě týkající se pohlavní výchovy se podílel i sám prezident Tomáš G. Masaryk⁹³, vzor měl ve své ženě Charllotě, jež prosazovala rovnoprávnost mezi ženami a muži (nejen v rovině sexuální). Prezident Masaryk na problematiku pohlavní výchovy hleděl především z hlediska mravního, uvedl: „*Cílem pohlavního vývoje je čisté manželství postavené na základech mravní čistoty.*“

Na konci 20. století vychází německá učebnice pro vyšší ročníky střední škol s názvem *Groebeke: Sexualpädagogik*. Převládá názor, že by měla být sexuální výchova realizována v rodině, přesto byl vyvíjen tlak na všechny stupně škol, aby

---

⁹² JANIŠ, K., MARKOVÁ, D. *Příspěvek k základům sexuální výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, 978-80-7041-621-1, s. 57-58.

⁹³ T. G. Masaryk je autorem publikace *Mnohoženství a jednoženství*. Jednoženství a jednomužství chápe tak, že každý muž má v životě jednu ženu a každá žena jednoho muže. Dospěl k názoru, že mezi mužem a ženou je rovnost, hovoří o tzv. pohlavním demokratismu, který dává do opozice k termínu „pohlavní aristokratismus“.

zodpovědnost za sexuální výchovy nesly právě ony. V českých zemích přišel zlom až roku 1919, kdy byla v Československu zavedena povinná osvěta do ve všech školách obecných (dále se v tomtéž roce projednávalo téma osvěty na sjezdu sociálně demokratických žen v roce následujícím na Prvním sjezdu učitelstva československého).⁹⁴

2. 20. a 30. léta 20. století

Jedním z důsledků první světové války byl výrazný pokles mužů v populaci. Mladí lidé jsou tedy v následujících letech doslova popouzeni do sexuálních vztahů. Zdeněk Záhoř⁹⁵ (ten také vedl snahu za změnu názvu této pedagogické oblasti, z „pohlavní výchovy“ chtěl „výchovu k rodinnému životu“) založil *Knihovnu pohlavní výchovy* (jednalo se o snahu „soustavného plánu převýchovy všech vrstev národa“). Existují už doporučení pro mládež, rodiče, veřejnost a učitele (vydávají se brožury, novinové články a časopisecké přednášky, ...). Považoval za důležité, aby se učitelé aktivně vzdělávali v problematice pohlavní výchovy. V letech 1900-1910 vychází 34 publikací týkající se pohlavního vzdělávání, o deset let později, tedy v letech 1911-1920, vychází podobných publikací již 41.

V lékařství se rozvíjí nový obor – sexuologie a hovoří se o plné koedukaci ve školství, pokrok je tedy téměř hmatatelný. Roku 1928 vstupuje Československo do nově utvořené mezinárodní organizace *Světová liga pro sexuální reformu*. Postupem doby tedy dochází k veřejnému otevření tohoto léta tabuizovaného tématu.⁹⁶

---

⁹⁴ JANIŠ, K., MARKOVÁ, D. *Příspěvek k základům sexuální výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, 978-80-7041-621-1, s. 379 -382

⁹⁵ **Zdeněk Záhoř** (10. červenec 1881 Praha – 16. srpen 1931 Praha) český středoškolský profesor, který ve stejné době usilovně propagoval osvětu v oblasti pohlavní výchovy. Sám je autor několik příruček, učebnic a knih s onou tematikou určených jak dospívající mládeži, tak rodičům a učitelům (*Pohlaví – láska – mateřství*, *Pohlavní výchova*, *Jak vzniká život*, *Význam a podstata lásky*, *Praktický rádce v pohlavní výchově mládeže*, *Příručka pohlavní výchovy pro rodiče*). Od roku 1929 časopis *Osvěta* zveřejňoval Záhořovy články v rubrice „Výchova k rodičovství“. Dále je autorem koncepce „soustavného plánu převýchovy všech vrstev národa“, tuto koncepci lze nalézt v nedokončené knize *Knihovna pohlavní výchovy*.

⁹⁶ Ve stejné době ukrajinský spisovatel a pedagog **Anton Semjonovič Makarenko** (13. března 1888 – 1. dubna 1939) propaguje pohlavní výchovu jako jednu z nejsložitějších pedagogických otázek.

3. Období mezi 40. a 60. léty 20. století

Druhá světová válka zpřetrhala mnohá snažení, včetně aktivit usilující o modernizaci školství. Obrovský průlom ve vnímání sexuality veřejností způsobily výzkumy Alfreda Charlese Kinseye⁹⁷. Roku 1948 byly v tehdejší Československé republice ustanoveny nové směry školské výuky, usnesení lékařů r roku 1949 hovoří o důrazu na vzdělání lékařů a učitelů v oblastech psychosexuálního života a přenášení získaných informací mezi širší veřejnost. Díky tehdejší politické situaci u nás nedošlo k totální realizaci výsledků již zmíněného doktora Kinseyeho.

V 50. letech, konkrétně po IX. sjezdu KSČ do škol přichází nový předmět s názvem Společenská nauka, který měl za úkol popsat problematiku současného dospívajícího člověk. Na krátko se ve školních osnovách pro základní školy umístil předmět určen pouze dívkám – Nauka o domácnosti, v krátké době byl ale ze školních osnov odstraněn. V Československu představuje určitý mezník XII. sjezd Komunistické strany Československa, ten ustavil mravní výchovu, jako předmět, jemuž je důležité věnovat náležitou pozornost, stejně tak i otázkám týkajících se pohlavní výchovy mládeže. Prostředkem měla být cílená spolupráce se zdravotníky, kteří organizovali besedy pro rodiče a jejich děti s názvem „*Výchova k rodičovství a pohlavní výchova mládeže*“ a separované besedy pro dívky a chlapce s názvem „*Výchova k manželství a rodičovství*“.

Učební osnovy byly v předmětu biologie/přírodopis rozšířeny o části týkající se biologie člověka o témata dospívání mladého člověka. Navíc bylo na

---

Pohlavní výchovu vnímá jako cílený prostředek ke spokojenému manželství, potažmo rodině. Dále se snaží o začlenění mravní výchovy do výchovy pohlavní.

⁹⁷ **A. Ch. Kinseye** (23. června 1894 – 25. srpna 1956) - americký psycholog, biolog a etolog, profesor entomologie a zoologie. Proslavil se svou průkopnickou činností na poli sexuologie a sociologie. Roku 1947 založil Ústav pro výzkum pohlaví a reprodukce (Institute for Research in Sex, Gender and Reproduction) na Indiana University Bloomington, později přejmenovaný na Kinsey Institut (Kinsey Institute for Research in Sex, Gender and Reproduction).

základních školách pro dívky z devátých ročníků vyčleněno 33 hodin výuky „Základů péče o dítě“ v rámci předmětu Pracovní vyučování.⁹⁸

4. Léta 1969 – 1989

V této době dochází ke shodě názorů mezi laickou veřejností a odborníky, shodují se na faktu, že pohlavní výchova byla doposud zanedbávanou částí výchovy mládeže. Roku 1970 je zhotovena celková koncepce výchovy k manželství a rodičovství, v níž je zakotvena oblast pohlavní výchovy. V této době se také do školství uvádí termín rodičovská/rodinná výchova.

Později, a to roku 1984, přijímá tehdejší ministerstvo školství dokument obsahující „Zásady a obsahové zaměření výchovy k rodičovství pro střední školy“. Dokument si kládł za cíl formovat v československé mládeži postoje a hodnoty jako přátelství, láska, rodina, manželství, rodičovství a jiné (do snahy byly zapojeny mnohé organizace, např. Revoluční odborové hnutí, Červení kříž, Svaz žen, kulturní domy, zdravotnická zařízení, matriky apod.).

Mezi léty 1986 – 1990 byl přijat další dokument s názvem „Hlavní úkoly a opatření dalšího rozvoje výchovy k manželství a odpovědnému rodičovství“. Ředitelé škol a jiných školských zařízení měli za povinnost dbát o trvalé zvyšování odborné úrovně svých pedagogických pracovníků v tématu pohlavní výchovy. Často docházelo k rozdílnému výkladu této problematiky. Rozdílně o tomto tématu referovali odborníci z řad lékařů, ty se k problematice vyjadřovali spíše v rovině pohlavně-reprodukční. Naopak učitelé a psychologové vnímali téma komplexně, jako sociálně – etický problém společnosti.

V sedmdesátých letech zažívá velký rozvoj populační politika. Dalším významným jevem této doby byl výrazný nárůst počtu nově narozených dětí. Dále v sedmdesátých letech přichází do popředí zájmu mravní stránka pohlavní výchovy a nejenom dosud přeceňovaná podstata stránky biologické. Předmět Výchova k manželství má pevné stanovy pro žáky prvního i druhého stupně základních škol. Tento předmět žákům poskytl základy o významu a postavení rodiny ve struktuře socialistické společnosti.

---

⁹⁸ JANIŠ, K., MARKOVÁ, D. 2007. *Příspěvek k základům sexuální výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. 978-80-7041-621-1, s. 18.

Od roku 1973 byla vypracována ministerstvem školství koncepce sexuální osvěty i pro školy střední (název předmětu byl Zásady o výchově k rodičovství). Do osvěty se postupem času zapojovaly i různorodé mládežnické spolky a domovy dětí a mládeže.

Později, a to v 80. letech vyšel dokument s názvem Zásady k manželství a odpovědnému rodičovství. Tento dokument vydala Vládní populační komise. Na základě dokumentu byl předmět Výchova k manželství zasazen do učebních osnov předmětů Občanská nauka, Přírodopis a do předmětů v rámci pracovního vyučování a tělesné výchovy. Zajímavým odstavcem je zmínka o přípravě chlapců na rodinný život, na který měl dle dokumentu velký podíl správný a cílevědomý výběr partnerky. Ačkoliv byly vydávány koncepce podobného typu, nepodařilo se ve společnosti docílit potřebných demografických a sociálních změn. Doktoři Kamil Janiš a Vladimír Täubner ve své publikaci uvádí například tyto příčiny:

- „...poměrně široká podpora mladým manželstvím a rodinám vedla k devaluaci představ o náročnosti rodinného života. Mladí manželé nebyli dostatečně připraveni čelit případným každodenním problémům a následkem toho byl neudržitelný nárůst rozvodovosti včetně všech doprovodných jevů,
- nepřipravenost pedagogů a dalších výchovných pracovníků na realizaci dané složky výchovy (nezahrnutí tématu do učebního plánu vysokoškolské přípravy pedagogických pracovníků),
- uplatňování nekoedukovaného přístupu při výchově k manželství a rodičovství (vyučovací předmět Specifická příprava dívek byla zařazena do rámce pracovní výchovy 8. ročníku základní školy a určena pouze dívkám). Tím došlo například k tomu, že chlapci, budoucí potencionální otcové rodin jako významný a svým způsobem nezastupitelný fenomén v rodině, byl z výchovy k rodičovství vyřazen.“⁹⁹

---

⁹⁹TÄUBNER, Vladimír a Kamil JANÍŠ. *Na pomoc studentům a učitelům v sexuální výchově*. Hrade Králové: Gaudeamus, 1998, ISBN 80-7041-194-5, s. 40-41

5. *Období po roce 1989 až do současnosti*

V tomto časovém období se dosud tabuizované téma plně otvírá společnosti. Objevuje se i zájem ze strany sdělovacích prostředků (internet, televize, rádia) o sexuální tematiku a s ní spojená varování a prevence. Objevují se první média věnující se erotice (televizní stanice, televizní pořady, tištěná periodika, ...). Negativní stránkou věci bylo zpřístupnění komerční erotiky mládeži právě prostřednictvím již zmiňovaných médií. Do popředí zájmu veřejnosti se dostávají sexuologové, kteří otevřeně hovoří o rozličných sexuálních tématech, otevírají se tabuizovaná témata sexuálních úchylek (pedofilie, frotérismus, ...).

Velmi silným varujícím prostředkem byl vysoký nárůst pandemie viru HIV/AIDS¹⁰⁰. V komunistické sedmé pětiletce byla pro léta 1986-1990 stanoven nový cíl, a tím bylo neustálé zvyšování odborné úrovně pedagogických pracovníků v oblasti sexuální osvěty. Ředitelům základních škol bylo uloženo za povinnost systematické vzdělávání a uskutečňování výchovy týkající se manželství, odpovědnému rodičovství a důslednému rozšiřování informací o možnostech nebezpečí a ochrany před virem HIV/AIDS.

Při ohlédnutí se do minulosti lze sledovat změny a vývoj obsahu sexuální výchovy, od pohlavní výchovy přes výchovu sexuální, výchovu k partnerství, manželství a rodičovství po výchovu rodinnou a výchovu ke zdraví.¹⁰¹

V současné škole nacházíme předměty Výchova ke zdraví, či Rodinná výchova. Přístup k sexuální osvětě je na školách radikálnější, komplexnější a detailnější. Sexuální výchova je na základních školách uskutečňována prostřednictvím vzdělávacích oblastí Člověk a jeho svět na 1. stupni základní školy a Člověk a zdraví na stupni druhém (učební látky o lásce, partnerských vztazích, manželství, rodičovství, puberta, dospívání, reprodukční zdraví –

---

¹⁰⁰HIV je RNA virus patřící do skupiny retrovirů, které mají schopnost do molekuly DNA vložit hostitelské buňky. Tento virus způsobuje nemoc AIDS – „syndrom získání imunitní nedostatečnosti“.

¹⁰¹ JANIŠ, K., MARKOVÁ, D. 2007. *Příspěvek k základům sexuální výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, 978-80-7041-621-1, s. 32

sexuální zkušenosti, těhotenství, intimní hygiena, přenosně pohlavní choroby, odpovědné sexuální chování. Tyto vzdělávací oblasti jsou poté dále propojeny s oblastmi Člověk a společnosti, Člověk a příroda a s průřezovými tématy Osobnostní a sociální výchova a Mediální výchova. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání hovoří například o těchto očekávaných výstupech:

- *žák:*
  - *respektuje přijatá pravidla soužití mezi vrstevníky a partnery a pozitivní komunikací a kooperací přispívá k utváření dobrých mezilidských vztahů v širším společenství (v rodině, komunitě)*
  - *optimálně reaguje na fyziologické změny v období dospívání a kultivovaně se chová k opačnému pohlaví*
  - *v souvislosti se zdravím, etikou, morálkou a životními cíli mladých lidí přijímá odpovědnost za bezpečné sexuální chování.*¹⁰²

---

¹⁰² JEŘÁBEK, J., TUPÝ, J. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. 2006 [cit.2015-03-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>>.

5 MARIE ŽLÁBKOVÁ HÖFNEROVÁ – ŽIVOT, SOUDNÍ SPOR, DÍLO

Tuto stěžejní kapitolu diplomové práce věnuji pedagogické osobnosti Marie Žlábkové Höfnerové¹⁰³. Jihočeské pedagožce, jež věnovala život osvětě a emancipačním snahám v oblasti sexuální výchovy. V tehdejších spíše konzervativním Československu se musela ve svém životě několikrát vypořádávat s nepřízní osudu. Jako každý člověk své osobní a profesní bitvy prohrávala, ale slavila i drobná vítězství a vyhrávala války. Vítězně pro ni skončil i dlouholetý soudní spor týkající se jejích osvětových přednášek pro mladé ženy. Představíme život této rodačky ze Zdíkova na Prachaticku ve všech barvách života, které jí osud připravil. Část kapitoly věnuji několikaměsíčnímu soudnímu procesu, kterým si Marie Žlábková musela projít.

Veškerá data a informace pocházejí z archivní pozůstalosti po Marii Žlábkové, obsahující fotografie, prozaická, básnická a dramatická díla, pečlivě vedenou osobní korespondenci¹⁰⁴ a vlastnoručně psaný osobní deník, vše je uloženo v knihovně Jihočeského muzea v Českých Budějovicích.¹⁰⁵ Dalším účelem této diplomové práce je představit pozoruhodný život jihočeské učitelky a osvěťárky, která mnohá životní úskalí zdolávala na konci třicátých let, tedy

---

¹⁰³ Ve většině textu budu jméno jihočeské spisovatelky uvádět v jeho podobě za svobodna – Marie Žlábková, tato forma jména je v dokumentaci častější, někdy nalezneme podobu s rodným příjmením matky – Marie Lešetická.

¹⁰⁴ Korespondenci si Žlábková vedla skutečně poctivě, každý dopis je opatřen razítkem s datem přijetí.

¹⁰⁵ Kartóny s pozůstalostí po Marii Žlábkové Höfnerové jsou opatřeny čísly 133, 134, 135, 136 a 137. Celá pozůstalost je v knihovně uložena pod přírůstkovým číslem 368/1957 a zapsána v hlavní přírůstkové knize Jihočeského muzea. Pozůstalost do muzea odevzdala bývalá žákyně samotné Marie Žlábkové – Höfnerové, Vlasta Široká. Ta disponovala písemným souhlasem Žlábkové-Höfnerové. Můžeme pouze předpokládat, že autorka ke konci svého života svěřila svou pozůstalost právě své žákyni, kvůli špatným vztahům v rodině a strachu ze ztráty osobního materiálu nashromážděného za několik desítek let. Široká měla spisovatelčinu pozůstalost do Krajského vlastivědného muzea.

v době, o které literatura hovoří, jako o časech zlatého věku feminismu.¹⁰⁶ Ačkoliv Marie Žlábková pocházela z chudých poměrů šumavského venkova, byla ženou velice vzdělanou, cílevědomou s velkou mírou vnitřní síly a čestným charakterem. Rozsah informací je dán velikostí celkové pozůstalosti po Marii Žlábkové Höfnerové.

Marie Žlábková byla nemile překvapena úrovní znalostí tehdejších mladých dívek o dospívání a lidském těle, a proto zásadní část svého života věnovala osvětě dívčího a ženského publika, na něž zaměřovala své přednášky, se kterými navštívila mnoho jihočeských měst. Marii Žlábkovou nelze charakterizovat jako ctižádostivou feministku, ale ženu, která si byla vědoma mravní povinnosti předávat důležité informace dospívající generaci.

Na následujících stránkách se seznámíme s jednotlivými etapami životní cesty jihočeské učitelky a spisovatelky. Přes jednotlivé fáze života Marie Žlábkové se dostaneme k interpretacím dvou knih, které autorka napsala v duchu svého celoživotního poslání.

5.1 Dětství a rodina

Marie Žlábková se narodila do poměrně chudých poměrů, a to v zimě 17. února 1883 ve Zdíkově na Šumavě (dříve Velký a Malý Zdíkov), zde prožila prvních čtrnáct let života. Počata byla v rodině řídicího učitele přírodovědy, předsedy Učitelstva živnostenských škol Jana Evangelisty Žlábka, narozen roku 1854¹⁰⁷ (rod Žlábků pochází ze Stožic u Vodňan) a jeho ženy, za svobodna Marie Lešetické, vdané Žlábkové. Otec byl živitel celé početné rodiny a díky devíti stům zlatých ročně mohl pro všechny své potomky zajistit potřebné vzdělání. Neznáme přesné datum úmrtí, ale z dochovaných fotografií víme, že celá rodina společně oslavila otcovy sedmdesáté narozeniny. Maminka Marie Žlábkové pocházela ze známého rodu Lešetických pocházejícího z Netolic, jehož jméno

---

¹⁰⁶ HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha: Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-380-0, s. 15.

¹⁰⁷ Autor učebnice *Postup vyučování*, která je dokladem jeho iniciačních snah ve školství.

proslavili dva mužští nositelé, a to Theodor Lešetický¹⁰⁸ a Emanuel Lešehrad¹⁰⁹. V pozůstalosti se nachází nedatovaná fotografie náměstí v Netolicích, na které je zakreslena šipka vedoucí k jednomu z domů, zde je napsáno: „*Dům rodný mé matky*“. Dobový článek z věstníku *Náš domov*, konkrétně IV. ročník, ze září roku 1926, hovoří o Marii Žlábkové jako o neteři básníka Lešehrada-Lešetického a Elišky Pechové-Krásnohorské.

Marie Žlábková byla nejstarší dcerou svých rodičů. Během života se vztah mezi sourozenci velice výrazně změnil, jak dokládá spisovatelčina pozůstalost. Z dochovaných materiálů lze hovořit o šestici sourozenců, tedy Marie, František, Jan, Karolína, Anna, Ludmila. Z dobové fotografie¹¹⁰, na které sedí čtyři sourozenci kolem stolu lze vyčíst nepatrné osobní údaje: „Marie Žlábková Höfnerová, ředitelka střední školy, spisovatelka a vdova po Omladináři¹¹¹, František Žlábek, rada ministerstva, Karolínka Rýznerová Žlábková, vdova po předsedovi vrchního senátu, Praha, Ludmila Vesecká Žlábková, vdova po tajemníku Průmyslové banky. Z let dospívání nalezneme v pozůstalosti tři fotografie zobrazující Marii s jejími sestrami, jednou v dobových krojích (datováno z roku 1913), v klasické rodinné fotografii a u společného stolu (na fotografii napsáno: „*Za první světové války*“, zde jsou vyfotografování i manželé Žlábkovi). Marie Žlábková byla v postavení vysoce vzdělaného člověka - intelektuála, tím se do jisté míry odlišovala od svého rodinného prostředí. Ve

---

¹⁰⁸ **Theodor Leschetizky** (čes. Theodor Lešetický), (22. června 1830 – 14. listopadu 1915) – polský pianista, profesor hudby, hudební skladatel a ředitel Státní konzervatoře ve Vídni.

¹⁰⁹ **Josef Maria Emanuel Lešetický** (15. listopadu 1877, Praha – 30. května 1955, Praha)- český básník, spisovatel, dramatik, překladatel, obdivovatel svobodného zednářství. Jako přednosta archivu Zemské banky v Praze založil roku 1926 první československý literárně historický archiv – Lešehradeum. Jednalo se o sbírku památek velkých osobností doby současné i minulé. Sbírkou obsahuje přes 35 tisíc položek, týkající se osobností českých i světových.

¹¹⁰ Pozůstalost Marie Žlábkové, karton č. 5, rodinné fotografie, bez datace.

¹¹¹ Politická aféra s tak zvanou Omladinou, k níž došlo v Rakousko-Uherské monarchii před 120 lety, vyvrcholila 21. února 1894 vynesením konečných rozsudků nad 76 mladými obviněnými. Hlavní roli v těchto nepokojích hrálo spontánní hnutí studentské a dělnické mládeže, jemuž se tehdy říkalo omladina.

spojení se soudním procesem ve třicátých letech a na soudobé poměry pozdně uzavřeným manželstvím s Emanuelem Vojtěchem Höfnerem ¹¹²se Žlábková dostává mimo své příbuzenstvo. Dokladem tohoto faktu je úmrtní oznámení jedné ze sester, na kterém není Marie uvedena jako příbuzná.

Marie Žlábková se ve svém osobním deníku zmiňuje o neštěstí ve spojení s její osobou a nalezením vhodného životního partnera. Nakonec vstupuje do manželství s již zmíněným Emanuelem Höfnerem, ředitelem knihtiskárny Merkur, v roce, kdy je Marii Žlábkové 52 let. Vztah mezi matkou Marie Žlábkové a jí samotnou lze hodnotit jako klidný a vřelý, dle přání k svátku matek a dobových fotografií. ¹¹³Na co si Žlábková v korespondenci stěžovala, byla nucená finanční podpora rodiny, která samotnou Žlábkovou přiváděla do nepříjemných situací.

Vlastní rodinu Žlábková s manželem nezaložili, jednak kvůli pokročilému věku obou manželů a i díky vážným zdravotním komplikacím na straně manželky. V začátcích své pracovní kariéry byla Žlábková svázána učitelským celibátem. Navíc Marie Žlábková prodělala nepříjemnou operaci kyčelního kloubu, která ji nikdy zcela nezbavila úmorných bolestí. Kvůli možným rizikům byla lékaři upozorněna na hrozící rizika v případě početí dítěte a následnou starostí a péčí o něj. Možná proto Žlábková věnovala toliko úsilí a pozornosti mladé generaci dospívajících děvčat.

5.2 Cesta za vzděláním a pedagogická činnost

Žlábková pocházela ze vzdělané rodiny, která vychovávala své potomky v duchu vědění a křesťanské zbožnosti, jak bylo na venkově zvykem. Žlábková ve svém rodném Zdíkově absolvovala školu obecnou, poté přešla na měšťanskou školu do Českých Budějovic. Na této budějovické škole učil otec Marie Žlábkové přírodopis. Marie následně studovala na soukromém ústavu Srdce Páně v Českých Budějovicích, maturitní zkoušku složila na Státním ústavu učitelek v Praze. K úplnému vzdělání vykonala sedm odborných zkoušek, které následovaly po absolutoriu několika odborných kurzů (např. kurz gramatický, přírodovědecký,

---

¹¹² Syn Josefa Hofnera a Anežky Hofnerové, rozené Holubové.

¹¹³ Tento fakt lze doložit vlastnoručně vyrobenými přáníčky k svátku matek, které Žlábková věnovala jak své mamince, tak i mamince svého manžela (1. leden 1937). Přání je stylizováno do podoby vřelého poděkování a láskyplného vyznání.

historický). Ve volném čase se nadále věnovala hře na klavír, kterou studovala u Antonína Šebestíka¹¹⁴.

Ohledně studií se věnovala pedagogické práci. Všechna její pedagogická působení nelze označit za významná, přesto každý krok, který na své profesní cestě učinila, vedl k postu ředitelky školy v Hlinsku, městu které se jí stalo osudným. První pracovní zkušenosti čerpala na obecné škole v jihočeské Křemži, následovala obecná škola v Českých Budějovicích, zde vyučovala od roku 1927. Následovala škola v Humpolci, kde poprvé získala pozici ředitelky školy. Od roku 1933 působila na hospodářské škole ve Strakoniciích a mezi lety 1934 až 1937 pracovala v již zmíněné měšťanské škole v Hlinsku, taktéž na pozici ředitelky školy. Po osvětové přednášce¹¹⁵ byla pracovním přemístěna do Vodňan, poslední léta pedagogické činnosti strávila v Netolicích.

5.3 Osvětová činnost

Jak bylo již řečeno, Marie Žlábková prožila poklidné dětství na šumavském venkově. Osobní vztah k rodičům, které chovala v úctě a lásce, byl pro ni velkým zdrojem inspirace k pochopení ostatních lidí a jejich problémů. Žlábkovou hluboce zasáhly osudy mnoha dívek, které díky neznalosti a jisté dávce naivity zůstávaly často po nevydařeném partnerském vztahu samy a těhotné. Žlábková působila především na školách v menších městech, kam docházelo mnoho děvčat z okolních vesnic. Venkov na přelomu století byl pln katolicky smýšlejících obyvatel a bylo zde nepatřičné hovořit o věcech týkajících se pohlavní výchovy a o jiných otázkách pohlavního dospívání. Rodič ovlivňoval své dítě a puritánská výchova ve věcech lidského dospívání se v rodině dědila po několik generací, téma bylo velice důkladně tabuizováno a samotní rodiče svou nečinností a nevědomostí podporovali prázdná místa týkající se znalostí svých ratolestí. V okolí Žlábkové se objevilo i několik případů znásilnění, všechna tato fakta, tedy stále se zvyšující počet nemanželských dětí, nemocí a nízký

---

¹¹⁴ *Antonín Šebestík* (9. září 1882, Napajedla – 20. března 1956, Praha) – český hudební skladatel, sbormistr, hudební pedagog, žák Antonína Dvořáka. Od roku 1905 žil v Českých Budějovicích, kde vyučoval na místním českém státním učitelském ústavu a dalších středních školách ve městě.

¹¹⁵ viz kapitola 7.4

společenský uvědomělost, Žlábkovou burcovala v konání osvěty ve spojení s přednáškovou činností: „...*nemanželské děti, zklamané životy, a rození dětí nízké duševní úrovně. A později přicházeli v úvahu děti jdoucí životem plným strážně, děti nežádoucí a byl to bohužel materiál, se kterým bylo ve škole těžko, a z něhož se rekrutovali zločinci a trýzeň lidstva...*“.¹¹⁶

Již od roku 1917 se Žlábková angažovala v osvětové činnosti, ke které získala patřičná oprávnění. Přednášky bývaly zpravidla konané zvláště pro muže a zvláště pro ženy, ovšem o přednáškách pro muže nemáme u Marie Žlábkové žádné materiály. V jednom z archivovaných dopisů Žlábková hovoří o strastech a pocitech nejistoty, které cítila, když při výkladu o lidském těle byly často schválně vynechávány lidské pohlavní orgány. Tento fakt přikládala právě silnému náboženskému citění. V době, kdy Marie Žlábková začínala s vlastní přednáškovou činností, stále nebyl na školách vymezen patřičný prostor pro pohlavní výchovu. Potřebné informace Žlábková nedostala ani od svých rodičů, tudíž vyhledávala potřebné informace a znalosti při svých pedagogických studiích. Několikrát se zúčastnila přednášek a kurzů konaných v Českých Budějovicích, vedených skutečnými lékařskými odborníky (například v letech 1908 a 1909 zde na státní reálné škole přednášel lékař Matěj Špatný), po jejichž absolvování studenti obdrželi osvědčení o absolvování kurzu a následně sami mohli podobnou přednáškovou činností na toto téma vykonávat. Žlábkové ovšem nevyhovoval systém pořádných přednášek, které byly organizovány společně pro muže i ženy. V roce 1909 získává frekventační osvědčení, jež ji ospravedlňuje k věcem týkající se osvěty ve věcech pohlavních.¹¹⁷

Na jednotlivé přednášky zvala své žákyně a další ženy prostřednictvím letáček s burcujícím obsahem, které ji vypracovávaly místní pověřené úřady. Přednášky byly organizovány na různých místech, v budovách úřadů místních organizací a v některých případech i škol. Žlábková důkladně celou věc zvažovala a sama si vypracovala výtvarné nákresy a osnovu svých přednášek, na přednáškách hovořila o následujících tématech (názvy jednotlivých tématem se v různých písemných nástinech drobně liší):

I. O posvátnosti těla, chrámu ducha svatého.

¹¹⁶ Pozůstalost Marie Žlábkové, karton č. 4, rukopisná obhajoba týkající se soudního procesu.

¹¹⁷ osvědčení získala u zkoušejícího MUDr. M. Špatného, který kurz vedl (kurz byl veden na základě nařízení ministerstva ze 13. června 1886)

- II. *O vzniku semene, opylení rostlin.*
- III. *O vzniku ptáčete oplozením vajíčka.*
- IV. *O pohlavním ústrojí ženy.*
- V. *O periodě.*
- VI. *Ošetření za periody.*
- VII. *Obvazy za periody.*
- VIII. *Co smíme a co nesmíme za periody konati.*
- IX. *O odkvětu ženy a jak se má ošetřiti.*
- X. *O lásce dvou lidí.*
- XI. *Jen manželství je ochranou před špatným životem*
- XII. *Dívka hledá řádného otce svým dětem budoucím.*
- XIII. *Špatné známosti a tajné, vedoucí ku špatnému životu.*
- XIV. *Rodiče přáteli svých dětí, varující je před znemravněním*
- XV. *Šťastné manželství.*
- XVI. *Přenesením seménka z těla mužova do ženina vznikne děťátko.*
- XVII. *Těhotenství.*
- XVIII. *Budoucí matka působí na budoucího nového člověka.*
- XIX. *Budoucí otec ošetřuje láskyplně svou choť.*
- XX. *Jak vlivy krásna a umění působí na nenarozeného.*
- XXI. *Porod.*
- XXII. *Ošetření dítěte, starost a utrpení matky.*
- XXIII. *Pohlavními chorobami trestá Tvůrce přestoupení zákona o stvoření nového člověka.¹¹⁸*

Žlábková musela respektovat určitá morální pravidla spjatá s pohlavní výchovou a držela se pevně stanovené osnovy přednášek. Součástí osvěty byl i celkový popis anatomie lidského těla a jeho funkcí. Objevovaly se i pasáže věnované otázkám duchovních vztahů, i věcech spiritistického charakteru (záření zvířat, rostlin, kovů a lidí), které Marii Žlábkovou osobně velice zaujaly. Své posluchače zasvěcovala i v tématech společensky aktuálních, jako byl celibát, onanie, alkoholismus a téma tzv. „svůdců“, tedy mužů, kteří kazili mravy

---

¹¹⁸Pozůstalost Marie Žlábkové, karton č. 4, koncept osvětové přednášky.

dospívajících dívek a žen. Marie Žlábkovou měla před sebou několik cílů, nejenom šířit osvětu ve věcech pohlavní výchovy, ale dodávat obyčejným ženám odvalu a sebedůvěru ve věcech rozhodování o vlastním životě, což byla práce neuvěřitelně složitá s ohledem na soudobé společenské poměry a morálku. Témata a inspiraci čerpala i od svých kolegů a dalších členů Sdružení učitelstva a profesorstva duchovědně pracujícího pro Československou republiku. Sama byla místopředsdkyní tohoto spolku a s ostatními kolegy diskutovala obsahovou náplň jednotlivých přednášek.

V silně věřícím dobovém prostředí měla Žlábková pevně vytyčeny pomyslné hranice, které nesměla překročit, aby se vyvarovala výtkám ze strany rodičů a dalších pedagogických autorit. Pro tyto případy měla vypracovaný vlastní plán zpětné kontroly. S dívkami, které absolvovaly její přednášku, trávila čas i jako jejich kantorka a žádala je, aby ve svých rodinách šířily informace, které nabyly po návštěvě přednášek a nebály se o pohlavním dospívání hovořit i mezi sebou. Důležité informace a znalosti se po dcerách posílaly jejich matkám, a to zcela nenásilnou formou. Vyskytly se případy, kdy samotné maminky začek přicházely za Žlábkovou a žádaly o upřesnění a doplnění informací, případně poděkovaly za vyvíjenou snahu o kultivaci jejich dcer. Žlábková poskytovala sílu a odvalu ženám, které se staly obětí násilného napadení hovořit o jejich nešťastných zkušenostech.

Odvracenou stranou osvěťárské činnosti bylo jejich finanční ohodnocení. Pokud vůbec nějaké bylo, jeho výše nebyla nikterak valná, v mnohých případech byla finanční odměna nulová. Na tíživou osobní situaci si Žlábková v korespondenci několikrát stěžovala a žádala o nápravu.¹¹⁹

Ačkoliv na začátku 20. století sílí zrovnoprávňující snahy žen, v případě Marie Žlábkové nelze hovořit o silném emancipačním cítění, na dívky působila přirozeným a nenásilným dojmem. Nesnažila se mladé ženy vyburcovat, ale ponaučit a vzdělat. Ženu pojímala jako bytost individualistickou s možností rozmnožovat se a schopností pečovat o své potomky, společně se svým mužským druhem a tento, v počátcích nový, názor propagovala na prostředí jihočeského venkova. Propagovalo novou životní úlohu každé ženy, kterou spatřovala v osobní vyrovnanosti, spokojenosti a šťastném životě, kdy pouze v tomto případě může

---

119 Pozůstalost Marie Žlábkové, karton č. 3, osobní korespondence.

žena kladným způsobem ovlivňovat své děti a předávat jim potřebné znalosti k jejich úspěšné cestě životem. Lze soudit, že byla zastánkyní tradiční rodiny, kdy muž byl hlavou rodiny a zároveň ji finančně zaopatřoval a žena vychovávala jejich potomky a starala se o celkový chod rodinné domácnosti. Ještě na počátku roku 1937 neexistoval v systému českého školství předmět, jenž by obsahoval základy pohlavní výchovy. Za drobný zásah lze považovat školní výnos Ministerstva školství a národní osvěty z 11. února 1924, který nařizuje poučovací povinnost tehdejšími Okresními osvětovými sborům, a dále školním výnosem z 9. června roku 1932, který poučovací povinnost rozšiřuje i na měšťanské dívčí školy.

Aktivně na dívky a ženy apelovala i na stránkách novin a časopisů, dokladem jest článek s názvem „*O štěstí manželství*“, jenž byl uveřejněn v ilustrovaném měsíčníku *Krystal* v dubnu roku 1924. Autorka radí čtenářkám, aby nehledaly do manželství hrdinu či krasavce, ale muže s dobrým srdcem a povahou. Ať žena v manželství ovládá vaření a jiné domácí práce a udržuje čistotu a pořádek, neb to jsou detaily, které činí manžela šťastného a spokojeného po návratu domů. S vykřičníkem upozorňuje, že stejnou váhu má práce mužova, jako práce ženy: „*Práce obou je rovnocenná!*“. Důvody stále častějších rozpadů manželství spatřuje v mravním úpadku charakteru lidstva, nápravu hledá ve vzájemné lásce a vzdělání.

Za své pedagogické a literární aktivity byla oceněna několika cenami. Obdržela pochvalná uznání Zemské školní rady v Praze, Cenu pražského spolku Hlahol, Cenu města Prahy. Roku 1925 byla požádána o portrétní fotografii a soupis vlastních literárních prací francouzským spisovatelem René Larnellem, a to pro Národní knihovnu v Paříži, který sestavovala „*Album vynikajících žen*“.¹²⁰

5.4 Soudní spor

Soudní spor, který na několik let nedobrovolně Žlábkovou zaměstnával, se vedl mezi léty 1937 a 1938. V době, kdy z pozice ředitelky řídila Marie Žlábková Raisovu měšťanskou školu v Hlinsku. Stejně jako v ostatních svých předchozích působištích, tak i zde vedla přednášky v duchu osvěty. Osudnou se jí stala

¹²⁰ Pozůstalost Marie Žlábkové, karton č. 2, výstřižek z věstníku *Náš domov* (září 1926, roč. IV.)

přednáška konaná v přednáškové síni Okresní záložny hospodářské, a to 11. června 1937 od 18:30 s názvem *Pohlavní výchova ke zdraví, kráse a štěstí rodinného života a tím k síle republiky Č. S. R.* Ještě osudnější se jí staly nenávist a zášť dvou žen z jejího bezprostředního okolí.

Po několika dnech od přednášky v Hlinsku, přesněji 16. června otiskly Lidové listy (č. 136) článek s titulkem *Podivné jednání ředitelky školy v Hlinsku*. Dne 23. června vychází podobný článek v Poledních Lidových listech č. 118 a do třetice přináší Zpravodaj Českomoravské vysočiny ze dne 26. června 1937 článek *Hlinecký případ*. Trojice článků čtenářům přináší negativní pohled na ředitelku Hlinecké školy a její poslední přednášku. Osočují ji z nemravnosti rozšiřující mezi svými posluchačkami, kterou si rozhněvala i jejich rodiče, jež podali svědectví autorům článků. Články ji viní, že jako Sokrates kazí dospívající mládež a k přednáškové činnosti nemá potřebná kvalifikační osvědčení, dále že o Hlinecké osvětové přednášce nespravila příslušné místní úřady a při samotné přednášce hovořila o intimnostech vysoce nemravné povahy. Je zcela zjevné, že články obsahovaly mnoho neověřených informací a pomluv, které byly cíleně mířeny na osobnost Marie Žlábkové Höfnerové¹²¹. Díky článkům, a rozruchu, který v Hlinsku a blízkém okolí způsobily, byla Marie Žlábková přemístěna z Hlinska do Vodňan (zde bydlela v Husově ulici č. 53), po několika měsících se z Vodňan přestěhovala do Netolic, kde se usadila na delší čas.¹²²

Obsah článků Žlábkovou velice zarmoutil a ranil, uvědomovala si značné nebezpečí, kdy by ji mohli přednáškovou činnost zakázat a s ním ohrožit i její budoucí pedagogickou dráhu. Ihned na samém začátku si Žlábková zaplatila advokáta doktora Eugena Červinku, sídlícího v Praze na Masarykově nábřeží č. 6 (mimo jiné obhajoval Syndikát československých spisovatelů). S pomocí svého

---

¹²¹ V roce 1937 bylo Žlábkové 54 let. V soudních písemnostech je uvedena jako Marie Höfnerová – Žlábková. Zajímavé je, že v její pozůstalosti nalezneme oddací list z 9. prosince 1939 dokládající církevní sňatek s Emanuelem Höfnerem uzavřený 12. listopadu 1939 v děkanském chrámu v Netolicích. Občanský sňatek uzavřeli roku 1937.

¹²² Doktoru Červinkovi Žlábková 12. ledna 1938 píše: „...Pane doktore, máte před sebou záluďného nepřítel, který lže, přísahá a podplácí! Pilně pracuji na své knížce *Dospívající dívka*, poslala jsem Vám rekomando výkresy přednášek...Pane doktore, přestěhovali jsme se z Vodňan sem (pozn. autora: do Netolic), abych byla v klidu, mám těžce nemocné srdce z pana inspektora, našťvaného známým anonymem a zde, lidí si říkají, když jdeme s chotěm na procházce: To je ta co kazí mládež! Všichni příbuzní moji jsou celí uděšení, stydí se za mne!“

advokáta Žlábková podává k soudu žaloby na všechny tři otisknuté články. V písemné obhajobě, kterou zaslala advokátu Červinkovi, uvádí: „*Tento případ jest jedinečný, jakým způsobem nepřátelé pokroku napadají kulturní práci pokrokových činitelů, kteří se správně starají, aby dívky opouštějící školy byly pro život o pohlavní otázce dobře poučeny dle nařízení ministerstva školství, poněvadž jest mnoho nepřátel i v kulturních kruzích, kteří právě v těchto otázkách žijí životem nezřízeným, neukázněným a špatným a jest nadpoloviční většina lidí, která pro život rodinný jest neprávne vychována*“. V případě Lidových listů a Poledních Lidových listů konkretizovali žalobu na doktora Jaroslava Zelenku, jejich tehdejšího šéfredaktora, který otisknutí napadajících článků schválil. Doktor Červinka za Žlábkovou jednal v trestní věci přečinu proti cti dle § 1. a 2., zákona na ochranu cti č. 108/33 Sb. vykonaného novinovými články uveřejněných v již zmíněných periodikách. Červinka žaloby podal u Krajského trestního soudu v Praze 14, sídlícího v Justičním paláci na Pankráci. V počátcích krajský soud odmítl návrh soukromé žalobkyně, aby byli uveřejnění pisatelé článků. V další fázi bylo ponecháno na pověřeném soudci rozhodnutí, zda bude zahájeno trestní řízení proti neznámému pachateli. Za přispění blízkého okolí byli nakonec nalezeni strůjci novinových článků, jednalo se o pedagogické kolegyně samotné Marie Žlábkové.¹²³

Během těchto kroků sama Žlábková shromažďovala důkazy proti svým dvěma kolegyním, o kterých byla přesvědčená, že za pomlouvačnými články stály (potřebné důkazy zajistila a doktoru Červinkovi později zaslala). Jednalo se o učitelky Marii Sichrovskou a Boženu Kleinovou¹²⁴, každá z různých osobních důvodů cítila k Žlábkové zášť a touhu po pomstě. Kleinová pokoušela vzít věci do vlastních rukou a podala písemné udání patřičným nadřízeným soudním orgánům a žádala pro Žlábkovou potrestání. Do redakce novin byl tedy anonymně zaslán dopis, na kterém se obě učitelky podílely, díky kterému byl

---

123 Pozůstalost Marie Žlábkové, karton č. 4, spisy k soudnímu jednání.

124 Marie Žlábková ve svých poznámkách vzpomíná, že nikdy neměla ani s jednou z učitelek konflikt. Tehdy padesátiletá Božena Kleinová měla za manžela Hanuše Kleina. Výše zmíněný Karel Klein byl její nevlastní syn. Devětačtyřicetiletá Marie Sichrovská měla se Žlábkovou drobný spor kvůli vyučování hře na klavír. Sichrovská hře vyučovala, ovšem z této činnosti neodváděla povinné daně. Tohoto faktu si povšimli konkurenční učitelé hudby a žádali potrestání a satisfakci. Žlábková na základě udání potrestala podřízenou učitelku Sichrovskou zákazem činnosti, zde vzniká jádro celého soudního sporu a hněvu.

vydán první pomlouvačný článek. Zvláštností je, že ani jedna z učitelek se osobně oné přednášky nezúčastnila a své udání zrekonstruovaly na základě odposlechnutých rozhovorů přímých účastnic. Vypověděly o velmi zvláštním způsobu vedení přednášky, po kterém žákyně byly vyvedeny z míry a celé rozrušené. Svědecká výpověď jedné ze žákyně: *Soukromá žalobkyně při přednášce vykládala o mužském pohlavním údu a řekla: „Nemyslete si, že to vypadá, tak jak vidíte u kluků, když se koupou, to je něco jiného. U dospělého muže se úd před stykem se ženou postaví a zmohutní, tak že to vypadá jako pražec. Teprve potom může být zaveden do ženy. Při styku se ženou – znázornila pohyby při aktu) vystříkne z mužova údu šťáva, které se říká semeno a to ženu oplodní...“*. Dále nabádala dívky, aby se hleděly brzo vdát, jelikož pohlavní styk se ženou poskytuje mnoho slasti. Jest nepochybné, že přednášky tohoto druhu nejsou na místě a jsou s to ohrozit mravnou výchovu mládeže, takže obsah inkriminovaného článku jest pouze přiměřenou kritikou počinů soukromé žalobkyně...“.

Skladník lidového družstva Bohumil Havel z Hlinska ve své svědecké výpovědi proti Žlábkové uvádí: *„Nevím nic o podrobnostech přednášky, kterou učitelka Höfnerová měla k dětem, jenom jsem slyšel, že jim vykládala o nemravných věcech a jako otec čtyř dětí bych si to sní vyřídil mezi čtyřma očima. O takových věcech neměla před dětmi naprosto mluvit. Podle mého názoru tyto přednášky nebyly přiměřené věku posluchaček a rozhodně neměly nějaký dobrý vliv, poněvadž jim zkazila soukromá žalobkyně dětem mládí...“*. Je tedy zřejmé, že ještě na počátku roku 1938 byli lidé z města i venkova silně upjatí a konzervativní v otázkách pohlavní výchovy.¹²⁵

Soudní spis obsahuje další konkrétní jména svědků, ale ve většině se jedná o nepřímé svědky oné přednášky, kteří slyšeli několik informací, a jejich názor na věc byl spíše negativní. Jiné svědecké výpovědi odmítají, že by Marie Žlábková ležela na stupínku a předváděla posluchačům soulož. Naopak lze ve svědectvích „očitých“ svědků proti Žlábkové nalézt místa, kde jsou věty nuceně překrucovány a použita vulgární slova. Lze se tedy domnívat, že výpovědi byly předem připraveny, aby co nejvíce Žlábkové ublížily a ukázaly ji v tom nejhorším možném světle. Žlábková proti pomluvám a nenávisti bojovala statečně, připravovala si písemné obhajoby, které následně zasílala doktoru Červinkovi: *„Ten spor, pane doktore, musíme vyhrát, neb je to historická záležitost*

---

125 Pozůstalost Marie Žlábkové, karton č. 4, spisy k soudnímu jednání.

lidovýchovná pro budoucnost našeho národa....Jednejte, následovně se mně dostati satisfakce, potrestání nežádám, jen když urazili, ať mě očistí, ale ať ti, kdo to spískali, platí. Nemohu literárně pracovati, kdo to mně zaplatí?!!!!! A úhony na zdraví a času?!!!!! Je to smutné, že ve 20. století, když vychovávám v duchu dr. Bařka, ve jménu Božím a vedu mládež k mravnému životu, mohou vlastní lidé takto život stěžovati...“¹²⁶

Přímé soudní peripetie měly svůj naprostý počátek několik dnů po uveřejnění novinových článků. Ke Krajskému soudu v Chrudimi Žlábková předložila žalobu na Karla Kleina, což byl odpovědný redaktor již zmíněného titulu, který otiskl třetí očeřňovací článek, Zpravodaj Českomoravské vysočiny. Obžaloba Kleina vinila pro přečin proti cti dle § 1. a 2., zákona o ochraně cti č. 108/33. 22. července 1937 soud v Chrudimi rozhodl o vykonání smírčího jednání na 7. září 1937 od 9 hodin

Dále Krajský soud k 7. září 1937 vyzval obě dvě strany soudního sporu (v případě Lidových listů a Poledních Lidových listů) ke smírčímu jednání ve dne 16. září od 9 hodin (smírčí jednání bylo navrženo na základě § 25 zákona č. 108/33 Sb.). V případě, že by se jedna ze stran nedostavila, soud by si tento akt vyložil tak, že společný smír zavrhuje. Obě dvě žaloby byly u krajského soudu vyřešeny smírem. Šéfredaktor JUDr. Jaroslav Zelenka dostal od soudu příkázáno otisknout v obou novinových titulech omluvu Marii Žlábkové Höfnerové, tak se stalo na počátku roku 1938.¹²⁷

Soudní pře tedy pro Marii Žlábkovou Höfnerovou skončila vítězně, ačkoliv se ani jednou k soudnímu jednání kvůli zdravotním problémům nedostavila.¹²⁸ V době vedení soudního sporu se Žlábková osvětové činnosti

---

¹²⁶ KOPÁČOVÁ, Marie, *Žlábková mravně pohoršující? K životnímu osudu emancipované ženy z první poloviny 20. století.* (2. část).. In: Zlatá stezka: sborník Prachatického muzea / Prachatice : Prachatické muzeum Roč. 7, (2000), s. 184.

¹²⁷ Tamtéž, s. 185.

¹²⁸ 17. února 1938 nabídly Lidové listy otištění omluvy za nepravdivé informace, jejichž součástí by byla výslovná žádost o prominutí. Hlavní soudní líčení se konalo 24. února 1938 v Praze, a to v Justičním paláci na Pankráci. Marie Žlábková se líčení osobně nezúčastnila. V těžké době udělil další těžkou ránu Žlábkové Spolek učitel a profesor směru duchovědných, který v písemném vyrozumění rozhoduje, že Žlábkovou nepodpoří. Nakonec bylo tedy prohlášeno následovně, Lidové listy a Polední Lidové listy byly povinný otisknout písemnou omluvu na stránkách svých novin.

věnovala již 28 let. Mrzelo ji a do jisté míry i uráželo, jak se před soudem probíraly systém a obsahová náplň jejich přednášek. Nikdy svůj boj nechtěla vzdát a nesmířila by se s kompromisem. V pozůstalosti lze nalézt několik dopisů a fotografií jejich žákyň, které na ni s vděčností a láskou vzpomínají a děkují za její cenné rady.

Po rozsudku Žlábková zasílá dopis do Hlinska, v němž uvádí: „*K informaci sboru sděluji, že poučování o pohlavní výchově jsou uloženy výnosem z 9. června 1932 jako hygiena dospívajícího děvčete. Svědkyně žalované strany – moje bývalé žákyně jsou prostě skvělé, neboť potvrdily, že já jsem mluvila pravdu v mezích osnovy vyučování, pro kterou nás ku přání MŠNO připravil ve státním kurzu Dr. M. Špatný. Vážení, raďte se zamyslet nad tím, že mám za sebou lidovýchovnou činnost v šestnácti městech a za tu dobu 37 služebních let, stojí za mnou mé bývalé žákyně a jejich rodiče!*“¹²⁹

5.5 Penze a poslední roky života

Během svého života Žlábková trpěla bolestmi kloubů, její zdraví bylo tedy již nalomeno. Zdlouhavý soudní spor vysílil Marii Žlábkovou ještě více. V létě roku 1937 odjíždí na zdravotní dovolenou se srdečními problémy. Prožité fyzické a duševní vypětí spojené se soudní pří a následnou negativní reakcí blízkého okolí a rodiny se zdravotní stav Žlábkové zhoršil. Stáhli se s manželem do ústraní, již se nevěnovala pedagogické činnosti, trápila se a strádala. Ačkoliv soudní spor vyhrála, nevrátila se k přednáškám, byla příliš zklamána a zdrcena silou lidské hlouposti a zloby, tento fakt byl navíc spojen i s příchodem druhé světové války, kdy lidé měli mnohem těžší existenční problémy. Po pracovním působení v Netolicích (zde s manželem bydleli v blízkosti zámku Kratochvíle, přesněji v budově Zemědělského muzea) odešla do penze (rok 1939). Během druhé světové války žili s manželem v Roztokách u Prahy, kde na ně v plné míře dolehla

---

Zpravodaj Českomoravské vysočiny nabídl Žlábkové otisknout omluvné prohlášení, což Žlábková přijala. Advokát Marie Žlábkové, doktor Eugen Červinka si za své advokátní služby naučtoval 1800,- Kčs, tyto finanční náklady musely uhradit Lidové listy.

¹²⁹V pozůstalosti nalezneme několik děkovných dopisů a fotografií bývalých žákyň s poděkováním, které dosvědčují láskyplný vztah žákyň ke své vyučující (např. fotografie od žákyň Marty Vlasákové a Hedy Šimkové – karton č. 5).

tíživá situace spojena s válečnými útrapami; nedostatek financí na chod domácnosti a manželovo těžké a zhoršující se onemocnění. Emanuel Höfner si z vězení během procesů s Omladinou odnesl nedoléčený zubní zánět, ten se během války přeměnil v rakovinu, svou pravou část tvář měl zhoubným nádorem znečitlivěnou a zohavenou. Na následky vleklých zdravotních komplikací a těžké nemoci Höfner umírá 23. února 1947. Během války byli s manželem sledování tajnými složkami a jejich aktivní činnosti byly udávány, z toho důvodu se přestěhovali do Roztok. Zde tvořila méně významná literární díla (*Slovanskou hymnu*, kterou s manželem složili, zaslali generálnímu tajemníkovi Komunistické strany Josifu V. Stalinovi).

Téměř veškeré finanční prostředky manželé vložili do léčebných výloh a na umoření dluhu Höfnerovy sestry. Během války je nedokázalo uživit ani manželčino psaní, buď ji nakladatelé odmítali, nebo jí neproplatili autorský honorář, který jí po právu náležel.

Ke konci života truchlila za manžela, zničená nešťastnou rodinnou situací a klesající literární aktivitou, to vše se odrazilo na spisovatelčině fyzickém a psychickém zdraví. Ke všem dosavadním zdravotním komplikacím se přidal zánět průdušek a slabá srdeční aktivita. Neměla vlastní potomky, tudíž byla ve stáří odkázána na pomoc a dobrotu svým zbylých přátel a bývalé žákyně Vlasty Široké.

Marie Žlábková Höfnerová zemřela v roce 1963 v Českých Budějovicích, ve svých osmdesáti letech. Žena, která mnoha dívkám pomohla najít cestu k dobrému a kvalitnímu životu zemřela sama, bez finančních prostředků a zavržena svou rodinou.

5.6 Deník Marie Žlábkové

Deník ¹³⁰si Žlábková začala psát v roce 1910, tedy ve svých sedmadvaceti letech. Poslední zápis pochází roku 1924, kdy jí bylo jednačtyřicet let. Deník má

---

¹³⁰V případě osobního deníku hovoříme o autentických záznamech písemné povahy, jež si pisatelé vedli pro vlastní potřeby. Uvádí často informace osobního, až intimního charakteru, které nejsou určeny dalším čtenářům. Pravidlem je chronologické řazení a datace každého záznamu. Současní historikové pojímají osobní deníky jako nezaměnitelný pramen biografické povahy sloužící ku

formát A5 a obsahuje 121 popsaných stran. V deníku má Žlábková uvedené motto: „ *Zkusit w ohni práce, žiti kolotání, ruku wložit w dílo, - v žiwém rozkochání, prospět se k výši – nad všednosti dawu!*“ Deník lze dělit na jednotlivé částky, kterým název dala sama Marie Žlábková, čímž je do jisté míry ojedinělý:

- *Doba životní filosofie*
- *Má láska k Tobě*
- *Zrání k nové práci*
- *Postup mé práce*
- *Zeyer, čím je mi*
- *Jak to nazvati*
- *Nová Epoque mého žiti*
- *Sana se svou prací*
- *V zenitu žiti*¹³¹

Do deníku zapisovala pocity, prožité aktivity a své názory. Deník si vedla vlastní rukou, avšak některé zápisy jsou velice špatně čitelné. Během let se k deníku vracela a několik záznamů opravila a nahradila novými formulace vět, či si k již napsanému textu dopsala několik poznámek (např. „*to je pravda*“). Deník byl pro Žlábkovou věrným přítelem, kterému svěřovala veškeré pocity. Můžeme soudit, že se u Žlábkové jednalo o jistý druh sebereflexe a terapie. V mládí se trápila milostnými nezdary a zůstávala stále sama, což tehdejší společnost nesla dosti nelibě. Posláním ženy bylo vdát se porodit potomka, jak jsme uvedli v jedné z předchozích kapitol: „*...poneseš tíhu ztěžka, s Tvým ošklivým zevnějškem a tělesnou vadou. Máš tělesnou vadu, trp nešťastná, trp, mlč, pracuj, dej vše – tělo, práci, peníze, svobodu i vzdech, Pro sebe nic. Umři světu, svět si z Tebe tropí posměch jako i všichni doma, nejsi ničím...*“ (str. 5-6, 23. duben 1910).

V zápiscích nalezneme zápisky týkající se rodinných konfliktů, kdy si Žlábková stěžuje na nucené zaopatřování svých rodičů a sourozenců, které pro ni

---

poznání minulosti. In BRUCH, Hilde. *Základy psychoterapie*. V Praze: Triton, 1997, ISBN 80-8587-545-4, s. 18.

¹³¹KOPÁČOVÁ, Marie, *Žlábková mravně pohoršující? K životnímu osudu emancipované ženy z první poloviny 20. století*. (2. část).. In: Zlatá stezka: sborník Prachatického muzea / Prachatice : Prachatické muzeum Roč. 7, (2000), s. 176.

představovaly nechtěnou finanční zátěž: „ *Našim jsem jen strojem na vydělávání peněz. Nejsou mi přítelem. Nikdo mi nerozumí, jen Ty a ty mi nepíšeš. Co si mám mysliti?! Hrdě hlavu vzhůru a pamatuj Čechových slov: věrme jen své práci a pili, věrme jen své svatému nadšení v nás. A to nadšení hoří v mém srdci plamenem a posiluje mou práci...* “(str. 53, 4. ledna 1920). Dále zde uvádí vysokou pracovní zátěž, která se pro ni stala skličující. Zápisky si pořizovala brzy ráno, či naopak pozdě večer po celodenní práci. V některých částech deníku se stylizuje do role Jana z Lizu a píše o sobě ve 3. osobě jednotného čísla či v osobě druhé, jednotného čísla: „ *Dnes šli do koncertu, Jana nutili, aby šel, mně se vůbec nechtělo...* “ (str. 11, 20. června 1919).

Není možné jednoznačně tvrdit, zda Žlábková byla věřící, či nikoliv. Zmínky o Bohu jsou v deníku ale časté. Dále zde nalezneme zápisy týkající se jejího strýce Emanuela Lešehrada a Juliuse Zeyera. Denní záznamy nemají stabilní podobu, někdy Žlábková napsala stránku dvě, někdy pouze větu, či poznámku. Pokud našla oblibu v nějakém verši, citátu či literární ukázce, pečlivě ji do deníku zapsala.

Jedná se o deníkové záznamy, tudíž nemůžeme ověřit jejich jednoznačnou pravdivost, ale svými aktivitami, prací a povahou činností Žlábková dokázala, že se jedná o čestného člověka se všemi tužbami, trápením a problémy podobnými pro mnoho jich lidí, zápis ze dne 18. března 1919 na straně 31: „ *Pilně pracuji a v práci našla jsem zase sebe. Celou svou bytostí chci Tě hodnou býti a to chci dokázati svým dílem... Žel pro samou školu a pro rodinu naši jsem se nechávala strhovati z dráhy vytknuté. Nevím jaký to byl život můj. Byla to práce, studie, zkoušky, pořádání sbírek. Ted' mi sbírky, knihy vystrčily na pokoj a já nemá své věci pohromadě...* “.

Pozůstalost obsahuje i památník, který si Žlábková založila v roce 1910. Na začátku nalezneme klasické vstupní verše, pro přátele a blízké, jež ji do knížky věnují obrázek či milou vzpomínku¹³². Kresbu či několik veršů ji věnovali kolegové ze školství (např. Ferdinand Černý a Karel Hazuka), rodina (maminka, sestra Ludmila) a několik přátel.

---

¹³² „*Prosím, vpište mi sem, v tyto listy, co napadne Vám, že byste rádi na dálnou vestu žití dali mi. Nechť jest to naučení, pozdrav, či zkazky toho co Vám v nitru víří, že připomene mi dobu mého mládí a při přečtení jich blaze bude mi*“ (zápis ze 7. června 1905).

5.7 Publikační činnost

Vlastní literární pokusy u Marie Žlábkové začínají již v mládí. Ačkoliv se v dětství a dospívání věnovala hudbě a hře na klavír, zážitky z četby ji natolik zaujaly, že se rozhodla věnovat vlastní spisovatelské činnosti. Žlábková se nezaměřila na jeden konkrétní literární žánr, ale její literární tvorba obsahovala různorodé formy a žánry. Některak zásadní pozornosti ji literární kritika nikdy neposkytla, přesto ji ta soudobá hodnotila vesměs pozitivně, konkrétně její dramatické práce a literární díla věnovaná dětem a mládeži. V psaní pohádek nacházela výchovný úděl a prostředek ke vzdělání. Vyzdvihovala vlastenecké cítění, poslání rodiny (především matky). Dále se věnovala povídkám ze šumavského prostředí, které dobře znala ze svého vlastního dětství. Mezi význačnější dramatické práce řadíme dílo *Matka*, kterou psala pro americké Čechy. Jedná se o jednoaktovou hru k uctění památky mrtvých vojáků a k příležitosti dušičkových svátků. Během života bylo ceněno její prozaické dílko *Balada o českém srdci* a pohádka *Do říše divů* (výpravná pohádková hra o třech dějstvích nastudována činohrou ve Vídni). V soupisu její literární činnosti nalezneme vlastní životopis, životopisy jiných osobností (hudebního skladatele Otakara Bradáče, který v roce 1924 zemřel v Českých Budějovic), tři povídky, dvě melodramata, hymny, mše, písně, básně (např. oslavná báseň ku výročí 28. října s názvem „Blahý národ“) koncepty vlastních proslavů k rozličným kulturním aktivitám, jiná prozaická díla i díla naučná (např. japonská pohádka *O myších vouskách* z roku 1923). Svá díla mnohdy podepisovala pseudonymy (Jan z Lizu, Mária Žlábková, Jana z Lizu, Lučavka a Karneol). Svými články přispívala do jihočeského *Budivoje* (zde publikovala nejčastěji), *Jihočeských listů*, *Malého čtenáře*, *Venkova*, *Mládí*, *Časopisu učitelek*, *Psyché*, *Politice* a dalších.¹³³ V inventáři pozůstalosti objevujeme článek z listu *Zítřek*, ze 6. listopadu 1919. Marie Žlábkové zde otiskli článek s názvem „*Zrušte celibát!*“ Tedy článek na velice aktuální a problémové téma. Žlábková upozorňuje, že po

---

¹³³ *Budivoj* - novinový list informačního a poučujícího charakteru pro jihočeské obyvatele. Dlouhé roky se jednalo o jediný velkonákladový list v jižních Čechách. Vycházel dvakrát týdně (čtvrtek, neděle). Redakce sídlila v Široké ulici v centru Českých Budějovic. Jeho činnost byla ukončena krátce před první světovou válkou, a to 14. srpna 1914.

získání svobodného samostatného státu Československého je třeba získat i nezávislost pro ženy. Hovoří o utrpení kněží, učitelek a úřednic pod břemenem povinného celibátu, omezující svobodný život československého občana. Lidem je zapírána možnost poznat uspokojení z plného života v početí vlastních dětí a jejich výchovy. Udává příklad srbských kněží, kteří mohou počít svého potomka zcela svobodně. Celibát popisuje jako stav nepřírozený, neuspokojivý a mrzutý. Odmítá námitky, že by ženám mateřství neumožnilo řádně vykonávat profesi: „*A námitka, že mateřství by bránilo učitelce, úřednici ve vykonání povinnosti? Ten svatý, bolestný a vznešený úkol matky nemůže a nesmí přec býti překážkou osobní svobody československé ženy. Vždyť teprve v mateřství může žena vystihnout plně cenu života dítěte, vždyť jen matka dovede se snažiti ze své povýšenosti ku duševní úrovni děcka a rozuměti mu...*“. Ve šťastné rodině vidí spisovatelka budoucnost národa, neb „*rodina je základ státu*“.

Žlábková si schovala článek z novinového titulu Hlas lidu, datovaný na 9. červen roku 1921. Nejedná se o novinový článek, jehož je autorkou, ale článek, který je namířen proti její osobě. Neznámý autor článkem s názvem „*Učitelka Žlábková, Limpias a Temno*“ osočuje Žlábkovou z barbarství, neschopnosti správně interpretovat Sváté Písmo a bláznivé slepoty týkající se díla Aloise Jiráska, když není schopna uvěřit zázraku v Limpiasu z roku 1919.¹³⁴ Sama Žlábková si k tomuto novinovému výstřižku napsala několik poznámek, ale barva inkoustu a rukopis je velice špatně čitelný, dobře lze přečíst slovo „*lež!!!*“, které je zde dvakrát podtrženo. Zda vedla Žlábková s autorem článku polemiku na stánkách novin, není známo.¹³⁵

Pod pseudonymem Jan z Lizu uveřejňuje Žlábková ve Věštíku duchovní správy října 1921 článek „*Česká žena*“. Spisovatelka v krátkém textu vytváří charakteristiku české ženy na přelomu století. Českou ženu vnímá jako „*neohroženou ochránkyni rodinného ohně...*“. Vzor skutečné ženy vidí v ženách husitských, které bojovaly po boku svých mužů a synů ve jménu víry v lepší svět. Nabádá k pilnému čtení Bible, aktu, který ženu přiblíží více k Bohu: „*Kdo z Boha jest, slova Boží slyší! Pamatujte sestry, že se neodvolatelně blíží vláda Ducha svatého. Pomáhejte si připravovati, začnouce u sebe!*“.

¹³⁴ Roku 1919 dne 30 března, měly v kostele ve španělském městě Limpias, za účasti několika desítek svědků, oživnout sochy světců.

¹³⁵Pozůstalost Marie Žlábkové, karton č. 2, výstřižky z tisku.

Existují zmínky o spolupráci Žlábkové s jihočeskou avantgardní skupinou Linie¹³⁶ a jejím představitelem fotografem Josefem Bartuškou. Ovšem jedná se o domněnky, jejichž pravdivost nemáme ověřenu. Byla členkou uskupení Máj, Svatoboru, Syndikátu československých spisovatel a Spolku učitelstva a profesorstva duchovědně pracujících. Byla velice kulturně činnou, její angažovanost dokladují fotografie např. ze slavnostního odhalení prvního vánočního stromu na českobudějovickém náměstí z roku 1925, či účast na prestižní Národopisné výstavě, konané mezi květnem až červencem roku 1929 v Městském muzeu v Českých Budějovicích.

Celkový soupis literárních děl Marie Žlábkové – Höfnerové byl vydán ve Spolku českých spisovatelů. Po roce 1938 Žlábková není tak literárně činná. Nepublikuje veřejně, spíše si své literární pokusy schovává. Není možné dohledat kompletní seznam literárních prací Marie Žlábkové, tudíž zde uvedený seznam není zcela úplný.

Žlábková nebyla nikterak výjimečnou spisovatelkou. Její díla jsou svou formou jednoduchá až triviální, zdůrazňuje roli Boha v každodenním životě ženy a důležitost svazku manželského. Obsah děl je často nadnesený, nekomplikovaný, dějová linie je nerozvětvená, postavy ploché a typizované. Didaktická funkce jejich textů zastihuje funkci estetickou. Autorčiným cílem je ponaučit a vzdělávat na příkladu literárních hrdinek, které díky pracovitosti, silnému charakteru a mravní síle uspěly na cestě životem a našly štěstí a lásku v rodině, po boku milujícího manžela a společných potomků.

---

¹³⁶Linie byla jediná avantgardní skupina působící před druhou světovou válkou mimo Prahu a Brno. Skupina byla založena roku 1931 v Českých Budějovicích a aktivně fungovala osm let. Linie navazovala kontakty s umělci z jiných měst (například E. F. Burian) a pořádala výlety za kulturním děním do Prahy. Jejími členy byli například Karel Valter, Josef Bartuška či Oldřich Nouza. Skupina vydávala vlastní časopis s názvem Linie zaměřený na regionální kulturní dění. Obsahoval básně, reportáže, recenze, kresby. Zánik skupiny datujeme do roku 1939.

5.7.1 Duše české ženy

Jedenácti stránkové literární dílko *Duše české ženy* je důkazem předešlých tvrzení. Spis vydala Marie Žlábková v roce 1921 na vlastní náklady (v díle uvádí, že bylo sepsáno přímo na Nový rok).

Duši české ženy lze charakterizovat jako literární spisek tehdy osmatřicetileté Marie Žlábkové, ženy plné naděje a víry v novou budoucnost. Spisek začíná krátkou básní s názvem *K uvítání děťátka do církve Československé*, jež lze charakterizovat jako patetické velebení narození Ježíška v Betlému (báseň byla zhudebněna Janem Plichtou a zpívána v Betlémské kapli v Českých Budějovicích na den Tří králů). Autorka do představy ideální české ženy vkládá představy své vlastní. V *Duši české ženy* demonstruje vzor dokonalé ženy na příkladu žen husitských: „*Doba husitská dává nejvíce za pravdu předcházejícím slovům mým o kráse duše české ženy. Bylo to v kapli Betlémské, kde unavená duše české ženy sála čistou krásu pravdy tak, jak mistr Jan snažil se zdvihnouti v těžkých dobách mravního úpadku duši českého lidu...*“).¹³⁷ Tyto ženy bojovaly po boku svých otců, manželů a synů, byly jim štítem a oporou v těžkých chvílích. Rady hledaly v Písmu svatém, nezalekly se ničeho a jejich charakter byl povahy pevné. Žlábková v textu nabádá k četbě díla Mistra Jana Husa (obzvláště jeho dílo *Dcerka*) Petra Chelčického a Aloise Jiráska, v textu vyzdvihuje jeho dílo *Temno*, kde podle jejího názoru Jirásek vykreslil dokonalý obraz skutečného vlastence: „*Tak vychovává česká žena své dcerky v pravém čistém náboženství Kristově a velkých následovatelů jeho – Husa a Chelčického...*“.¹³⁸

5.7.2 Rozžatá i zhaslá světla - dospívajícím dívkám

Milostný povídkový soubor vydala Marie Žlábková taktéž v roce 1921 („v sedmém měsíci roku“) v nakladatelství Karla Ausobského. Knižní výtisk tohoto povídkového souboru, jenž je k dispozici v Jihočeské vědecké knihovně, je

---

¹³⁷ ŽLÁBKOVÁ, Marie. *Duše české ženy*. České Budějovice: Vydáno vlastním nákladem, 1921, s. 3.

¹³⁸ Tamtéž, s. 8

opatřen vlastnoručním podpisem Marie Žlábkové na titulní straně. Jak je napsáno v předmluvě tohoto titulu, knihu věnovala dospívajícím dívkám, k ponaučení, zábavě a vzdělání. Soubor obsahuje pět milostných povídek, kde jsou hlavními hrdinkami mladé dívky, často dosud nezkažené morálkou společnosti, bojující za svůj osud proti řadě překážek a nesnází. Bohužel i toto dílo je ze současného pohledu dokladem nízké literární úrovně autorčina psaní. V díle je patrná autorčina snaha o povídky s mravním poučením pro dívky, které celému dílu dominuje. Jazyková kompozice díla je triviální, v textu je užito mnoho deminutiv a zkrášlujících přívlastků a zastaralých adjektiv (např. širokoplecá): „*Bílý čepeček svítil bělostí a jeho úhledný holandský tvar připomínal překlopený květinový zvonek. Pruhaná sukénka vzdouvala se nárazy větru a zas ovijena ladnými záhyby boky Nanuščiny. Celou křepkostí svých šestnácti jar...*“.¹³⁹ Děj povídek a pointa celé obsahové kompozice jsou pro čtenáře snadno předvídatelné, avšak pro odpovídá potřebám a knižní poptávce doby, ve které dílo vzniklo. Postavy mají jednoduchá a často zdobnělá osobní jména (Blaženka, Vilemínka, Andýsek, Tománek), jejich charakter je patrný už z povahy jednání a popsaného vzhledu, blondřatá dívka „andělské tváře“ je ztělesněním dobra a krásy, zatímco její rivalka v lásce „umíněná a tvrdohlavé povahy, černých nepoddajných vlasů a ostrého rysu tváře“ je zosobněná zloba a závist. Totéž platí u mužských postav, muž „přímého pohledu, pevného postoje a usměvavých očí“ je často hrdinčinou pravou láskou, oproti „lživému mládenci, ryšavých vlasů a jedovatého jazyka“.

V každé z pěti povídek je hlavní hrdinkou mladá, krásná a sečtělá dívka „*oku lahodící*“. Jednotlivé hrdinky pocházejí z různého sociálního prostředí (dcera majetného továrníka, zchudlého obchodníka, myslivce, doktora ...). Téměř vždy hlavní hrdinky naleznou štěstí a pravou lásku po prožitém utrpení (hrdinky v některých případech mají vážné zdravotní komplikace – např. slepota) a absolvování mnoha životních zkoušek. Pro tehdejší dívky mohly být povídky zajímavé (Žlábková se nebojí drobného nákresu milostných scén), avšak děj povídek je pro současného čtenáře kýčovitý a nezábavný. Děj a vyústění příběhů neodpovídají realitě, konec je často zidealizován.

V první povídce *Haliotis Iris* (autorkou věnována paní Emílie Píchové) dostává hlavní hrdinka od svého nastávajícího duhový náhrdelník z mušlí

---

¹³⁹ŽLÁBKOVÁ, Marie. *Rozžatá i zhaslá světla: dospívajícím dívkám napsala Marie Žlábková*. České Budějovice: Karel Ausobský, 1921, str. 1.

pocházející z Nového Zélandu, odkud se jí její milovaný vrátil. „Strašlivý děs a hrůza ji jíma“ v momentu, kdy zjistí, že její nejlepší kamarádka vlastní totožný šperk. Vyústění tkví ve faktu, že nastávající hlavní hrdinka má bratra – dvojče, o kterém dívka dosud nevěděla. Druhá povídka (věnována kolegyni Anně Kašparové) s názvem Rozžatá světla, která byla inspirací pro název celého povídkového souboru, je příběhem slepé Bláži, kterou si i přes její hendikep její nápadník vezme. Při pobytu v lázních začne Bláža krváčet z nosu a omdlí, po probuzení jsme svědkem zázraku, Bláža vidí a láska mladých manželů již nezná hranic: „*Jedva otevřely se hnědé Blážiny oči, vztyčila se tato zděšeně na lehátku a z úst jejích vydral se vítězný jásot: „Stáňo, já tě vidím“ ...*“¹⁴⁰. Další povídky nesou název *Ametystový prsten*, *Teta Ada* a *Její kamarád*. Ani tyto texty nevyčnívají svou obsahovou kompozicí a charakterem postav. Ve skrze se promítá neustále stejný motiv lásky mladé a krásné dívky s pohledným a mnohdy i bohatým mládencem.

Marie Žlábková čerpala motivy z prostředí, které velice dobře znala. Povídky umístila do doby, ve které sama žila a do prostředí, ve kterém vyrůstala (šumavská příroda, České Budějovice a jejich části – Lannova třída, Budějovické náměstí, Piaristické náměstí aj.). Drží se zásadních historických mezníků a reálných postav (Jan Neruda, legionáři, počátek a konec první světové války). Problémy svých literárních postav demonstrovala do jisté míry obsahovou náplň vlastních osvětových přednášek (nechtěné těhotenství, předmanželský pohlavní styk, manželská nevěra,...), lze tedy říci, že i svou literární činností přispívala ke kultivaci a informovanosti dospívajících dívek.

---

¹⁴⁰ ŽLÁBKOVÁ, Marie. *Rozžatá i zhaslá světla: dospívajícím dívkám napsala Marie Žlábková*. České Budějovice: Karel Ausobský, 1921, str. 59.

ZÁVĚR

Cílem diplomové práce bylo poukázat na neobyčejný život neobyčejné ženy. Marie Žlábková-Höfnerová jí vsuktu byla. Zažila dvě světové války, bohatství a bídu, chvíle štěstí i ty méně šťastné. Nelze nevyzdvihnout zarputilost a bojovnost, dvě vlastnosti, které po celý život v bujné míře využívala ku vyšlapání si vlastní cesty životem. Pro svůj region významná osvětová pracovnice, pedagožka a spisovatelka, patřící mezi jihočeské osobnosti, které se podstatným způsobem zapsaly do dějin československé osvětové činnosti a inspirovaly tak možná i mnoho dalších.

Inspirace pro kariérní dráhu pedagožky měla možná ve svém otci, učiteli Janu Žlábkovi. Učitelské prostředí ji natolik ovlivnilo, že toužila sama stát za katedrou a učit mládež novému poznání a informacím. Jako nejstarší dcera se musela dokázat postarat o své mladší sourozence a již od mládí byla vychovávána k lásce k dětem a rodině. Mimo klasickou pedagogickou náplň práce vykonávala i velice záslužnou osvětovou činnost, zde na svých přednáškách předkládala názory na výchovu dítěte, genderové role v manželství, soudobé sociální problémy i samotnou reflexi pedagogické práce. Dětem by se mělo dostat širšího vzdělání a rozhledu, jelikož především budoucí matky budou ve své výchově působit na děti a utvářet tak jeho sociální a národní povědomí. Do života ji ovšem zasáhlo onemocnění kloubů a posléze i slabost srdeční činnosti, ve spojení s učitelským celibátem, který v začátcích její pedagogické kariéry stále platil, a pozdním věku vstupu do svazku manželského, byla její šance na vlastního potomka nulová. Jednu etapu života byla Žlábková hlavní živitelkou rodiny a finančně zaopatřovala jak sourozence, tak i vlastní rodiče. Vlivem okolností, nadání a přirozené inteligenci se vymanila z venkovského prostředí a vyučovala ve městě, později i vykonávala pracovní pozice ředitelky několika škol. Žlábková se plně zapojovala do společenského ruchu v místech svého pracovního působení, podílela se na různorodých společenských akcích, psala divadelní hry pro ochotnické divadelní spolky a ve volných chvílích sepisovala vlastní knihu týkající se pohlavní výchovy (nikdy nedošlo k jejímu vydání, uchovaly se poznámky a kreslené náčrty). Z osobního deníku, který nalezneme v inventáři její pozůstalosti, vyčteme, že ji její práce naplňovala a činila ji šťastnou. Na konci

dvacátých let si v několika málo poznámkách stěžuje na nadmíru práce, přesto nikdy nepolevila a byla činnou až do konce svého života.

Ovlivněna výchovou a dobou ve které žila, považovala Marie Žlábková za hlavní poslání ženy mateřství a manželství. Ovšem v manželství spatřovala svazek dvou rovnocenných partnerů a mateřství za úctyhodnou činnost.

Na konci třicátých let přichází pokořující soudní spor a měsíce nejistoty, strachu a hanby. Ačkoliv Marie Žlábková soudní při vyhrála, nikdy už se (i vzhledem k přicházející druhé světové válce) k pedagogické a osvětové činnosti nevrátila. V pozdějším věku se zaměřila na své psaní a starost o domácnost a vážně nemocného manžela. Na začátku let čtyřicátých odchází do penze, po smrti svého manžela a díky neshodám v rodině zůstává sama, odkázána na pomoc přátel a bývalých žákyň. Píše, ovšem své literární pokusy ukládá do šuplíku a již je nevydává. Umírá sama, bez dětí, které nikdy nemohla mít, manžela, rodiny a přátel.

Marie Žlábková-Höfnerová byla inteligentní, cílevědomá a statečná žena, silné vůle a dobrého srdce. Přes všechna životní úskalí a silné dobové předsudky dokázala sobě a svým žákyním a posluchačkám vyšlapat cestu k informovanosti a potřebným znalostem. Práci bych chtěla zakončit latinským citátem neznámého autora: „*Koho bohové nenáviděli, toho učinili učitelem*“.

Marie Žlábková – Höfnerová jako učitelka a osvětářka

Archivní prameny:

- **Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích**

Pozůstalost Marie Žlábkové-Höfnerové uložena v knihovně Jihočeského muzea v Českých Budějovicích pod přírůstkovým číslem 368/1957. Pět kartónů s čísly 133, 134, 135, 136, 137.

- **Tištěné prameny**

ŽLÁBKOVÁ, Marie. *Duše české ženy*. České Budějovice: Vydáno vlastním nákladem, 11 s., 1921

ŽLÁBKOVÁ, Marie. *Rozžatá i zhaslá světla: dospívajícím dívkám napsala Marie Žlábková*. České Budějovice: Karel Ausobský, s. 117 1921.

Literatura:

ABRAMS, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 367, ISBN 80-7325-060-8.

ADAM, Robert a Lucie SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ. Božena Němcová - *Korespondence*. Praha: Lidové noviny, s. 558 ISBN 80-71066-974-4.

BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Slon, 2005, Gender sondy. s. 175, ISBN 80-7277-241-4.

BÍDA, D. Něco o vychování a vyučování s ohledem na pohlavní rozdílnost. *Posel z Budče, časopis pro učitele, vychovatele a vůbec přátele mládeže*. 1848, č. 18.

BOCK, Gisela. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. Utváření Evropy, sv. 11. ISBN 97-8807106-494-7.

BOUDON, Raymond. *Sociologický slovník*. 1. české vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, s. 253, ISBN 8-02440-735-3.

BRUCH, Hilde. *Základy psychoterapie*. V Praze: Triton, 1997, ISBN 80-858-7545-4.

BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. 1. vyd. Olomouc: Katedra historie, Univerzita Palackého, 2001, s. 258, ISBN 80-2440-248-3.

Dámský spolek Ludmila v Českých Budějovicích, Sborník vzpomínek, České Budějovice, 1936.

DRTINA, František: O koedukaci. *Ženská revue*, 1905, roč. 1, č. 10.

Encyklopedie Českých Budějovic. 2., rozš. vyd. České Budějovice: Nebe, 2006, ISBN 80-239-6706-1.

FREIOVÁ, M. *Ženské úvahy o feminismu*. Praha: Občanský institut, 2004. s. 154, ISBN 80-86228-10-X.

HAVELKOVÁ, H. *První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly*. In *ABC feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004, s. 232, ISBN 80-903228-3-2.

HORSKÁ, P. *Naše prababičky feministky*. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 124 ISBN 80-7106-380-0.

JANIŠ, K., MARKOVÁ, D. 2007. *Příspěvek k základům sexuální výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 214 978-80-7041-621-1.

JIRÁNKOVÁ, Božena: *Žena v boji proti alkoholismu*. *Eva*, 1905, roč. 2, č.6, s. 102 in ABRAMS, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 367, ISBN 8073250608.

KÁRNÍK, Z., KOPEČEK, M. (eds.). *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, sv. IV. Praha: Dokořán, 2005. ISBN 80-7363-033-8.

KLÍKA, Josef (ed.). *Stručný slovník paedagogický VI*. Praha: Ústřední spolek jednot učitelkých v království Českém, 2002.

KOPÁČOVÁ, Marie, *Žlábková mravně pohoršující? K životnímu osudu emancipované ženy z první poloviny 20. století*. (2. část). In: Zlatá stezka: sborník Prachatického muzea / Prachatice : Prachatické muzeum Roč. 7, (2000).

KOPEČEK, M. (eds.). *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, sv. IV. Praha: Dokořán, 2005, s. 326, ISBN 80-7363-033-8.

MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí--proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, Gender sondy, s. 145, ISBN 80-8642-942-3.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008, s. 205. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), sv. 38. ISBN 97-8808642-987-8.

NEUDORFLOVÁ, Marie L. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: Janua, 1999, ISBN 80-9026-222-8.

NOVOTNÝ, Miroslav. *Dějiny vyššího školství a vzdělanosti na jihu Čech od středověkých počátků do současnosti*. Vyd. 1. V Českých Budějovicích: Jihočeská univerzita, 2006, 63 - 82. ISBN 80-7040-883-9.

Otázka sociální, ženská a hospodářská. *Eva*, 1910, roč. 7, č. 1, s. 21. In MALÍNSKÁ, Jana: *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha 2005.

Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Polička: Argo, 2002, ISBN 80-7203-007-8.

PLESKOVÁ, Kateřina. *Průvodce na cestě k rovnosti žen a mužů: (pracovní sešit)*. 2., aktualiz. vyd. Brno: Nesehnutí, 2005, ISBN 80-9032-287-5.

SOKAČOVÁ, L. *Významné ženy a hnutí v historii feminismu*. In *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN: 80-903228-3-2.

SOKOLOVÁ, V. *Současné trendy feministického myšlení*. In *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2.

SRB, Vladimír. *1000 let obyvatelstva českých zemí*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2004, ISBN 80-204-0283-7.

ŠTĚCH, Karel. *O pohlavní výchově*. Sv. 1. G. Volenský, 1920.

TĀUBNER, Vladimír a Kamil JANIŠ. *Na pomoc studentům a učitelům v sexuální výchově*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998, s. 50, ISBN 80-7041-194-5.

VANĚK, Miroslav; MÜCKE, Pavel. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2011.

Žena v kruhu rodinném. *Moravská žena*, 1920, roč. 2, č. 7, s. 4.

Časopisy:

BÍDA, D. Něco o výchování a vyučování s ohledem na pohlavní rozdílnost. *Posel z Budče, časopis pro učitele, vychovatele a vůbec přátele mládeže*. 1848, č. 18.

DRTINA, František: O koedukaci. *Ženská revue*, 1905, roč. 1, č. 10.
Encyklopedie Českých Budějovic. 2., rozš. vyd. České Budějovice: Nebe, 2006, ISBN 80-239-6706-1.

KOPÁČOVÁ, Marie, Žlábková mravně pohoršující? *K životnímu osudu emancipované ženy z první poloviny 20. století*. (2. část).. In: *Zlatá stezka : sborník Prachatického muzea / Prachatice : Prachatické muzeum Roč. 7, (2000)*.

RIEDL, Karel: Žena v domácnosti a rodině. *Ženská revue*, 1918, roč. 13, č. 9-10, s. 202-203.

Internetové zdroje:

JEŘÁBEK, J., TUPÝ, J. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. 2006 [cit. 2015-03-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>>.

LENDEROVÁ, M., HANULÍK, V. 2013. www.gyne.cz. [Online] MEDEXART, s. r. o., 2013. [Citace: 20. března 2015.] http://www.gyne.cz/clanky/2012/412cl6.htm#_ftnref73.

Leták dějin feminizmu. In: [online]. [cit. 2014-10-21]. Dostupné z: <http://zenskaprava.cz/files/let%C3%A1k-historie-feminizmu.pdf>

Marie-Olympe de Gouges Facts. [online]. [cit. 2014-10-20]. Dostupné z: <http://biography.yourdictionary.com/marie-olympe-de-gouges>

Obecný zákoník občanský z 1. června 1811: Hlava druhá. In: [online]. [cit. 2015-02-02]. Dostupné z: <http://abonent.lexdata.cz/>

Stručná historie feminizmu. [online]. Praha: Gender Studies o.p.s. [cit. 2015-01-25]. Dostupné na WWW: <http://is.muni.cz/el/1421/jaro2009/DVT067/Strucna_historie_feminizmu.pdf>.

Významné ženy a hnutí v historii feminizmu – Kapitola z nové knihy od Nesehnutí ABC feminizmu. In: [online]. [cit. 2014-09-21]. Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/vyznamne-zeny-a-hnuti-v-historii-feminizmu-kapitola-z-nove-knihy-od-nesehnuti-abc-feminizmu>

Zasedání Národního shromáždění československého r. 1919. In: [online]. 1919 [cit. 2015-02-28]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1439_00.htm

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Soupis literárního díla Marie Žlábkové-Höfnerové

Příloha č. 2: Soupis inventáře pozůstalosti Marie Žlábkové-Höfnerové

Příloha č. 3: obr. *Sestry Žlábkovy*, 1926 (karton č. 2)

Příloha č. 4: obr. *Marie Žlábková*, 1925 (karton č. 2)

Příloha č. 4: obr. *Rodina Žlábkova*, 1924 (karton č. 2)

I. Soupis literárního díla Marie Žlábkové-Höfnerové

Literatura pro mládež:

Z čarovného kornoutku, pohádky, ilustrace prof. A. Kredbová, I. Vydání. 1919, II. Vyd. 1919.

Do říše divů, pohádková hra s tanci, ilustrace J. Hurt.

O myších vouskách, pohádka, ilustrace K. Čihák, 1922.

Rozžatá a zhaslá světla, milostné povídky, ilustrace K. Čihák, 1922.

Rozsypané hvězdičky, pohádky, ilustrace K. Čihák, 1923.

Kašpárkova dobrodružství, pohádky, ilustrace V. Čutta, 1924.

Zlatý kruh, pohádky, ilustrace prof. J. Bous, I. Vyd. 1925, II. Vyd. 1929.

Jeníčkův zázrak, povídka, ilustrace V. Čutta, 1927.

Světloňoš, povídka, ilustrace J. Procházka, 1925.

Kašpárkovy lívance, jednoaktovka.

Karneol, malý alchymista, 1934.

Literatura pro dospělé:

Egyptské náušnice, 1932.

Eliščin karneol, povídka, 1933.

Lucifer, povídka, 1935

Divadelní hry:

Karneol, opera.

Doktor Illuminatissimus, opera.

Zlatý strýček, revue.

Radiová zázrak

Pan ředitel

Matka

Světloňoš

Duše lesa

Životopisy:

Otakar Bradáč

PhDr. Eliška Krásnohorská

Prezident osvoboditel PhDr. Tomáš G. Masaryk

František Bálek

Melodram:

Tatíčková oběť

Můj Kristus

Mistr Jan Hus

Hymna bratrství

Letecká hymna

Mše:

Vítězná mše velikonoční

Víra, naděje a láska

Jihočeská píseň

Sbory:

Sokolská písnička

Nad hrobem

Modlitba Husitova

Vzplanula Vatra

Balada o českém srdci

Foenix

K otevření školy

Velké dílo dokonáno

Modlitba

Modlitba ke sv. Václavu

Hospodáři

Večerní modlitba

Bělohorská tryzna

Hymnus zvonů

Sláva Hospodinova

Na dělnickém plese

Smetanova hvězda

Hymnus Máje
Svorní jsme a svorní budeme

Sólové písně:

Modlitba
Milostná scéna
k uvítání děťátka
Meditace
Tam v tichém koutě Šumavy
přání
List Husův Čechům
Srdíčko
Nejkrásnější okénko
Nesu ti srdíčko
Ó, přijď a neotálej více!
Drozdova píseň
Důvěra
Písnička
Hudba sfér jde duší mou
Ty nejsi sám
České granáty
Moje žena
Na Boží cesty

Rukopisy (nedokončené):

Hrdina Paleček
Kocour muzikant
Dívka v slunci a ve vichřici života
Omilostněná

II. Soupis inventáře pozůstalosti Marie Žlábkové-Höfnerové

Karton č. 1

Marie Žlábková
Dospívající dívka, rukopis
Dnešní literatura česká pro děti a její výchovná hodnota
Zázrak rádia, Román Budoucná
Karneol aneb Přes věčné změny

Idyla ve mlýně
Josef Mostecký
Dívka a žena v rodině ve společnosti

Černé desky č. 2
Přednášky
Světloňoš, rukopis
Karneol, rukopis
Světloňoš

Desky č. 3
Marie Žlábková
Z pohádky do pohádky
Jeho umění
Trochu pravdy
V soumraku nekonečném

Desky č. 4
Složka 1:
Žlábková
Palacký, otec národa
Staré železo
Balada o českém srdci
Přáníčko
Král blankytu, letecká hymna
Letní podvečer
Ošklivé děvče
Utrpení a kletba války

Složka 2
Zázračný kovář

Složka 3
Holubářství

Složka 4
Tatínkova oběť

Složka 5

Kobyla Fuksa
Píseň k uvítání děťátka
Hymna bratrství

Složka 7

Zázračný kovář

Karton č. 2

Hnědé desky:

Noviny:
Le Dernière Heure 1ks
Týden z Českomoravské vysočiny 2 ks
Svépomoc neslyšícím 1 ks
Náš domov 2 ks
Republikán 1 ks
Budivoj 2 ks
Jihočeské listy 1 ks
Radiojournal 1 ks
Vídeňský deník 1 ks
Illustrator 1 ks
Illustrovaný svět 2 ks
Šumavan 1 ks
Hlas lidu 1 ks
Východ 1 ks
Východočeský obzor 1 ks
Bratrství 1 ks
Jihočeskému venkovu 1 ks
Národní listy 1 ks
Nová doba 1 ks
Vesmír 1 ks
Zítřek 2ks
Ruch 1 ks
Omladina 1 ks
Mladé proudy 1 ks
Národní politika 1 ks
U rodného krbu 5ks
Volná myšlenka 1 ks

Českomoravská rodina 4 ks

Kulturní obzor 1 ks

Od Ještěda k Troskám 1 ks

Malý čtenář 2 ks

Z dětského života 1 ks

Brožury:

Prácheňští spisovatelé, 4 ks

Národopisná výstava v Městském muzeu v Českých Budějovicích,
květen – červenec 1927, 1 ks

Zborov, výstava, 1 ks

V upomínku:

fotografie, plakáty, dodatky

Pozvánky (12 ks)

In memoriam Václava Štěcha

Parte Jana Patrného

Časopis Naš Domov

věnování 1 ks

Modrá obálka:

dílo Doktor Illumination

Fotografie sester Žlábkových, 1926

Modré desky (třídní kniha)

Světloňoš – Marie Žlábková, cca 80 stran, tiskopis

Černozelené desky

Doktor Illuminatissimus, cca 35 stran, tiskopis

Rukopis Doktrora Illuminatissima, 4 části

Karton č. 3

Černé desky

Per aspera ad astra: Kniha o zkáze mravů x satirikon královský

Desky č. 1:

kritiky o literární činnosti

Složka č. 3:

noviny:

Videňský deník

Dětská zahrádka

Jihočeskému venkovu

Lidová demokracie

Radiojournal

Domov a svět

Kostnické listy

Složka č. 4:

Věnování knihy básní Terra Emanuela V. Hoefnera v Netolicích, 7 ks

Máme, co chceme, Zpěvy našeho domova Vojtěcha Hoefnera, Básník lidové mystiky jihočeské, 13 ks

Věstní sokolské župy Husovy

Prácheňští spisovatelé slovem i obrazem

pozvánky, 8 ks

výtah přednášky spisovatelky Marie Žlábkové ze schůze konané v „Domově učitelek“ v Praze

plakát- Zpěvy našeho domova, Emanuel Vojtech Hoefner

Desky č. 2

Složka 1:

návrhy na kroj, 3 ks

kresby živnostenské školy v Českých Budějovicích

návrh na malovanou truhlu

Složka 2:

dopisy:

Unhošť, 1955, Stárková

Písek, 1953

Sušice, 1953

Praha, 1952, od Jana Šimsi

Nusle, 1955, Juliana Bendová

Ladislav Urban: Když bylo po boji, báseň

Pozvánka na schůzi, Grossman, Veselá

Výročí úmrtí manžela Alžběty Novotné

66 knih Svaté Bible – výpisky

kresby

fotografie, 13 ks

Antonín Klášterský, Padesát let spolku českých spisovatelů beletristů

Marie Žlábková, Slohové úkoly

Rodinný kalendář českého hasičstva, 1948

F. S. Frabša, Čeští spisovatelé dnešní doby

Desky č. 4

modrá obálka – výpisky literátů, dopis

srdečné blahopřání k jmeninám

pohledy, 21 ks

dopisy, 13 ks

kresby – Popelnice, Květy a včeličky

Karton č. 4

písemnosti k soudním sporům

a) za rok 1937, 37 listů

b) za rok 1938, 48 listů

deník z let 1910-1924, hnědé desky, formát 12 x 19,5 cm, linkovaný papír,
paginace původní a částečná

tři rukopisné koncepty vlastního životopisu

2 ks tištěného soupisu vlastních literárních prací

složka osobních dokladů (oddací list, úmrtní oznámení, autobiografie, ...)

Karton č. 5

kalendář Národního divadla, 1926

rodinné a nespécifikované fotografie 50 ks

památník

věnování pro maminku

fotografie sester Žlábkových

kresby Marie Žlábkové

fotografie nalepené na papíře 10 ks

fotografie JUDr. August Zátka, Vůdce Čechů Budějovických

Příloha č. 3: obr. Sestry Žlábkovy, 1926 (karton č. 2)

Příloha č. 4: obr. Rodina Žlábková, 1924 (karton č. 2)

Příloha č. 4: obr. *Marie Žlábková*, 1925(karton č. 2)